

ДОБРОВОЉНИ ИЗВЈЕШТАЈ

БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ О
ПРОВОЂЕЊУ АГЕНДЕ 2030 И
ЦИЉЕВА ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА

SUSTAINABLE
DEVELOPMENT **GOALS**

ДОБРОВОЉНИ ИЗВЈЕШТАЈ

БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ О ПРОВОЂЕЊУ
АГЕНДЕ 2030 И ЦИЉЕВА ОДРЖИВОГ
РАЗВОЈА

САДРЖАЈ

ПОПИС СЛИКА _____	6	Циљ 2: Окончати глад, постићи безбједност снабдијевања храном, унаприједити квалитет исхране и промовисати одрживу пољопривреду _____	49
ПОПИС ГРАФИКОНА _____	7	Циљ 3: Обезбиједити здрав живот и добробит свих људи, свих животних доби _____	52
ПРЕДГОВОР _____	8	Циљ 4: Обезбиједити инклузивно и једнако квалитетно образовање и промовисати могућност цјеложивотног учења за све _____	56
ГЛАВНЕ ПОРУКЕ _____	10	Циљ 5: Постићи родну равноправност и оснаживати све жене и дјевојчице _____	62
УВОД _____	12	Циљ 6: Обезбиједити приступ питкој води за све, одрживо управљати водама те обезбиједити хигијенске услове за све _____	67
1. ПРОЦЕС ИЗРАДЕ ДОБРОВОЉНОГ ИЗВЈЕШТАЈА _____	14	Циљ 7: Обезбиједити приступ материјално приступачној, поузданој, одрживој и модерној енергији за све _____	69
2. МОДАЛИТЕТИ ИМПЛЕМЕНТАЦИЈЕ _____	15	Циљ 8: Промовисати инклузиван и одржив економски раст, запосленост и достојанствен рад за све _____	73
2.1 Агенда 2030 и систем стратешког планирања и управљања развојем у БиХ _____	15	Циљ 9: Изградити отпорну инфраструктуру, промовисати инклузивну и одрживу индустријализацију и подстицати иновације _____	80
2.2 Оквир за реализацију ЦОР-а у БиХ _____	16	Циљ 10: Смањити неједнакост унутар и између земаља _____	84
2.2.1 Добра управа и управљање јавним сектором _____	18	Циљ 11: Учинити градове и насеља инклузивним, безбједним, отпорним и одрживим _____	88
2.2.2 Паметни раст _____	21	Циљ 12: Обезбиједити моделе одрживе потрошње и производње _____	94
2.2.3 Друштво једнаких могућности _____	23	Циљ 13: Предузети хитне мјере на сузбијању климатских промјена и њихових посљедица _____	98
2.2.4 Хоризонтална тема: Људски капитал за будућност _____	26	Циљ 15: Заштитити, очувати и промовисати одрживо коришћење копнених екосистема, одрживо управљање шумама, сузбијати десертфикацију те заштитити и преокренути деградацију земљишта и зауставити губитак биолошке разноврсности _____	100
2.2.5 Хоризонтална тема: Нико не смије бити искључен _____	26	Циљ 16: Промовисати мирољубива и инклузивна друштва за одржив развој, обезбиједити приступ правди за све и успоставити ефикасне, одговорне и инклузивне институције на свим нивоима _____	102
2.3 Инкорпорисање Агенде 2030 у кључне стратешке документе _____	28	Циљ 17: Ојачати инструменте за провођење и ревитализацију глобалног партнерства за одрживи развој _____	105
2.4 Институционални механизми за имплементацију, праћење и извјештавање _____	29	7. БУДУЋИ ИЗАЗОВИ И ПРИЛИКЕ _____	107
2.5 Систем праћења и извјештавања _____	30	Анекс 1. Преглед ЦОР индикатора, циљева и резултата _____	108
2.5.1 Портал за ЦОР у БиХ _____	32		
2.5.2 Годишњи извјештај о реализацији ЦОР-а у БиХ _____	32		
2.5.3 Добровољни извјештај према Политичком форуму на високом нивоу у Њујорку _____	32		
2.6 Локализација Агенде 2030 у БиХ _____	33		
2.6.1 Допринос цивилног друштва у имплементацији Агенде 2030 _____	36		
2.6.2 Улога младих у развоју локалне заједнице и остваривању ЦОР-а _____	37		
2.6.3 Сарадња с академском заједницом _____	40		
3. ФИНАНСИРАЊЕ ПРОВОЂЕЊА АГЕНДЕ 2030 У БИХ _____	42		
4. АНГАЖМАН ПРИВАТНОГ СЕКТОРА _____	44		
5. НАПРЕДАК У ОСТВАРИВАЊУ ЦИЉЕВА ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА _____	47		
Циљ 1: Окончати сиромаштво свуда и у свим облицима _____	48		

ПОПИС СЛИКА

Слика 1: Процес израде Добровољног извјештаја уз помоћ Волонтера УН-а	14
Слика 2: Основни елементи система стратешког планирања и управљања развојем	15
Слика 3: Преглед Визије 2030	17
Слика 4: Визуелни приказ развојног правца „Добра управа и управљање јавним сектором“	19
Слика 5: Визуелни приказ развојног правца „Паметни раст“	21
Слика 6: Визуелни приказ акцелератора под развојним правцем „Друштво једнаких могућности“	23
Слика 7 : Преглед развојних праваца, акцелератора и покретача	25
Слика 8: Програм е-учења о Оквиру и имплементацији Агенде 2030	27
Слика 9: Усвојени стратешки документи на свим нивоима власти	28
Слика 10: Имплементација Оквира кроз различите планове рада институција на свим нивоима власти	28
Слика 11: Састанак мреже практичара	29
Слика 12: Учесници Конференције на тему зеленог развоја	30
Слика 13: ЦОР Портал	31
Слика 14: VNR БиХ за 2019. годину	32
Слика 15: Центар за одрживи развој Бијељина	35
Слика 16: Састанак Савјета и БХАААС у Сарајеву	40
Слика 17: СДГ Пословна седмица у БиХ 2019. године	40
Слика 18: Седмица одрживог развоја у БиХ 2021. године	40
Слика 19: Експериментални зелени кровови у Бањој Луци	41
Слика 20: Натпис SDG-а на згради Парламентарне скупштине	44
Слика 21: Потписници Декларације о одрживом развоју	45
Слика 22: Састанак пословних ментора одрживог развоја	45
Слика 23: Jaffa komerc	46
Слика 24: Соларни панели компаније IMACO Systemtechnik	46
Слика 25: Коњевић поље, корисник EU4AGRI пројекта, “Agrofood”, Сенад Омеровић	51
Слика 26: Радник запослен кроз пројекат EU4B, Еко сир Пуђа. Тренутно је и корисник пројекта EU4AGRI	51
Слика 27: Интеграција медијске и информатичке писмености у формално образовање	59
Слика 28: STEM опрема	60
Слика 29: Ламија Хаџимешић, Основна школа „Хусо Хоџић“ Тешањ	60
Слика 30: Структура кандидата према полу на општим и локалним изборима	65
Слика 31: Тренинг за рад на CNC машинама за незапослена лица	77
Слика 32: Јелењача, Лукомир	79
Слика 33: Јахорина	79
Слика 34: Бања Лука	83
Слика 35: Пилот интервенције у Бањој Луци	83
Слика 36: Удружење „Црвени крст Прозор-Рама“ на терену	85
Слика 37: Дневни центар у Брчком	87
Слика 38: Промоција чисте, здраве и одрживе животне средине у БиХ	88
Слика 39: Фабрика цемента Какањ	97
Слика 40: Ријека Врбас	99

ПОПИС ГРАФИКОНА

Графикон 1: Приоритети јединица локалне самоуправе _____	33
Графикон 2: Потребна подршка локалним самоуправама _____	34
Графикон 3: Партнерства с приватним сектором _____	34
Графикон 4: Сарадња с организацијама цивилног друштва _____	35
Графикон 5: Преглед приоритета за младе _____	38
Графикон 6: Мотивисање младих за рад на развоју локалне заједнице _____	39
Графикон 7: Укључивање младих у развој локалне заједнице кроз дигитализацију _____	39

ПРЕДГОВОР

Тек шест мјесеци након што је Босна и Херцеговина представила свој први Добровољни извјештај о имплементацији Циљева одрживог развоја, наступила је пандемија COVID-19. Израда Оквира за реализацију Циљева одрживог развоја у Босни и Херцеговини, која је почетком пандемије била у завршној фази, морала је да буде одгођена за 12 мјесеци да би се сагледале посљедице пандемије на нашу економију и друштво у цјелини. Било је потребно узети у обзир нове реалности и обрадити их у документу, посебно у погледу дефинисања мјера за јачање отпорности на катастрофе, те прилагођавања средњорочних и финалних подциљева. Коначно, израда овог важног документа је финализована крајем 2020. године. Документ су до априла 2021. године усвојиле Владе Републике Српске, Федерације Босне и Херцеговине и Брчко дистрикта Босне и Херцеговине те Савјет министара Босне и Херцеговине.

Након усвајања Оквира за реализацију Циљева одрживог развоја у Босни и Херцеговини, покренути су процеси његовог инкорпорисања у развојне и друге стратешке документе на свим нивоима власти, од локалног до државног, како би се већ 2022. године креирале везе с јавним буџетима и обезбиједило финансирање за пројекте који доприносе имплементацији Циљева одрживог развоја. Истовремено, покренута је процедура успостављања Радне групе у коју ће бити укључене институције које су водиле процес израде Оквира за реализацију Циљева одрживог

развоја у Босни и Херцеговини, те Добровољног извјештаја.

Оно што је било јасно од почетка јесте да се принцип „Нико не смије бити искључен“ не може истински примијенити без локализације Циљева одрживог развоја, након чега су започете посјете јединицама локалне самоуправе широм земље, о чему је више речено у овом извјештају.

Паралелно с овим процесом, у Федерацији Босне и Херцеговине, у протеклих неколико година, успостављена је мрежа практичара која окупља представнике свих кантоналних власти и јединица за планирање развоја и Федералног завода за програмирање развоја. У оквиру мреже у протекле четири године организовани су састанци (Горажде- јуни 2018. године, Бихаћ – јуни 2019. године, Неум – септембар 2021. године, Тузла – новембар 2022. године) с представницима свих кантоналних власти на којима се, између осталог, дискутовало и о Циљевима одрживог развоја. На састанцима су представници кантоналних власти информисани о процесима имплементације Циљева одрживог развоја у Босни и Херцеговини, као и о доприносу и конкретним активностима које јединице локалне самоуправе у општинама подузимају на имплементацији Циљева одрживог развоја.

С обзиром на комплексност Агенде 2030, јасно је да јавна средства неће бити довољна за имплементацију

Циљева одрживог развоја до краја декаде. У том смислу, покренуте су активности на изналажењу нових и иновативних начина финансирања, да би се подстакнуо развој финансијских тржишта и јачање јавно-приватних партнерстава. Институције које воде овај процес стога обухватају и министарства финансија са свих нивоа власти, те низ домаћих и страних експерата који су ангажовани уз значајну подршку UNDP-а и УН система у цјелини. Овај процес је суштински како би се диверзификовали извори средстава, те изнашли дјелотворнији приступи имплементације Агенде 2030.

Такође је настављена и даље унапријеђена сарадња с приватним сектором, цивилним друштвом и академском заједницом на имплементацији Циљева одрживог развоја кроз дијалог и конкретне иницијативе како би ови актери наставили да доприносе остваривању Циљева одрживог развоја у сарадњи с јавним сектором.

Међутим, пандемија COVID-19, сукоб у Украјини, енергетска криза и значајне негативне економске посљедице, укључујући рекордну инфлацију, узроковале су додатне изазове у правцу одрживог развоја.

У периоду између два добровољна извјештаја односно у протекле четири године Босна и Херцеговина је била веома активна у размјени знања и искуства с другим земљама, посебно на Западном Балкану, али и шире. Представљање овог извјештаја, као и узајамна размјена искустава и најбољих пракси с другим земљама додатно ће подстакнути процес

имплементације Циљева одрживог развоја. Стога ће бити изузетно важно да слушамо једни друге у погледу мјера предузетих на пољу ублажавања посљедица узрокованих вањским утицајима. Без обзира на све изазове и уска грла с којима се суочава, Босна и Херцеговина настоји убрзати имплементацију Агенде 2030.

Нећемо штедјети напоре у унапређењу сарадње са свим унутрашњим и спољним партнерима која може да креира додатне вриједности у комбинацији с до сада веома богатом и плодносном сарадњом са системом Уједињених нација и међународном заједницом уопштено, а посебно Шведском.

ГЛАВНЕ ПОРУКЕ

Босна и Херцеговина је наставила своју преданост трансформацији и модернизацији cjелокупног друштва у складу с Агендом 2030 у циљу постизања добре и ефикасне управе и управљања јавним сектором, друштва једнаких могућности и паметног раста.

Будући да је процес приступања Европској унији главни спољнополитички циљ земље, веома је важно нагласити да постоји пуна синергија у имплементацији обје агенде. Дакле, бољи ефекату у провођењу Агенде 2030 такође значи и снажнији напредак ка пуноправном чланству у Европској унији.

Након посљедњег Добровољног извјештаја представљеног на Политичком форуму на високом нивоу у Њујорку 2019. године, Босна и Херцеговина је успјела да усвоји најважнији документ за имплементацију Агенде 2030 – Оквир за реализацију Циљева одрживог развоја у Босни и Херцеговини, те да с њим усклади већину кључних развојних стратегија на различитим нивоима власти.

Нажалост, дошло је до значајног назадовања услјед нових изазова с којима се свијет суочио посљедњих година, прије свега пандемијом COVID-19 и сукобом у Украјини. С посљедичном растућом стопом инфлације, посебно повећањем цијена енергије, нека достигнућа у смањењу сиромаштва су избрисана.

Без обзира на то, и даље се улажу снажни напори да се унаприједи вертикална сарадња између различитих нивоа власти, као и хоризонтална размјена најбољих искустава, посебно између локалних заједница и различитих заинтересованих страна. То је посебно изазовно имајући у виду веома сложену федералну структуру земље.

Док је амбициозни програм процеса локализације Циљева одрживог развоја покренут прије годину дана, улажу се додатни напори да се приватни сектор, грађани и академска заједница ангажују на тај начин да се остваре опипљиви резултати на терену.

Уопштено је препознато да боља и ефикаснија администрација и инфраструктурна надоградња могу значајно да побољшају положај најугроженијих група и испуњење принципа „Нико не смије бити искључен“, али се такође увидјело да би то било готово немогуће постићи без додатног укључивања локалних заједница.

Потпуно свјесна чињенице да су јавна средства недовољна за имплементацију Агенде, Радна група за финансирање Циљева одрживог развоја, основана прије двије године, дала је препоруке како мобилизовати друге ресурсе и предложила увођење иновативних начина за финансирање које ће нас приближити дефинисаним циљевима за 2030. годину. Очекујемо да ће ти приједлози почети с примјеном у периоду након представљања Добровољног извјештаја. Уз то, напредак у дигитализацији, те енергетској транзицији и ефикасности доноси нове могућности за радна мјеста и заштиту животне средине.

С циљем јачања здраве конкуренције и веће преданости остваривању Циљева одрживог развоја, успостављена је награда за бизнис лидере одрживог развоја из приватног сектора, а сличне награде су у међувремену установљене и за најпросперитетније локалне заједнице, те академски сектор. Босна и Херцеговина чак предводи пројекат у процесу сарадње у Југоисточној Европи који покреће годишњу

Регионалну награду за академске истраживаче за најбоље иновације у имплементацији Циљева одрживог развоја.

Надаље, кроз онлајн платформу и процес е-консултација покренутих за креирање овог Добровољног извјештаја, шири круг организација цивилног друштва и грађана је био укључен у ову вјезбу.

Босна и Херцеговина је била веома активна у промовисању регионалне сарадње. Организовано је неколико врло важних иницијатива и састанака у циљу унапређења размјене искустава, рјешавања проблема уских грла и сличних изазова. Неке од њих укључују састанак држава Јадранско-јонске макрорегије Европске уније за средњорочну ревизију на тему напретка у остваривању Циљева одрживог развоја, годишње састанке стручњака за Западни Балкан који су покренути крајем 2021. године, активности у оквиру Централноевропске иницијативе, те активно учешће на Регионалном форуму о одрживом развоју у Женеви.

Морамо да будемо потпуно свјесни да се у другој половини периода имплементације Циљева одрживог развоја пред нама могу наћи многи непредвидиви и неугодни догађаји и појаве, с којима смо се већ суочавали посљедњих година. Због тога, морамо да уложимо све напоре да изградимо отпорност, те да боље и брже реагујемо како бисмо пребродили ситуације на најбољи могући начин.

УВОД

Босна и Херцеговина (у даљем тексту: БиХ) је земља вишег средњег дохотка која тренутно има статус кандидата за чланство у Европској унији (у даљем тексту: ЕУ). Смјештена је на западу Балканског полуострва и граничи с Републиком Србијом на сјевероистоку, Републиком Црном Гором на југоистоку те Републиком Хрватском на сјеверу, западу и југу. БиХ се састоји од два ентитета, Федерације БиХ (у даљем тексту: ФБиХ) и Републике Српске (у даљем тексту: РС) те Брчко дистрикта БиХ (у даљем тексту: БД БиХ). Према процјени из 2021. године, број становника износи 3,45 милиона, а просјечна старост је 41 година.

Перспектива БиХ за чланство у ЕУ потврђена је на Самиту у Солуну одржаном 2003. године на којем је Европски савјет изјавио да је будућност Западног Балкана у ЕУ. БиХ је на путу приступања ЕУ, са статусом државе кандидаткиње. Након потписивања те ступања на снагу Споразума о стабилизацији и придруживању 2015. године, БиХ је поднијела захтјев за чланство у ЕУ 2016. године. По оцјени упитника, односно спремности државе да отвори преговоре о приступању ЕУ, у децембру 2022. године, ЕУ је једногласно одлучила да БиХ додијели статус кандидата. Та одлука представља значајан корак у правцу европске будућности земље.

БиХ је ратификовала и Париски споразум чиме је потврдила своју одређеност за ублажавање

климатских промјена. Власти у БиХ су усвојиле и Национални план адаптације, док су Четврти национални извјештај и Трећи двогодишњи ажурирани извјештај за БиХ, у складу с Оквирном конвенцијом Уједињених нација о климатским промјенама, у процесу усвајања. Наша земља активно ради и на провођењу Sendai оквира за смањење ризика од катастрофа и управо се други Добровољни извјештај о напретку према остваривању Циљева одрживог развоја (у даљем тексту: ЦОР) надопуњује средњорочним прегледом Sendai оквира у чијој изради је пружила активан допринос.

БиХ је препознала значај и потенцијал имплементације ЦОР-а и Агенде 2030 као прилике да значајно унаприједи друштвене, економске и околине аспекте живота у земљи и да побољша регионалну сарадњу. Одрживи развој је и у средишту политика ЕУ и њених земаља чланица, а приступање ЕУ је водећи приоритет за БиХ.

Први корак у системској реализацији Агенде 2030 у БиХ представљали су израда и усвајање Оквира за реализацију Циљева одрживог развоја (у даљем тексту: Оквир). Оквир је заједнички документ свих нивоа власти који утврђује шире развојне правце, путем којих власти на свим нивоима и друштво у БиХ у цјелини настоје да допринесу остваривању Агенде 2030. По усвајању Оквира, покренут је процес његовог инкорпорисања у стратешке документе на свим нивоима власти,

чиме се обезбјеђује системски приступ планирању, имплементацији, праћењу и извјештавању о напретку у правцу остваривања зацртаних подциљева.

Планирану динамику у имплементацији ЦОР-а у нашој земљи, као и у другим земљама свијета, у великој мјери успориле су глобалне кризе и значајан дио напора и средстава морао је да буде преузмјерен на ублажавање последица истих у свим сферама живота (раст цијена енергије и хране, одржавање постојећих радних мјеста и подршка приватном сектору у превазилажењу успоравања привредних активности, подршка здравственом сектору, итд.).

Други добровољни извјештај БиХ 2023 стога пружа преглед стратешког и институционалног оквира за имплементацију Агенде 2030 у БиХ, као и преглед напретка у остваривању циљева и подциљева. Посебна пажња је усмјерена на циљеве и подциљеве који су одабрани као приоритетни за БиХ. Истовремено, Извјештај пружа увид у праксе које су се показале успешним у имплементацији ЦОР-а БиХ, али наглашава и изазове с којима се земља суочава и на којима сви нивои власти у БиХ, али и друштво у цјелини, треба да раде.

CAPITAL RESTAURANT

اطلا وسهلا مطعم كابتال

CAPITAL BARS & RESTAURANTS

capital

1. ПРОЦЕС ИЗРАДЕ ДОБРОВОЉНОГ ИЗВЈЕШТАЈА

Други Добровољни извјештај БиХ припремио је Савјет за праћење реализације ЦОР-а у БиХ (у даљем тексту: Савјет) у складу са Смјерницама за заједничко извјештавање Генералног секретара Уједињених нација (у даљем тексту: УН), те приручником који је израдило Одјељење за економска и социјална питања УН-а из октобра 2022. године.

Подршку процесу Добровољног извјештаја пружио је Програм подршке имплементацији ЦОР-а у БиХ који финансира Шведска, а проводи UNDP у блиској сарадњи

с Канцеларијом резидентне координаторице УН-а у БиХ.

Током израде другог Добровољног извјештаја вођене су широке и свеобухватне консултације са свим релевантним актерима. Поред институција на нивоу БиХ, ФБиХ, РС и БД БиХ, значајан допринос изради Извјештаја пружиле су и невладине организације, представници приватног сектора и агенције УН-а у БиХ.

Оно што је посебно вриједно напоменути јесте да је приликом

припреме Добровољног извјештаја, а уз подршку Волонтера УН-а, у марту 2023. године одржано пет радионица с укупно 55 представника невладиних организација које, између осталог, раде с волонтерима, фондацијама и организацијама цивилног друштва, у већим градовима у БиХ, односно Бањој Луци, Брчком, Мостару, Тузли и Сарајеву. Поред тога, у марту 2023. године, одржана је радионица са Зеленом мрежом, која окупља 22 удружења цивилног друштва која раде на смањењу негативних утицаја климатских промјена на локалне заједнице.

Слика 1: Процес израде Добровољног извјештаја уз помоћ Волонтера УН-а

Учешће младих у изради Извјештаја додатно је омогућено кроз онлајн платформу UNICEF-а у БиХ, U-Report БиХ, путем које је више од 1.200 младих дало свој допринос.

Током процеса припреме Извјештаја, консултовало се с приватним сектором, а посебно компанијама које су исказале посвећеност провођењу Агенде 2030 кроз учешће у Награди за бизнис лидере одрживог развоја у БиХ и које су потписнице Декларације о одрживом развоју у БиХ¹. Иницијатива коју је покренуо Савјет у вези с питањем локализације

ЦОР-а послужила је као платформа за прикупљање података и примјера добре праксе у имплементацији Агенде 2030 на локалном нивоу. Истовремено, то је омогућило и сагледавање изазова и уских грла с којима се суочавају општине и градови у БиХ у њиховима настојањима да Глобалне циљеве преведу у конкретне акције које ће резултовати одрживим политикама и гдје нико није искључен.

С обзиром на то да се Савјет суочио с изазовом недостатка новијих и квалитетних статистичких података у изради Добровољног извјештаја,

прије свега података из нове Анкете о потрошњи домаћинства у БиХ, наведене консултације су послужиле и за добивање квантитативних података тамо гдје статистички подаци нису били доступни. Истовремено, у припреми Добровољног извјештаја је коришћен низ материјала израђених у оквиру система УН-а у БиХ, а посебно у контексту посљедица пандемије COVID-19.

2. МОДАЛИТЕТИ ИМПЛЕМЕНТАЦИЈЕ

2.1 АГЕНДА 2030 И СИСТЕМ СТРАТЕШКОГ ПЛАНИРАЊА И УПРАВЉАЊА РАЗВОЈЕМ У БИХ

У БиХ су системи стратешког планирања успостављени на сваком нивоу власти кроз специфични правни оквир и путем ових система се имплементира Агенда 2030. На нивоу БиХ, на снази је Одлука о поступку средњорочног планирања, праћења и извјештавања у институцијама БиХ из 2014. године, као и Упутство

о методологији у поступку средњорочног планирања, праћења и извјештавања у институцијама БиХ из 2015. године. Под појмом развојног планирања подразумијева се „цјеловитост и усклађеност могућег, оправданог (потребног), одрживог економског, друштвеног (социјалног), околиског, просторног и територијалног прилагођавања потребама на Уставу и закону заснованим интересима грађана и друштва у цјелини“.

Правни оквир који регулише систем стратешког планирања и управљања развојем на нивоу ентитета – ФБиХ, РС и на нивоу БД БиХ дефинише водеће

принципе стратешког планирања и управљања развојем, међу којима су принцип одрживог развоја, принцип интеграције развојних политика, родна равноправност, социјална укљученост и једнаке прилике за све грађане, те принцип вертикалне и хоризонталне координације. На слици испод су основни елементи система стратешког планирања и управљања развојем путем којих се имплементира Агенда 2030, односно Оквир.

Слика 2: Основни елементи система стратешког планирања и управљања развојем

2.2 ОКВИР ЗА РЕАЛИЗАЦИЈУ ЦОР-А У БИХ

Оквир за реализацију ЦОР-а у БиХ представља ширу платформу за постизање Агенде 2030 и као такав служи за усмјеравање процеса стратешког планирања на нивоима БиХ, РС, ФБиХ и БД БиХ. Сви нивои власти у БиХ, у складу с уставним надлежностима, дефинишу своје приоритете, мјере и активности у правцу имплементације Оквира, те на тај начин пружају допринос у постизању Агенде 2030.

Оквир свим нивоима власти у БиХ пружа генералне правце и акцелераторе развоја, те утврђује прецизне индикаторе путем којих се мјери напредак према одрживом развоју. Као такав, Оквир не садржи акциони план или буџет, већ се имплементира путем система стратешког планирања и управљања развојем на свим нивоима власти у земљи. У том смислу, власти су се обавезале да ће настојати додатно да ојачају системе стратешког планирања и управљања развојем, јер су кохерентни системи, чврсте међусекторске везе и координација од суштинског значаја за ефикасно планирање, провођење, праћење и извјештавање о Агенди 2030.

Као одговор на развојне изазове с којима се суочава БиХ, Оквир

утврђује три шира правца одрживог развоја за све нивое власти у земљи, а који садрже кључне акцелераторе – развојне политике или шире интервенције, које треба да допринесу остварењу ЦОР-а. У оквиру сваког од акцелератора дефинисани су појединачни покретачи, којим се рјешавају изазови и доприноси реализацији жељених промјена до 2030. године. И коначно, у склопу сваког развојног правца утврђени су специфични и мјерљиви подциљеви, те индикатори који омогућавају праћење напретка у њиховом остваривању:

- Добра управа и управљање јавним сектором, да би се изградио одговоран, транспарентан, ефикасан и дјелотворан јавни сектор, који може да обезбиједи провођење владавине права.
- Паметни раст, чији је циљ да обезбиједи претварање иновативних и продуктивних идеја у производе и услуге које могу да доведу до отварања висококвалификованих и високоплаћених радних мјеста, што би водило ка већој продуктивности, убрзаном расту, уз очување природног капитала

и смањење неједнакости у друштву.

- Друштво једнаких могућности, да би се реализовао принцип „Нико не смије бити искључен“ као и циљ остваривања равноправности сполова. Поред реформе управе и бржег раста прихода и запошљавања, то подразумијева унапређење система социјалне и здравствене заштите на свим нивоима у БиХ.
- Документом су утврђене и двије хоризонталне теме:
- Људски капитал за будућност,
- принцип „Нико не смије бити искључен“.
- То омогућава остваривање баланса друштвених, економских и околинских аспеката развоја, с посебним освртом на принцип „Нико не смије бити искључен“.

Слика 3: Преглед Визије 2030

Испод је преглед појединачних развојних праваца и њихових специфичних фокуса:

2.2.1 ДОБРА УПРАВА И УПРАВЉАЊЕ ЈАВНИМ СЕКТОРОМ

За креирање и провођење бољих јавних политика и боље пружање јавних услуга неопходан је холистички приступ управљању подржан провођењем Агенде 2030. Овај развојни правац усмјерен је на подршку вертикалној и хоризонталној интеграцији кроз усклађивање развојних и секторских стратегија с Оквиром, те њихово повезивање с јавним финансијама, чиме се обезбјеђује његова имплементација.

Уз јаке институције јавног сектора, које обезбјеђују квалитетне услуге грађанима, за власти у БиХ посебно су важни стварање подстицајног окружења за раст приватног сектора, смањење сиромаштва, те креирање повјерења грађана, односно односа повјерења који се ствара када грађани могу да учествују у процесима доношења одлука и знају да се њихов глас уважава.

Одговорна управа фокусирана на грађане, као и пружање бољих услуга грађанима и пословним субјектима у средишту су доброг управљања. Дигитализоване услуге, засноване на модерној технологији, узимају у обзир потребе корисника као што су лица с инвалидитетом, старија лица, странци и породице с дјецом.

Како приватни сектор настоји да унаприједи своје пословање пружајући људима нови и лакши приступ њиховим услугама, тако расту и очекивања грађана када је у питању пружање јавних услуга. Значај тога је постао посебно јасан у вријеме пандемије COVID-19, која је показала да се многе од традиционалних услуга могу и морају испоручивати путем дигиталних технологија. То, између осталог, укључује нове канале комуницирања с унутрашњим и спољним корисницима, лакше пружање услуга (укључујући и путем мобилних уређаја), доношење одлука заснованих на подацима и пословне процесе засноване на све већој количини података, побољшање људских потенцијала и нове механизме набавке. При томе,

не треба изгубити из вида изазове дигиталне трансформације јавног сектора, који се огледају у томе да су за дигиталну трансформацију у јавном сектору потребни нови запосленици с дигиталним компетенцијама, као и интегрисање алата, метода и културе дигиталних технологија у свакодневне послове у јавној управи. Коначно, и с циљем убрзања трансформације, потребно је успоставити систем за мјерење задовољства корисника услугама, који ће бити транспарентан и доступан јавности.

Добра управа и управљање јавним сектором од кључног су значаја за одрживи развој у БиХ у будућности. Тренутно су добра управа и управљање јавним сектором суочени с великим бројем изазова и препрека, те би за њихово рјешавање власти на свим нивоима требале да примијене акцелераторе и покретаче наведене у овом развојном правцу.

Слика 4: Визуелни приказ развојног правца „Добра управа и управљање јавним сектором“

► **Акцелератор 1: Ефикасан, отворен, инклузиван и одговоран јавни сектор** фокусиран је на стварање јаким институција, које обезбјеђују квалитетне услуге грађанима. За власти у БиХ посебно су важни стварање подстицајног окружења за раст приватног сектора, смањење сиромаштва, те креирање повјерења грађана кроз њихово учешће у процесима доношења одлука. Потребно је наставити с јачањем конзистентних, функционалних,

економски ефикасних и одрживих система за координацију, планирање, развој и провођење, мониторинг и евалуацију политика и Агенде 2030. То подразумијева успостављање ефикасних и ефективних инструмената за дистрибуцију јавних средстава, али и изградњу људских капацитета у јавној управи. Одговорна управа фокусирана на грађане, као и пружање бољих услуга грађанима и пословним субјектима у средишту су доброг управљања. Боље управљање

јавним финансијама је од кључног значаја за постизање ЦОР-а. Надаље, потребно је суочити се с изазовом дигиталне трансформације јавног сектора као и реформом управљања јавним предузећима.

► **Акцелератор 2: Владавина права, безбједност и основна права** треба да доведу до побољшања укупне управе и управљања јавним сектором у БиХ. Правилно функционисање правосудног система и ефикасна борба против корупције су од изузетне важности, као и поштивање основних права кроз законе и у пракси. Да би се подржао економски развој кроз повећање инвестиција и друге комерцијалне активности у земљи, правосудни систем у БиХ мора да покаже ефикасност, дјелотворност и транспарентност у свом раду. Истовремено, потребно је наставити с дигитализацијом владиних услуга за предузећа и заштитити права радника. С циљем постизања високог степена безбједности, неопходно је додатно јачати сарадњу и капацитете безбједносних структура у БиХ. Борба против различитих облика криминала, укључујући високотехнолошки криминал и тероризам, треба се интензивирати кроз успостављање евиденција о истрагама, кривичном гоњењу и ослобађајућим/осуђујућим пресудама. У склопу процеса Европских интеграција, управљање границама и олакшавање мобилности људи и робе добивају додатни значај у одрживом развоју.

► **Акцелератор 3: Отпорност на катастрофе** подразумијева сузбијање пријетњи које проистичу из пандемија, катастрофа изазваних климатским промјенама, коришћења развијеног биолошког, хемијског, радиолошког и нуклеарног оружја, (зло)употребе умјетне интелигенције, бројних свемирских догађаја и сл. Поред тих догађаја ниске вјероватности и великог ефекта, постоје и догађаји веће вјероватности и мањег учинка, попут техничких (пад система, небрига, несретни догађаји итд.) и оружаних ризика и пријетњи (тероризам, саботаже, грађански немири, ратови и сл.). Свака земља мора да развије отпорност на катастрофе, односно способност спречавања појаве штетних догађаја, заштите од њих, ублажавања њихових посљедица, реаговања на њих и опорављања од њих. Због тога треба донијети одговарајуће стратегије и развити планове управљања ризицима и кризама. Посебно је важно обезбиједити заштиту и функционисање кључне инфраструктуре, те јавних добара.

За праћење наведених акцелератора у оквиру развојног правца Добра управа и управљање јавним сектором дефинисани су по један ЦОР и замјенски ЦОР индикатор, два замјенска индикатора и два прилагођена ЦОР индикатора.

2.2.2 ПАМЕТНИ РАСТ

Паметни раст има за циљ да обезбиди претварање иновативних и продуктивних идеја у производе и услуге које могу да створе високоплаћена радна мјеста и убрзају економски раст те, у исто вријеме, очувају природни капитал и смање друштвене неједнакости. Одржавање макроекономске стабилности, јачање слободног тржишта и унапређење управљања економијом (и у јавном и у приватном сектору) предуслови

су за експанзију предузетништва, компанија са снажним растом, иновација које ефикасно користе ресурсе, дигитализације и економских активности заснованих на знању.

Осим тога, овај развојни правац наглашава проширење обима предузетништва унапређењем укупних услова пословања и повећањем буџетског финансирања за истраживања, развој и иновације. Такође, квалитетно образовање и цјеложивотно учење, боља усклађеност понуде на тржишту

рада с потражњом, као и већи фокус на зелене економске политике, од изузетног су значаја за паметни развој. То се посебно односи на енергију, комуналне услуге, туристички сектор, као и урбанизацију и просторно планирање. Развојни правац „Паметни раст“ састоји се од 5 акцелератора:

Слика 5: Визуелни приказ развојног правца „Паметни раст“

► **Акцелератор 1: Јачање повољног окружења за предузетништво и иновације за производњу добара високе додане вриједности** за извоз фокусира се на олакшавање пословања, дигитализацију економије, подршку брзорастућим фирмама и startup-има, те јачу улогу локалних заједница. Надаље, с циљем производње извозних добара високе додане вриједности, пажња се посвећује стварању погоднијег окружења за иновације и интеграцији у глобалне ланце вриједности. Између осталог, то се постиже кроз раст инвестиција у истраживање и развој како у приватном, тако и у јавном сектору, те бољу интеграцију с дијаспором и мобилизовање њених потенцијала.

► **Акцелератор 2: Повећање инвестиција у инфраструктуру** је посебно усмјерено на модернизацију дигиталне и транспортне инфраструктуре. Унапређењем јавне дигиталне инфраструктуре обезбјеђује се доступност релевантних података истраживачко-развојним организацијама, факултетима и предузећима за адекватније обављање њихових функција уз смањење појединачних трошкова набавке хардвера и софтвера. Равномјеран развој транспортне инфраструктуре кључни је предуслов јачања конкурентности, социјалне кохезије и свеукупног одрживог развоја. Од посебног значаја је обезбјеђење једнаког приступа модерној транспортној инфраструктури у свим дијеловима земље, укључујући и одржив јавни превоз.

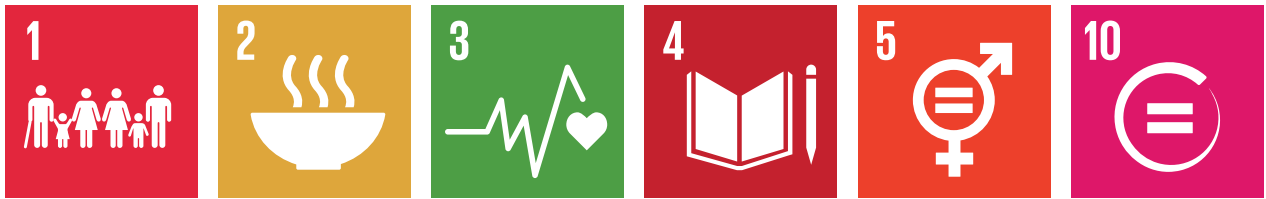
► **Акцелератор 3: Унапређење приступа и квалитета образовања и обуке** се састоји од неколико покретача који имају за циљ унапређење приступа и квалитета свих облика образовања кроз реформу наставних планова и програма и континуирани развој капацитета наставника, модернизацију школа и наставних метода. Од посебног значаја је унапређење обухвата дјецe предшколским образовањем (3-6 година), те развој дигиталних вјештина да би се обезбиједило да се користе дигиталне услуге у друштву. Услијед флуидности будућих послова и каријера, неопходан је ефикасан систем цјеложивотног учења тј. континуирано стицање знања и вјештина те повезивање образовних институција с пословном заједницом.

► **Акцелератор 4: Зелени раст и чиста енергија** усмјерен је на сљедеће покретаче: декарбонизација енергетског сектора, смањење енергетског сиромаштва, децентрализација електроенергетског система, те развој потребних „зелених“ вјештина и послова. Декарбонизација енергетског сектора (енергетска транзиција) примарно је усмјерена на унапређење енергетске ефикасности, повећање удјела обновљиве енергије у крајњој потрошњи енергије, те промјену горива (електрификацијом) у секторима гријања и транспорта. Истовремено, потребно је обезбиједити да сви имају барем минимално финансијски приступачно и поуздано снабдијевање енергијом. Децентрализација електроенергетског система

укључује демократизацију гдје се конкуренцији, у виду малих појединачних произвођача енергије, омогућава суочавање с монополима. С промјенама на тржишту рада и преласка на економију с ниским удјелом угљеника, потребно је прилагођавање TVET-а (техничког и стручног образовања и обуке) и универзитетских наставних програма с циљем развоја потребних „зелених“ вјештина и послова.

► **Акцелератор 5: Паметно управљање природним ресурсима и животном средином** даје нагласак на одрживи туризам, јачање контроле и праћења квалитета екосистема, развој система циркуларне економије, заштиту и обнову природног капитала, управљање ризицима од катастрофа, те деминирање још увијек контаминираних подручја. Због климатских промјена и високе изложености природним и људски узрокованим опасностима које додатно отежавају социо-економски развој земље, неопходно је јачати мултисекторалну сарадњу свих релевантних актера, која ће фокус ставити на превенцију од катастрофа, укључујући и креирање развојних и секторских политика које узимају у обзир ризике од катастрофа и климатске промјене.

За праћење реализације овог развојног правца дефинисана су 24 ЦОР индикатора, 15 замјенских и 6 прилагођених индикатора, односно укупно 45. У односу на горе наведене акцелераторе, у тексту испод дат је преглед у погледу остваривања према подциљевима, односно индикаторима.

2.2.3 ДРУШТВО ЈЕДНАКИХ МОГУЋНОСТИ

Друштво једнаких могућности као развојни правац уско је повезан с принципом „Нико не смије бити искључен“. Испуњење сваког развојног правца подразумијева паралелан рад и на другим развојним

правцима и областима као што су унапређење јавне управе, бржи раст прихода и запошљавања, те се фокусира на унапређење система социјалне и здравствене заштите. То је важно како би се посебно на бољи начин заштитили они који су суочени с највећим ризиком од сиромаштва и рањивости (нпр. старија лица, лица с инвалидитетом, становници удаљених руралних подручја, жене, дјеца и слично) с циљем јачања

социјалне кохезије. Истовремено, фокус је и на активацији, изградњи вјештина и прилика за цјеложивотно учење за лица с отежаним приступом тржишту рада. У ширем смислу, људима је потребна заштита од ризика и изненадних догађаја, који могу да их доведу до сиромаштва током њиховог живота. Имплементација овог правца ће се испуњавати кроз пет акцелератора:

Слика 6: Визуелни приказ акцелератора под развојним правцем „Друштво једнаких могућности“

► **Акцелератор 1: Унапређење политика социјалне заштите** ће се одвијати кроз испуњавање неколико покретача, и то: циљано и боље усмјеравање јавних расхода за социјалну заштиту оних група којима је помоћ најпотребнија, јачање инфраструктуре и компетенција пружалаца услуга кроз увођење нових модела, те унапређење система идентификације и праћења рањивих породица и породица у ризику.

► **Акцелератор 2: Активација и запошљавање** подразумијева испуњење кроз два покретача. Први покретач су активационе политике и мјере запошљавања усмјерене на укључивање рањивих категорија у тржиште рада. То може да укључује развијање система идентификације, припреме за рад (дошколовање и преквалификација), запошљавање, подршку и праћење рањивих категорија, сарадњу с послодавцем и сл. Важан сегмент је и подршка развоју социјалног предузетништва као модела који истовремено доприноси запошљавању и подршци угроженим групама. Истовремено, једна од битних препрека за запошљавање жена је њихова брига о домаћинству, односно брига за старе, дјецу и лица с инвалидитетом, тако да, иако оне обављају социјалну улогу државе, њихов рад тренутно није вреднован у читавој држави кроз одговарајуће

накнаде нити признавање радног стажа, те је ово питање неопходно рјешавати.

► **Акцелератор 3: Ефикасна здравствена заштита** за све подразумијева и испуњавање основних међународно договорених стандарда људских права – право на здравље. Узимајући у обзир ситуацију у БиХ, испуњавање овог акцелератора предвиђа се путем неколико покретача и то: унапређење приступа и квалитета услуга здравствене заштите, превентивне здравствене мјере, провођење реформи финансирања здравствене заштите, стратешки приступи у задржавању постојећег особља те развоју људских ресурса у области здравства генерално.

► **Акцелератор 4: Побољшање инклузивности образовних система** предвиђа имплементацију путем сљедећих покретача: једнак приступ образовању, успостављање система ране детекције и интервенције за дјецу у ризику и с развојним потешкоћама, повећање обухвата дјеце предшколским образовањем (узраст 3 до 6 год.), мјере смањивања раног напуштања школовања, смањење броја лица без знања и вјештина и њихова интеграција у тржиште рада.

► **Акцелератор 5: Финансијска инклузија одраслог становништва** представља предуслов да би се повећала социјална кохезија појединца са заједницом с обзиром на то да тек сваки други одрасли становник има отворен рачун у банци. Испуњење овог акцелератора предвиђено је путем сљедећих покретача: унапређење доступности финансијских услуга за најрањивије категорије становништва, те путем боље приступачности микрокредитима с повољним каматним стопама.

Слика 7 : Преглед развојних праваца, акцелератора и покретача

2.2.4 ХОРИЗОНТАЛНА ТЕМА: ЉУДСКИ КАПИТАЛ ЗА БУДУЋНОСТ

Полазећи од чињенице да убрзани развој није могућ без снажног људског капитала, кроз постојеће правце развоја (паметни раст, друштво једнаких могућности и добра управа те управљање јавним сектором), Оквир предвиђа значајна улагања у људски капитал и вредновање постојећег. Препознавање људског капитала као кључног за развој и реализација политика које доприносе развоју људског капитала могу да доведу до заустављања одлива становништва, али и до преокретања миграционих трендова.

2.2.5 ХОРИЗОНТАЛНА ТЕМА: НИКО НЕ СМИЈЕ БИТИ ИСКЉУЧЕН

У БиХ је концепт „Нико не смије бити искључен” раније био обухваћен кроз призму социјалне укључености и социјалне заштите. Управо из тог разлога, акцелератори и покретачи у оквиру три развојна правца наглашавају потребу стављања фокуса на политике и мјере усмјерене на запостављени и искључени дио становништва (афирмативне мјере).

Увођење принципа „Нико не смије бити искључен” у пракси захтијева механизме управљања и одговорности од локалног до међународног нивоа. То, такође, значи да постоје мјере које омогућавају да напредак у провођењу овог принципа

буде видљив кроз кораке на путу остварења подциљева који се односе на постизање једнакости. Постизање ЦОР-а неће бити могуће ако најсиромашнији и најрањивији буду и даље запостављени и искључени из развојних процеса, те ако не буду имали корист од оствареног напретка и унапређења у друштву. У складу с тим, приликом имплементације Оквира, води се рачуна која су лица запостављена и искључена у БиХ у ширем смислу, у којим дијеловима земље се налазе и шта су узроци и последице њихове занемарености да би се унаприједио њихов положај у друштву.

БиХ је свјесна чињенице да су достојанство и једнакост свих људских бића основ ЦОР-а. Напредак у имплементацији ЦОР-а и напредак у остваривању свих људских права – грађанских, културних, економских, политичких и друштвених – свих људи широм земље су међусобно повезани.

Препоруке механизма УН-а за људска права представљају важне смјернице за БиХ да побољша добробит свих у земљи, укључујући спречавање и рјешавање свих облика неједнакости и дискриминације и јачање права на учешће у јавним пословима.

У том контексту, систематско прикупљање рашчлањених података је од суштинске важности за праћење и мјерење напретка и рјешавање недостатака, посебно да нико не буде искључен, а још је много потребно да би се постигао напредак у овој области. На основу садашњег Добровољног извјештаја, а у складу с међународним обавезама из области људских права, БиХ ће настојати ојачати прикупљање и праћење података о људским правима као акцелератор ЦОР-а и остваривања једнаких права за све.

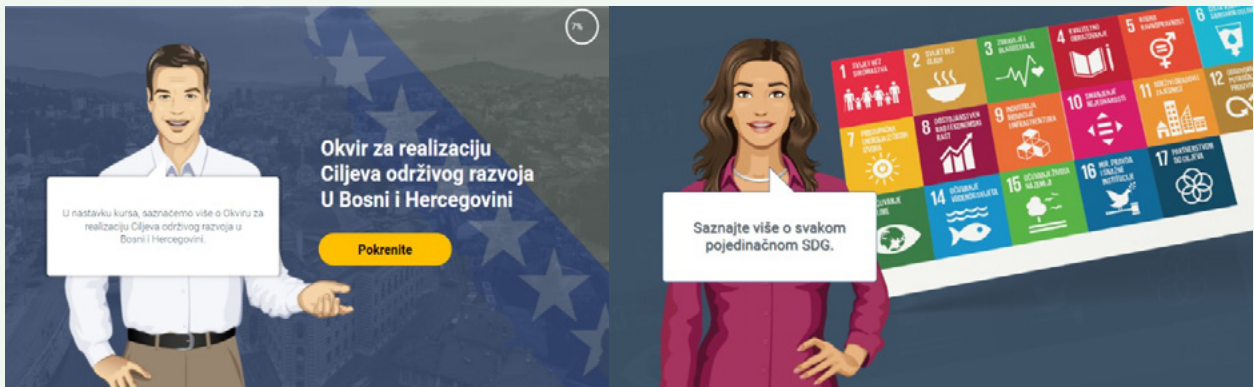
Примјер добре праксе: е-курс о ЦОР-у БиХ

Да би информације о Агенди 2030 и Оквиру у БиХ учинили доступнијим, 2021. године осмишљен је програм е-учења о Оквиру и имплементацији Агенде 2030 за три циљне групе, односно државне службенике и креаторе политика, приватни сектор и студенте и професоре. Главни циљ е-курса је оспособити кључне актере на интерактиван и иновативан начин, фокусирајући се на нове трендове и међународне добре праксе.

Програм е-учења је модуларан и садржи сет од четири модула самосталног темпа за државне службенике и приватни сектор и пет модула самосталног темпа за студенте који приказују концептуални оквир одрживог развоја као и аспекте који су релевантни за специфичне циљне групе у контексту БиХ.

Представници све три циљне групе (Савјет, представници приватног сектора и универзитетски професори) били су укључени у процес развоја програма е-учења да би се обезбиједило да њихове перспективе буду уграђене у курс.

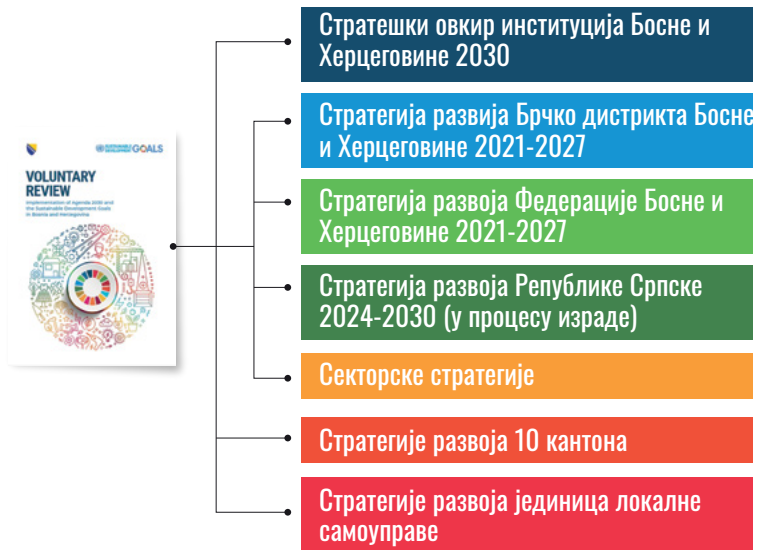
У развоју и тестној фази је учествовало више од 80 студената Универзитета у Тузли који су прикупљали повратне информације и перспективе о томе како унаприједити курс, истовремено мотивишући више студената да се заинтересују за теме одрживог развоја. Уз консултације с релевантним заинтересованим странама, програми е-учења су интегрисани у државну службу на државном и ентитетском нивоу која пружа обуку државним службеницима. Такође, е-курсеви за приватни сектор интегрисани су у LMS² Спољнотрговинске коморе БиХ, као и у LMS неколико јавних и приватних универзитета у БиХ.

Слика 8: Програм е-учења о Оквиру и имплементацији Агенде 2030

2.3 ИНКОРПОРИСАЊЕ АГЕНДЕ 2030 У КЉУЧНЕ СТРАТЕШКЕ ДОКУМЕНТЕ

Важно је напоменути да су у новом циклусу планирања 2021-2027/2030.³ развојне стратегије усклађене с ЦОР-ом, те први пут повезане са средњорочним и годишњим институционалним плановима рада и буџетима, чиме се утиче на расподјелу јавних средстава према ЦОР-у. Испод је преглед усвојених стратешких докумената на свим нивоима власти путем којих се врши операционализација Оквиром.

Слика 9: Усвојени стратешки документи на свим нивоима власти

Имплементација стратешких докумената, односно Оквиром, врши се кроз трогодишње и годишње планове рада институција на свим нивоима власти који се припремају на основу стратешких докумената гдје се мјере из стратегија преносе у планове рада институција. Трогодишњи планови рада представљају основу за израду

трогодишњег документа оквирног буџета, док су годишњи планови рада основ за израду годишњих буџета институција. То значи да развојни циљеви, приоритети, мјере и активности те алокација ресурса на различитим нивоима власти одражавају тежњу ка имплементацији ЦОР-а. На тај начин се обезбјеђује

кохерентност ЦОР-а и јавних политика, те усклађеност с планирањем буџета и других извора финансирања.

Слика 10: Имплементација Оквиром кроз различите планове рада институција на свим нивоима власти

³ Према новом регулаторном оквиру којим се уређује систем планирања, у БД БиХ и ФБиХ плански циклус обухвата период 2021-2027. На нивоу БиХ и РС, плански циклус обухвата период до 2030. године.

2.4 ИНСТИТУЦИОНАЛНИ МЕХАНИЗМИ ЗА ИМПЛЕМЕНТАЦИЈУ, ПРАЋЕЊЕ И ИЗВЈЕШТАВАЊЕ

Кључна одговорност за имплементацију ЦОР-а кроз стратегије и политике одрживог развоја лежи на појединачним нивоима власти у БиХ. На сваком нивоу успостављена су тијела задужена за стратешко планирање и управљање развојем која врше генералну координацију развојних политика, односно координишу процесе трогодишњег и годишњег планирања рада институција заснованог на стратешким документима. Та тијела су задужена за праћење остварених резултата на нивоу активности, али и на нивоу кључних развојних индикатора.

Да би се омогућило системско праћење и извјештавање о спровођењу Оквира, започета је процедура формалног успостављања Радне групе која ће бити задужена за праћење реализације ЦОР-а у БиХ (у даљем тексту: Савјет), у чијем саставу су представници сљедећих институција који су радили на изради Оквира у склопу поменуте Радне групе:

- Министарство спољних послова БиХ;
- Дирекција за економско планирање БиХ;
- Министарство за европске интеграције и међународну сарадњу РС;
- Федерални завод за програмирање развоја;
- Одјељење за привредни развој, спорт и културу у Влади БД БиХ;
- Канцеларија координатора БД БиХ при Савјету министара БиХ.

Савјет је задужен за свеукупно праћење и извјештавање о спровођењу Оквира, координацију припреме годишњих извјештаја и добровољних извјештаја према УН-у. Извјештавање о спровођењу Оквира се реализује кроз:

- годишње извјештавање о спровођењу Оквира који припрема Дирекција за економско планирање БиХ уз подршку Савјета, и
- добровољно извјештавање према Политичком форуму на високом нивоу у Њујорку (2023, 2027, 2030).

Један од механизма који се показао изузетно корисним у постизању боље координације, али и размјени знања и искустава у погледу имплементације ЦОР-а, јесу мреже практичара у области стратешког планирања и управљања развојем. У ФБиХ мреже практичара чине представници кантоналних јединица за планирање развоја који се баве пословима израде развојних докумената у својим кантонима. Чланови мреже практичара састају се најмање једном годишње с циљем размјене искустава и унапређења координације развојних политика у кантонима. Кључну улогу у спровођењу Закона о развојном планирању и управљању

развијем ФБиХ и пратећих уредби, на нивоу кантона, управо је имала мрежа практичара, односно њени чланови. Уз њихов надзор и мониторинг сви кантони су израдили своје развојне стратегије које се односе на период до 2027. године, које су у потпуности усклађене с ЦОР-ом. У РС мрежа практичара је успостављена и имала је значајну улогу у процесу израде и примјене регулаторног оквира о стратешком планирању, док су мреже практичара јединица локалне самоуправе успостављене у оквиру оба савеза општина и градова у БиХ.

Слика 11: Састанак мреже практичара

Слика 12: Учесници Конференције на тему зеленог развоја

Поред извршне власти и законодавна има значајну улогу у имплементацији развојних политика, посебно с аспекта доношења закона, усмјеравања активности влада, те надгледања процеса имплементације Агенде 2030.

У БиХ тек предстоји значајније укључивање парламената у ове активности. Један од начина јачања улоге парламената у праћењу и подршци имплементације Оквира укључује тематске сједнице те формирање парламентарних тијела за одрживи развој. У том погледу БиХ је фокусирана на преузимање искустава земаља које су направиле значајније искорак када се ради о укључивању парламената у свеукупну имплементацију Агенде 2030.

Прве видљивије кораке покренуо је Зелени клуб Парламента БиХ који је, у сарадњи с Владом и Скупштином БД БиХ и уз подршку Њемачке развојне агенције (GIZ), у марту 2023. године, организовао конференцију на тему зеленог развоја. Посебан фокус усмјерен је на теме које се тичу енергетске транзиције и реформи неопходних у области општег зеленог договора с фокусом на енергију, транспорт, енергетску ефикасност, обновљиве изворе енергије и урбану мобилност, а у складу с Агендом 2030.

Важан чинилац у побољшању процеса имплементације јесу и институције ревизије. Прва ревизија учинка која се односила на спремност институција на нивоу БиХ да одговоре на преузете обавезе из Агенде 2030 спроведена је 2019. године. Ревизија учинка је извршила процјену активности које су предузете на обезбјеђењу претпоставки за провођење обавеза из Агенде 2030 те указала на активности које је потребно предузети у наредном периоду. У 2023. години три институције за ревизију из БиХ су се укључиле у прву регионалну иницијативу провођења ревизије учинка равноправности полова и подциљева у оквиру Циља 5.

2.5 СИСТЕМ ПРАЋЕЊА И ИЗВЈЕШТАВАЊА

У Оквиру су препозната 74 индикатора од кључног значаја за БиХ за која су утврђене циљне вриједности, а која служе за праћење имплементације Оквира, те достизања Агенде 2030.

Приликом одабира индикатора постојало је неколико критеријума, а основни је да омогућава мјерење имплементације појединог правца развоја, те да буде међународно упоредив. У случајевима када индикатор није међународно упоредив (ради неусаглашене методологије), дефинисани су тзв. прилагођени индикатори. Поред прилагођених индикатора, дефинисани су и замјенски индикатори. То су индикатори који, у случају БиХ, боље осликавају резултате одређених покретача и/или акцелератора који се налазе у одговарајућем правцу развоја.

Приликом одређивања циљних вриједности водило се рачуна о процесу европских интеграција и вриједности које те интеграције подразумевају, а подциљеви су се односили на смањивање неједнакости у друштву, смањивање гендер јаза, повећавање приступа свим нивоима образовања, посебно предшколском, очувању здравља путем превентивних програма и слично. Из тог разлога циљне вриједности су се већином базирале на достизање просјека Европске уније, или достизање циља земаља из регије, а које су чланице Европске уније.

Приликом израде Извјештаја, Савјет је идентификовао неколико изазова у погледу праћења 74 индикатора, и то:

1. Непостојање података у посматраном периоду. Истраживање као што је Истраживање вишеструких показатеља (MICS), које представља извор за неке од индикатора, није спроведено у посматраном периоду, тако да њихово праћење није било могуће. У овом случају ти индикатори нису анализирани ради застарјелости података будући да је задњи MICS спроведен 2011/2012. године.
2. Промјена у почетној вриједности. У неким случајевима дошло је до промјене у почетним вриједностима услед измјена методологије, што је довело у питање постављену циљну

вриједност. У овом случају у табели је приказан индикатор и његова почетна вриједност из Оквиром као и она која је била доступна у вријеме писања првог Годишњег извјештаја. Поред тога и текст садржи опис промјене у почетној вриједности, те разлог због чега је дошло до разлике. Циљне вриједности нису мијењане, јер су оне већ биле усвојене.

У циљу интеграције података у области извјештавања о људским правима у складу с усвојеним Оквиром, а уз подршку Канцеларије комесара УН-а за људска права (ОНСНР) и Развојног програма УН-а (UNDP) реализован је пројекат под називом „Подршка интеграцији података извјештавања

о људским правима у оквире за планирање Циљева одрживог развоја у БиХ“. У склопу пројекта одржане су три радионице у периоду децембар 2021. – јануар 2022. године. Циљ радионица био је јачање сарадње између представника надлежних институција за праћење стања људских права у БиХ, релевантних институција које се баве овом тематиком, статистичких агенција и завода, организација цивилног друштва и представника Савјета, као и даље унапређење капацитета у праћењу имплементације ЦОР-а у БиХ. Реализацијом овог пројекта препознати су додатни индикатори који су од значаја за извјештавање о питањима људских права, те као такви су укључени у Добровољни извјештај.

Слика 13: ЦОР Портал

2.5.1 ПОРТАЛ ЗА ЦОР У БИХ

Користећи отворену платформу Open ЦОР, Агенција за статистику БиХ израдила је ЦОР (COR.bhas.gov.ba) портал који пружа визуализацију УН глобалних индикатора за БиХ. Портал омогућава хармонизовано и међународно упоредиво извјештавање према индикаторима ЦОР-а, као и бољу координацију с УН агенцијама задуженим за праћење појединачних индикатора. Завод за статистику РС и Завод за статистику ФБиХ су такођер иницирали израду ове платформе. Истовремено, Агенција за статистику БиХ и Завод за статистику РС израђују и годишње публикације о индикаторима одрживог развоја.

Примјер добре праксе: Дигитализација и квалитетни подаци о образовању у сврху креирања политика и међународног извјештавања за постизање Циља 4

У циљу јачања одговорности институција за постизање свих подциљева у оквиру Циља 4, статистичке и образовне институције у БиХ креирале су поузданије и квалитетније статистичке информационе екосистеме у области образовања, у складу с међународним захтјевима (EUROSTAT, UIS, OECD, UNCOR). Све образовне установе сада могу да извјештавају о својим активностима користећи развијене дигиталне платформе на основу међународно упоредивих показатеља, што омогућава и информисано креирање политика и расподјеле буџетских средстава у области образовања.

2.5.2 ГОДИШЊИ ИЗВЈЕШТАЈ О РЕАЛИЗАЦИЈИ ЦОР-А У БИХ

Након усвајања Оквира 2021. године, први извјештај о напретку у реализацији ЦОР-а припремили су сви нивои власти у БиХ у току 2022. године те је он усвојен на Савјету министара БиХ у 2023. години. Циљ Извјештаја је да прикаже стање у којем се БиХ тренутно налази када је у питању провођење Агенде 2030, а такође и да укаже на уска грла, изазове као и могућности које се пружају у правцу убрзавања напретка релевантним институцијама. У том смислу Извјештај даје преглед активности Савјета те описује процес инкорпорисања Оквира у развојне и секторске стратешке документе у БиХ, као и напредак ка остваривању појединачних подциљева.

2.5.3 ДОБРОВОЉНИ ИЗВЈЕШТАЈ ПРЕМА ПОЛИТИЧКОМ ФОРУМУ НА ВИСОКОМ НИВОУ У ЊУЈОРКУ

Процес израде првог Добровољног извјештаја искоришћен је за подизање свијести широког спектра актера о Агенди 2030, те предстојећем процесу израде Оквира за реализацију ЦОР-а у БиХ. Иницијатива „Замисли 2030“, покренута у сарадњи с УН-ом и уз подршку Шведске, пружила је прилику грађанима широм земље да учествују у креирању визије и развојних праваца БиХ до 2030. године.

БиХ је представила свој први Добровољни извјештај 16. јула 2019. године, који су заједнички припремиле релевантне институције на свим нивоима власти у БиХ у сарадњи са свим релевантним актерима.

Слика 14: VNR БиХ за 2019. годину

Оно што је посебно значајно нагласити јесте да је током припреме не само првог Добровољног извјештаја, већ и Оквира, у БиХ примијењен интегрисани приступ који узима у обзир све димензије одрживог развоја.

2.6 ЛОКАЛИЗАЦИЈА АГЕНДЕ 2030 У БИХ

Након представљања првог Добровољног извјештаја у Њујорку у јулу 2019. године, усвајања и започете примјене Оквира, постало је јасно да ће се на овом плану веома тешко постићи значајнији успјех без посвећивања посебне пажње активностима у локалним заједницама. Локалне заједнице имају најбољи увид у свакодневни живот грађана, као и у постојање и ниво угрожености рањивих категорија становништва на свом подручју. Оне такође имају најбоља сазнања о томе који би помаци у побољшању услуга, инфраструктуре или боље информисаности могли да допринесу ублажавању или потпуном превазилажењу тешкоћа с којима се сусрећу ове групе, како би што прије достигле квалитет живота других житеља локалне заједнице.

С обзиром на наведено, Савјет је иницирао регионалне састанке с јединицама локалне самоуправе на тему локализације ЦОР-а, те је до сада овим процесом обухваћена скоро трећина свих локалних заједница у БиХ. Ради што боље припреме посјета чланова Савјета локалним заједницама, затражено је од општина и градова да одговоре на специјално израђени упитник, да би се у старту стекао увид у стање у којем се исте налазе у погледу ЦОР-а, посебно у контексту интеграције ЦОР-а у стратешке документе. Такође, представници локалних заједница добили су и смјернице за израду презентација везаних за ову тематику. Снажно је подржано и учешће представника приватног сектора, цивилног друштва као и академске заједнице. Посјете су такође садржале и дијалог с главним универзитетским центрима у земљи.

Концепт локализације процеса је сачињен на начин како би се општине боље упознале с ЦОР-ом, кренуле с дефинисањем и израдом адекватних пројеката који би направили значајан напредак у смислу боље доступности свих врста услуга најосјетљивијим категоријама друштва, али и грађанима у цјелини, укључујући дигитализацију, приступ здравственим услугама, усмјеравање образовних установа ка стварним потребама јавног и приватног сектора, стварање повољних пословних услова за потенцијалне инвеститоре, посебно startup-е, преквалификацију кадрова и др. С друге стране, важно је било да се чланови Савјета упознају са специфичним проблемима појединих заједница, подигну свијест о Агенди 2030, помогну бољем увезивању с другим заједницама указујући на најбоље праксе и научене лекције, подстакну хоризонталну сарадњу између локалних заједница у земљи, али и с општинама у иностранству с којима исте имају сестринске односе итд. Веома значајан циљ у овим активностима јесте и успостављање

сталног контакта Савјета и представника локалних заједница, ради повећања ефикасности имплементације ових циљева на терену.

Такође, веома је важан и увид у најважније препреке и уска грла које једна локална заједница има у имплементацији ЦОР-а, да би експерти за поједине проблеме могли да дају корисне савјете, затим подршка креирању пројеката у складу с међународним стандардима, те помоћ у изналажењу неопходних средстава за финансирање истих. У циљу идентификовања препрека и уских грла за одрживи развој локалних заједница, води се процес анкетирања. До сада је анкетирана једна трећина локалних заједница у земљи приликом чега су идентификовани кључни приоритети одрживог развоја који се могу видјети на графикону испод:

ПРИОРИТЕТИ ЈЕДИНИЦА ЛОКАЛНЕ САМОУПРАВЕ

Графикон 1: Приоритети јединица локалне самоуправе

Област образовања није у примарној надлежности општина, али представља неизоставну обавезу локалне заједнице да буде покретач и иницијатор унапређења бољег стандарда и услова школовања дјеце и младих на своме подручју.

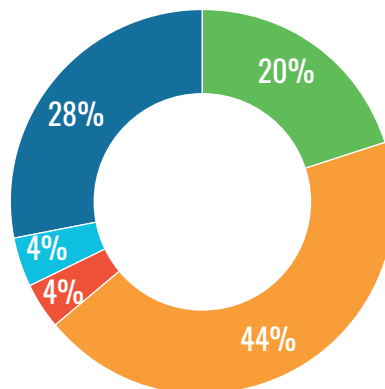
ПОТРЕБНА ПОДРШКА ЛОКАЛНИМ САМОУПРАВАМА

Графикон 2: Потребна подршка локалним самоуправама

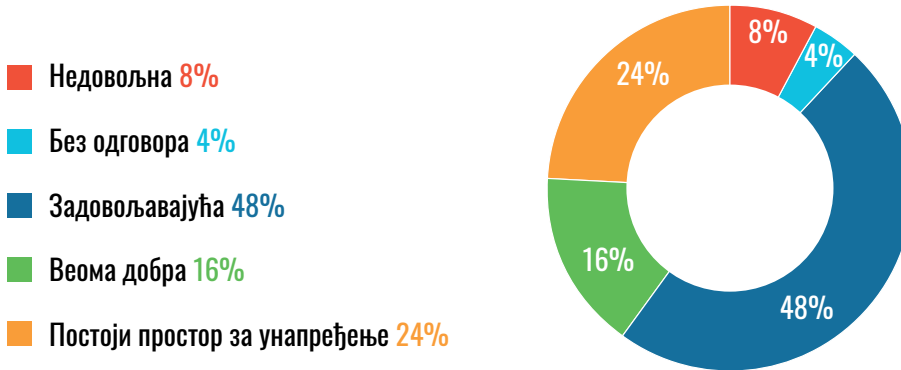
ПАРТНЕРСТВА С ПРИВАТНИМ СЕКТОРОМ

- **Веома добра 20%**
- **Постоји простор за унапређење 44%**
- **Недовољна 4%**
- **Без одговора 4%**
- **Задовољавајућа 28%**

Графикон 3: Партнерства с приватним сектором

САРАДЊА С ОРГАНИЗАЦИЈАМА ЦИВИЛНОГ ДРУШТВА

Графикон 4: Сарадња с организацијама цивилног друштва

Примјер добре праксе: Град Бијељина као пионир одрживог развоја међу локалним заједницама у БиХ

Град Бијељина већ 6 година активно промовише и локализује ЦОР. Поред увођења системског приступа кроз усклађивање релевантних стратешких докумената с ЦОР-ом и локализације

глобалних индикатора, Град Бијељина интензивно реализује пројекте и активности у партнерству с цивилним, приватним и јавним сектором, као и академском заједницом и грађанима.

Један од конкретних примјера добре праксе представља успостављање Иновационог центра за одрживи развој (ИнЦОР), који је настао на основу резултата истраживања младих и приватног сектора. ИнЦОР

пружа конкретну подршку привреди кроз јачање њихових дигиталних капацитета и конкурентности на тржишту, подршку младима кроз обезбјеђивање радног и креативног простора, као и додатних вјештина и умрежавања, а све с циљем смањења стопе незапослености и одласка младих из земље. ИнЦОР је успостављен из буџета Града и све услуге које пружа су бесплатне.

Слика 15: Центар за одрживи развој Бијељина

На основу потреба које су грађани исказали кроз анкете, развијен је и стратешки концепт „Green Bijeljina“ који се заснива на интегрисаном приступу и који има за циљ смањење емисије CO₂ кроз пружање подршке у замјени система гријања, мјерама енергетске ефикасности, озелењавању урбаних подручја и промоцији одрживе урбане мобилности кроз активне начине кретања и заштиту животне средине.

Такође, БиХ је у протеклом периоду промовисала локализацију процеса имплементације Агенде 2030 и на међународним конференцијама и састанцима што је међу учесницима привукло значајну пажњу. Износили смо наша искуства у овом сегменту на састанцима Регионалног форума у Женеви којим је представник БиХ и копредсједавао, Sustainable Development Transformation Forum у Сеулу, глобалним радионицама за израду VNR-а у Торину и Софији, Регионалној конференцији Западног Балкана посвећеној ЦОР-у, на Конференцији о ЦОР-у у регији Јадранско-јонске иницијативе у Бањој Луци итд. Бијељина је једна од првих која је направила пионирске кораке у примјени ЦОР-а на локалном нивоу, а детаљи су истакнути у претходном примјеру добре праксе.

2.6.1 ДОПРИНОС ЦИВИЛНОГ ДРУШТВА У ИМПЛЕМЕНТАЦИЈИ АГЕНДЕ 2030

Поред напора власти у провођењу Агенде 2030 и ЦОР-а, важно је напоменути да су организације цивилног друштва витални партнери у овим процесима. Организације цивилног друштва промовишу инклузивност и партиципацију, залажу се за одговорност, пружају вриједно знање и подршку за изградњу капацитета те побољшавају сарадњу између локалног и државног нивоа.

Локалне заједнице у БиХ генерално имају добре праксе сарадње с организацијама цивилног друштва које обухватају читав спектар механизма њиховог учешћа у креирању, провођењу и праћењу политика (форуми мјесних заједница, партнерске групе за развој и сл.). Подршка пројектима и иницијативама организација цивилног друштва у великом броју јединица локалне самоуправе је систематизована на тај начин да се примјењује стандардизована методологија за транспарентан одабир пројеката који се финансирају јавним средствима: пројекти се бирају на основу њиховог квалитета и доприноса рјешавању изазова с којима се локалне заједнице суочавају, посебно у погледу квалитета живота најугроженијих категорија становништва, као што су лица у стању социјалне потребе, брига о старима и сл.

Консултације с организацијама цивилног друштва током процеса израде VNR-а указале су на њихов непроцјењив значај приликом разматрања досадашњег напретка и доприноса у провођењу Агенде 2030. Ипак, организације цивилног друштва суочавају се с мањком адекватних људских и финансијских ресурса за провођење локалних пројеката. Додатни изазов представља фрагментисаност организација цивилног друштва, непостојање адекватних регистара, као и слаба умреженост.

Током консултација је такође утврђено да је волонтирање кључно како за заједницу тако и за саме волонтере, јер спаја људе, помаже побољшању друштвених вјештина и шири мреже, док доприноси добробити заједнице. Процент младих људи укључених у волонтерске активности у БиХ (13,8%) се повећао, али је још увијек нижи него у ЕУ (25%). Упркос препознавању важности волонтерског рада Законом о удружењима и фондацијама, БиХ има простор за побољшање у стварању политика које подржавају волонтирање.

У БиХ је волонтеризам допринио остваривању неколико циљева одрживог развоја, укључујући Добро здравље и добробит, Квалитетно образовање, Родну равноправност и Партнерства. Организације попут Црвеног крста, Прони, Јадра, Викторије, ЦУРЕ фондације, Мреже жена и Омладинског комуникативног центра (ОКЦ) одиграле су важне улоге у промовисању волонтеризма и доприносу различитим циљевима одрживог развоја у земљи. Њихове и друге иницијативе, попут добрих пракси представљених испод, укључују развој младих, пружање здравствених услуга избјеглицама и мигрантима, промовисање свијести о здравственим питањима и донирању крви, подржавање феминистичких вриједности, промовисање здравог начина живота и смањење насиља међу младима, па и сам развој центара за волонтере у различитим градовима.

2.6.2 УЛОГА МЛАДИХ У РАЗВОЈУ ЛОКАЛНЕ ЗАЈЕДНИЦЕ И ОСТВАРИВАЊУ ЦОР-А

Млади људи, као кључни капитал сваког друштва, укључени су у процес израде овог извјештаја и имплементацију ЦОР-а у нашој земљи. У марту 2023. године спроведена је анкета путем [UNICEF portala U-Report](#) која је била усмјерена на прикупљање информација о виђењима, приоритетима и нивоу ангажованости младих у процесима одрживог развоја у БиХ. Резултати анкете указују на потребу даљег подизања свијести младих у погледу Агенде 2030, при чему се друштвене мреже показују као најефикаснији канал комуникације.⁴

Млади испитаници сматрају да су три приоритета важна за побољшање положаја младих у земљи:

- ЦОР 1 – Без сиромаштва (31% означило одговоре као приоритет),
- ЦОР 3 – Здрав живот и добробит свих људи свих старосних група (19% означило одговоре као приоритет), и
- ЦОР 4 – Инклузивно, једнако и квалитетно образовање (17% означило одговоре као приоритет), што имплицира да млади људи сматрају основне претпоставке у друштву попут здравства и образовања приоритетима на којима треба радити да би се побољшао положај младих у земљи.

МЛАДИ ИСПИТАНИЦИ СМАТРАЈУ ДА СУ ТРИ ПРИОРИТЕТА ВАЖНА ЗА ПОБОЉШАЊЕ ПОЛОЖАЈА МЛАДИХ У ЗЕМЉИ:

Графикон 5: Преглед приоритета за младе

Релативно висок проценат означених одговора као приоритет је истакло ЦОР 8 – Достојан рад и одрживи економски раст (13% означило одговоре као приоритет).

Резултати анкете су посебно важни за креаторе политика у БиХ због чињенице да све већи број младих напушта земљу. Додатно, ове информације указују на даљу потребу упознавања младих с настојањима институција у БиХ у правцу остваривања Агенде 2030 и укључивања младих у процесе креирања политика на свим нивоима власти. Мање од 10% означених одговора као приоритет идентификовано је за SDG2, SDG5,

SDG7, SDG9, SDG10, SDG13 и SDG16, док није означен ниједан приоритет за SDG6, SDG11, SDG12, SDG15 и SDG17.

Када су упитани о начинима повећања интереса младих за развој заједнице и имплементацију ЦОР-а, најчешћи одговор био је директни рад с младима, укључујући семинаре, радионице и округле столове ради подизања свијести младих (30,2%).

Истовремено, потенцијал младих није довољно искоришћен у јачању добробити становништва локалних заједница. Ово питање истакнуто је током радионица организованих у процесу припреме овог извјештаја,

а раније поменуто U-Report анкета је показала да већина младих (63%) није активна у развоју њихове локалне заједнице. Од испитаника који су активни у својој локалној заједници, највише су навели волонтирање у невладиним организацијама (30,4%), слиједе други облици учествовања у локалној заједници (27,4%) и волонтирање у локалним развојним акцијама (17,1%). Учествовање у неформалним групама младих и политичким странкама имало је 12,4% и 11,8% одговора, док је учествовање у раду Савјета младих означено само 2,4%.

КАКО МОТИВИСАТИ МЛАДЕ ЗА РАД НА РАЗВОЈУ ЛОКАЛНЕ ЗАЈЕДНИЦЕ?

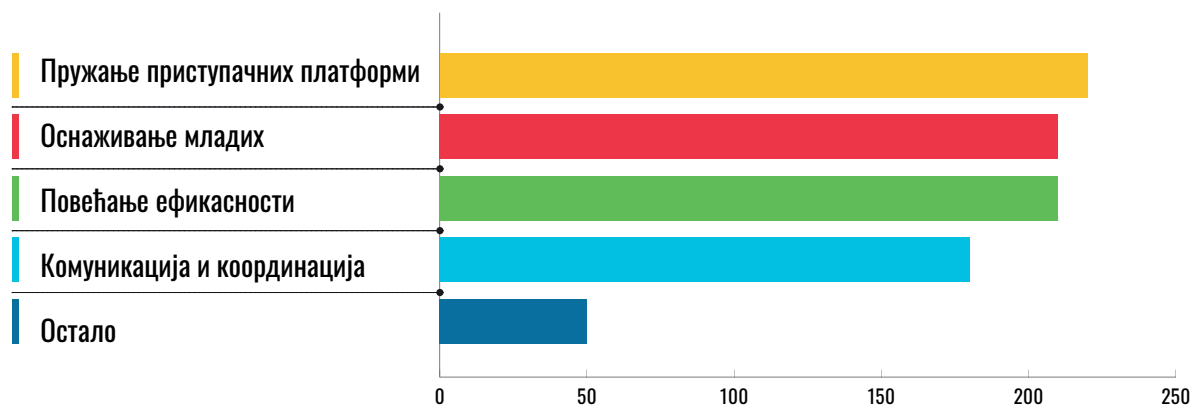
Графикон 6: Мотивисање младих за рад на развоју локалне заједнице

Резултати су показали да 89% испитаника сматра да су дигитализација и технологија кључни за веће укључивање младих у развој локалних заједница.

Када су упитани на који начин дигитализација и коришћење технологије могу да побољшају учествовање младих у локалној заједници, већина испитаника одабрала је обезбјеђивање

приступачних платформи (25%), затим повећање ефикасности и смањење административних терета (24%) те оснаживање младих људи алатима и ресурсима за активности у локалној заједници (курсеви, предавања 24%).

КАКО ИСКОРИСТИТИ ДИГИТАЛИЗАЦИЈУ ЗА ВЕЋЕ УКЉУЧИВАЊЕ МЛАДИХ У РАЗВОЈ ЛОКАЛНЕ ЗАЈЕДНИЦЕ?

Графикон 7: Укључивање младих у развој локалне заједнице кроз дигитализацију

Примјер добре праксе: Омладинска политика РС

Кроз важећу као и претходну Омладинску политику (2016-2020) реализовани су веома битни програми за млада лица у РС:

- Програм подршке запошљавању младих виших стручних сарадника у статусу приправника којим је од 2016. до 2020. године запослено 2.369 лица;
- Програм подстицања развоја

предузетништва код младих старости до 35 година – Startup Српска резултовао је запослењем 251 лица;

- У овом периоду Инвестиционо-развојна банка РС је путем стамбених кредита пласирала 160 милиона КМ, кроз 1.977 одобрена кредитна захтјева, а Министарство породице, омладине и спорта РС је укупно одобрило 1.574 захтјева за субвенцију каматне стопе на стамбене кредите за младе и

младе брачне парове;

- Кроз програме у пољопривреди укупно 2.979 корисника који су млађи од 40 година су добили подстицајна средства за капиталне инвестиције, те је (само)запослено 18 младих агронома у руралним подручјима.

2.6.3 Сарадња с академском заједницом

Представници Савјета су се у више наврата сусрели с представницима академске заједнице током сесија за ЦОР локализацију. Такође, одржано је више сесија с академијама наука у БиХ. У сарадњи са Sarajevo School of Science and Technology (SSST), Економским факултетом Универзитета у Сарајеву и другим јавним универзитетима у БиХ, организовани су разговори „Будућност образовања: Универзитети 4.0“, који су укључивали младе људе и студенте у дијалог о новим смјеровима и алатима које образовање треба да пригрли за одрживи живот и рад. У организацији Босанскохерцеговачко-америчке академије умјетности и наука

Слика 16: Састанак Савјета и БХАААС у Сарајеву

(БХАААС), од 23. до 26. јуна 2022. године у Сарајеву, одржани су „Дани БХАААС“ гдје је један од кључних

панела био посвећен одрживом развоју. Сви научни радови који су представљени на скупу су повезани с одговарајућим ЦОР-ом.

Пројекат који је БиХ предложила на Трећем састанку Мониторинг комитета SEE2030, одржаном у Истанбулу 7. марта 2023. године, јесте Награда за академска истраживања SEE ЦОР-а, гдје би се сваке године додијелила награда научницима, истраживачима и институцијама за најбоље иновације у области ЦОР-а које доприносе њиховој бржој имплементацији у региону Југоисточне Европе.

Слика 17: СДГ Пословна седмица у БиХ 2019. године

Слика 18: Седмица одрживог развоја у БиХ 2021. године

Примјер добре праксе: Експериментални зелени кровови у Бањој Луци

Пројекат „Циркуларна економија у управљању водама“ између Технолошког универзитета из Брна (AdMaS – научни центар) и Пољопривредног факултета у Бањој Луци указује на важност и техничка рјешења у управљању водама у смислу водне ефикасности и конзервације,

третмана отпадних вода и њиховог поновног коришћења, скупљања кишнице и коришћења пречишћених отпадних вода. Циљ овог приступа је стварање затвореног кружног система гдје се вода посматра као драгоцен ресурс чија се употреба оптимизује штитећи природно окружење. Један од начина за управљање отицањем вода у градовима је изградња зелених кровова. Зелени кровови су корисни за смањење температуре ваздуха у урбаним подручјима,

затим смањење одлива оборинских вода што доводи до смањења оптерећења канализационих система, пречишћавања кишнице што доприноси побољшању квалитета воде, смањења нивоа CO₂, чишћем ваздуху и повећању биодиверзитета. Пројекат би требао да послужи као примјер за учествовање институција у урбаним подручјима почевши од друге половине 2023. године.

Слика 19: Експериментални зелени кровови у Бањој Луци

3. ФИНАНСИРАЊЕ ПРОВОЂЕЊА АГЕНДЕ 2030 У БиХ

Оквир препознаје чињеницу да се домаће јавне финансије морају ефикасно користити за рјешавање најбитнијих развојних приоритета, те усмјерава процесе стратешког планирања на свим нивоима власти у БиХ. У новом циклусу планирања 2021–2027/2030, стратешки документи на свим нивоима власти представљају основу за средњорочно и годишње планирање рада институција, на основу чега се врши планирање трогодишњих и годишњих буџета. У том контексту важно је повезивање постојећих инструмената јавног финансирања с развојним стратегијама и политикама заснованим на ЦОР-у.

Јавни приходи су један од кључних извора финансирања политика одрживог развоја те постоји простор за додатно фокусирање на области које могу да убрзају остваривање позитивних промјена. Поред потребе за циљаним усмјеравањем јавних средстава према ЦОР-у, власти на свим нивоима у БиХ су препознале потребу да мобилишу широка развојна партнерства с другим актерима као што су приватни сектор, међународне и домаће финансијске институције, те успоставе додатне иновативне начине финансирања да би се убрзао напредак ка остваривању Циљева и подржао развојни ефекат.

Вођени том парадигмом, крајем 2020. године власти у БиХ, уз подршку УН-а, односно Фонда за Циљеве одрживог развоја, покренуле су процес израде Стратешког оквира за финансирање Агенде 2030. Циљ тог процеса је био да, на основу свеобухватне процјене развојних финансија у БиХ, као и недостајућих средстава за остваривање утврђених циљева у приоритетним областима, предложи начине бољег усмјеравања јавних средстава за одрживи развој. Поред тога, циљ је и предложити начине мобилизације спољних извора финансирања кроз јачање подстицајних политика, те успостављање нових и иновативних финансијских инструмената. Процес се одвијао у оквиру Радне групе за финансирање ЦОР-а, која је окупила представнике министарстава финансија на нивоу БиХ, ентитета и БД БиХ, Савјет, представнике низа секторских министарстава, те више домаћих и страних експерата.

Први дио процеса односио се на свеобухватну процјену обима, типова и структуре развојних финансија (у оквиру макроекономског и фискалног контекста), као и процјену потребних трошкова финансирања ЦОР-а у периоду 2022–2030. година. Ова анализа је указала да, ако БиХ задржи садашњи тренд стопе раста БДП-а и не повећа удио потрошње

за финансирање ЦОР-а у БДП-у, неће остварити значајније убрзање одрживог развоја до 2030. године. Ако би БиХ примијенила сценарио повећања потрошње на ЦОР на нивоу да држи корак са земљама вишег средњег дохотка, потребно је додатних 6,2 милијарде КМ за период 2023–2030. године, односно 0,8 милијарди КМ годишње, што би било довољно за значајно убрзање остваривања зацртаних подциљева до 2030. године. Ова средства се могу додатно да мобилишу путем израде и примјене нових финансијских механизма и инструмената за циљану подршку финансирању ЦОР-а у БиХ.

У склопу процјене развојних финансија извршена је анализа потенцијалних приоритетних сектора који имају значајан каталитички потенцијал да допринесу убрзаном остварењу ЦОР-а, као и проширењу фискалног простора што би омогућило и финансирање Циљева у другим областима. При томе, посебан фокус је дат на анализу приоритетних сектора за које је утврђено да имају потенцијал за мобилизацију средстава из спољних извора кроз специфичне финансијске механизме и инструменте. При одабиру приоритетних сектора посебна пажња посвећена је критеријумима којима се обезбјеђује релевантност

сектора за развојне приоритете у земљи и потенцијал повећања фискалног простора.⁵ На основу наведених критеријума предложене су три приоритетне области које су даље елаборисане у Мапи пута која представља основу у текућем процесу израде Оквира за финансирање ЦОР-а у БиХ до 2030. године:

- Енергија и инфраструктура (декарбонизација);
- Дигитализација;
- Истраживање и развој.

Дигитализација се прожима кроз већину акцелератора у развојном правцу Паметни раст, а директно је усмјерена на Циљ 9 (изградња отпорне инфраструктуре, промовисање инклузивне и одрживе индустријализације и потицање иновација), док се такође спомиње у подциљевима који се односе на климатске промјене (циљеви 13, 14 и 15), развој приватног сектора (циљ 8), образовање (циљ 4) и здравство (циљ 3). Примарни финансијски инструменти који ће се мобилизовати за провођење разних мјера у оквиру дигитализације су јавни буџети и званична развојна помоћ (тј., ЕУ IPA III), синдицирани зајмови, порезни и непорезни потицаји, приватни капитал, обвезнице с друштвеним учинком, обвезнице за ЦОР, гаранције, фондови ризико капитала, Апекс финансирање за МСП, капиталне микрофинансије и масовно финансирање (енгл. crowdfunding).

Улагања у инфраструктуру и енергију кључна су за постизање Циљева из акцелератора 1, 2 и 4 у оквиру развојног правца Паметни раст. Ова приоритетна област доприноси остваривању пет подциљева о безбједности на цестама (подциљ 3.6); енергетској ефикасности (подциљ 7.3); одрживој инфраструктури (подциљ 9.1), приступу јавном транспорту (подциљ 11.2) и субвенцијама за фосилна горива (подциљ 12.ц). Примарни финансијски инструменти из којих би се могли додатно финансирати Циљеви из ове области били би средства јавних предузећа, јавне гаранције, стратешки инвестициони фондови (СИФ), обвезнице, синдицирани зајмови, ОДА каталитичко финансирање и разне врсте осигурања, укључујући ЕУ претприступне фондове и кредитне линије.

Истраживање и развој ће директно или индиректно утицати на већину циљева. Финансирање истраживања и развоја утицаће на привреду, иновације и инфраструктуру (циљ 9), одрживе градове (циљ 11), род (циљ 5), здравље и добробит (циљ 3), приступачну и чисту енергију (циљ 7) и климатску акцију (циљ 13). Јавна улагања у истраживање и развој мораће се повећати на најмање 1% БДП-а до 2030. године, што захтијева јачање капацитета за јавно финансирање истраживања и његових структурисаних инструмената финансирања.

Путем порезних кредита за истраживање и развој могу да се потакну приватна средства (укључујући средства МСП-а) за истраживање и развој, а институције ЕУ могу да се ангажују путем техничке помоћи за подршку процесу.

Поред наведеног, у Мапи пута утврђен је низ политика, регулатива и стандарда које је потребно успоставити да би се креирали предуслови неопходни за значајнији напредак у погледу приоритетних сектора, али и других развојних приоритета (нпр. „озелењавање банкарског система“, израда мапе пута капиталног и финансијског тржишта, итд.).

⁵ Допринос једном или више ЦОР-а који су од посебног значаја за земљу; Усаглашеност с Оквиром: Спроводивост на свим нивоима власти; Потенцијал привлачења приватног капитала кроз прилагођавање постојећих или успоставу нових финансијских инструмената; Могућност демонстрације брзих и видљивих резултата; Допринос процесу европских интеграција и приоритетима из Програма економских реформи; Допринос хоризонталним питањима као што су родна равноправност, климатске промјене и животна средина; Допринос испуњавању принципа да нико није искључен и бољег опоравка од криза.

4. АНГАЖМАН ПРИВАТНОГ СЕКТОРА

Уочавајући каталитичку и трансформациону улогу коју приватни сектор има у остваривању ЦОР-а, процес сензибилизације и ангажмана приватног сектора настављен је кроз изградњу капацитета и организацију значајнијих активности: Годишња награда за бизнис лидере одрживог развоја и ЦОР пословна седмица/ Седмица одрживог развоја у БиХ које привлаче пажњу великог броја заинтересованих страна.

Усвајањем Оквира у БиХ 2021. године, ЦОР пословна седмица је промијенила назив у Седмицу одрживог развоја. Циљ овог догађаја је подићи свијест и укључити заинтересовану публику у дискусије о новим трендовима у управљању и локализацији ЦОР-а, подстицању декарбонизације, иновација и паметног економског раста, и коначно допринос стварању друштва једнаких могућности.

Организоване су четири генерације годишњих награда за бизнис лидере одрживог развоја да би се истакла важност доприноса приватних компанија у постизању ЦОР-а и увођењу одрживих пословних модела. Методологија пријаве за награду слиједи GRI (Global Reporting Initiative) стандарде за извјештавање који су омогућили да више од 50 компанија из БиХ објави своје прве годишње извјештаје о одрживости као резултат процеса.

Слика 20: Натпис SDG-а на згради Парламентарне скупштине

Примјер добре праксе: Декларација о одрживом развоју / ЦОР пословни ментори

Награда за бизнис лидере одрживог развоја сваке године привлачи велико интересовање компанија у БиХ. Под окриљем ове активности, 2021. године 13 компанија из БиХ које су добитнице награда у претходном периоду потписале су Декларацију о одрживом развоју као водиљу за своје будуће пословање. Интересантно је да више од 50% управљачких структура у овим компанијама чине жене.

Слика 21: Потписници Декларације о одрживом развоју

Такође, у оквиру награде за бизнис лидере, у 2022. години покренут је Програм пословних ментора одрживог развоја. Пословни ментори бирају се међу компанијама које су више пута освајале награду и доказале своју стручност у овој области. У 2022. години први пословни ментори били су Ministry of Programming (тематска област: Људи / Стварање квалитетних радних мјеста / Задржавање талената) и Kakanj Heidelberg Metals (тематска област: Ресурси и животна средина / Декарбонизација / Оптимизација пословних модела). Једна од првих активности пословних ментора је директни рад са заинтересованим компанијама на унапређењу њихових пословних модела с фокусом на стварање квалитетних радних мјеста као и на смањење негативног утицаја на животну средину.

Видан је интерес и спремност власника приватног капитала да пилотирају иновативне приступе и примијене иновације у постојећим пословним моделима.

#SDGWeekinBiH #SedmicaOdrzivogRazvoja

SDG Business Mentor Session

Слика 22: Састанак пословних ментора одрживог развоја

Слика 23: Jaffa komerc

Слика 24: Соларни панели компаније IMACO
Systemtechnik

ЦОР акцелератор за мала и средња предузећа (МСП) покренут је у марту 2020. године с циљем убрзања иновација и раста МСП-а у БиХ кроз развој нових одрживих пословних рјешења с конкретним пословним потенцијалом и позитивним утицајем на ЦОР.⁶ Компаније у ЦОР акцелератору у БиХ прошле су кроз 6-мјесечно иновационо путовање с фокусом на брзе идеје са снажним ЦОР-ом и пословним потенцијалом, идентификацију нових производа, услуга или пословних модела, те конкретне пословне планове на крају развоја прототипа.

Кроз овај пилот програм проширена је палета одрживих модела и производа у сектору пољопривреде и сеоског туризма (пројекат оптимизације производње и повезивање пољопривреде и сеоског туризма),

у сектору производње хране (нови пословни модели у производњи чаја), у сектору информациони технологија (иновације у пословном моделу и развој нових ИТ базираних ЦОР рјешења), као и у сектору текстила (пројекат оптимизације производње и ланца набавке у производњи кожне конфекције).

Пројекат „Изазов декарбонизације малих и средњих предузећа“ покренут је у марту 2021. године за све заинтересоване с циљем што бољег опоравка од пандемије COVID-19 и успостављања одрживог приступа будућем пословању, укључујући пилотирање специфичних краткорочних интервенција које би допринијеле декарбонизацији њиховог пословања. Циљ ове активности био је промовисати низ конкретних акција и иновативних

рјешења с малим и средњим предузећима у БиХ да би се допринијело одрживом и зеленом опоравку. Активности су укључивале подршку пионирским компанијама у смањењу њиховог енергетског интензитета, подстицање преласка с фосилних горива на обновљиве изворе енергије, контролу емисије гасова стаклене баште, као и контролу емисије загађујућих материја у ваздух. Примјера ради, компанија IMACO Systemtechnik је кроз инсталацију соларних панела смањила свој карбонски отисак на годишњем нивоу за 125 тона CO₂.

6 UNDP у Данској је завршио двије генерације овог програма и пружио знање и консултације UNDP-у у Босни и Херцеговини за успјешну имплементацију ове активности – <http://www.sdg-accelerator.org/content/sdg-accelerator/en/home/>

5. НАПРЕДАК У ОСТВАРИВАЊУ ЦИЉЕВА ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА

Пандемија COVID-19 имала је снажан утицај на економију и друштво у цијелој БиХ. Додатни изазови у остваривању ЦОР-а узроковани су сукобом у Украјини и глобалним растом цијена хране и енергије као и трошкова радне снаге. Економија у БиХ биљежи смањење БДП-а за 3% у 2020, повећање од 7,4% у 2021. и раст од 3,8% у 2022. и 2% у 2023.⁷ години. Према Процјени посљедица COVID-19 на друштво у БиХ, снажни ударни валови ових криза узроковали су веће сиромаштво и депривацију у храни, те погоршали неједнакости, посебно оних који су већ раније били угрожени и који су живјели испод линије сиромаштва.⁸ Надаље, монетарне-фискалне мјере за постпандемијски опоравак, те поремећаји у ланцима

снабдијевања робом и услугама довели су до повећања инфлације. Та ситуација је додатно потакнута недостатком радне снаге, што је посебно видљиво у индустријама попут грађевинарства или туризма.

Кризе су имале и значајан утицај на остваривање ЦОР-а у БиХ. Ова секција приказује напредак БиХ према остваривању ЦОР-а, с освртом на специфичне подциљеве који су у Оквиру препознати као приоритетни. Такође, приказани су и изазови и добре праксе.

За сваки циљ табеларно су приказани подциљеви који су у Оквиру препознати као приоритетни, те је дат описни приказ остваривања задатог

циља за 2023. годину. Поред тога, опис сваког циља садржи и стрелице које су представљене у три боје: црвена, наранџаста и зелена. Црвена боја значи да циљна вриједност неће бити достигнута, чак и у случајевима када се вриједност индикатора побољшава. Наранџаста боја значи да би се циљна вриједност за 2023. годину могла остварити уз додатне мање интервенције политика, док зелена боја означава да се циљна вриједност већ остварила, или ће бити остварена с обзиром на темпо унапређења индикатора. Полазне и задње доступне вриједности, као и циљне вриједности за 2023. и 2030. годину приказане су у Анексу.

⁷ IMF World Economic Outlook Database April 2023.

⁸ <https://www.undp.org/bosnia-herzegovina/publications/3rd-social-impact-assessment-covid-19-bosnia-and-herzegovina>

ЦИЉ 1: ОКОНЧАТИ СИРОМАШТВО СВДА И У СВИМ ОБЛИЦИМА

Последњи доступни подаци показују да око 18% становништва живи испод релативне границе сиромаштва, а 30% се налази у ризику од сиромаштва.⁹ Уколико се узму у обзир посљедице пандемије COVID-19 те посљедице кризе у Украјини, претпоставка је да је стање и лошије од овог. Процјена посљедица COVID-19 на друштво у БиХ указује да економски ефекат кризе диспропорционално погађа најсиромашније и најугроженије слојеве становништва БиХ, гдје су сиромашни гурнути дубље у сиромаштво, а велики дијелови средње класе се суочили с материјалном оскудицом. Криза је узроковала смањење реалног дохотка и приступ основним услугама, што је довело до повећања

мултидимензионалног сиромаштва и неједнакости.¹⁰

Извјештај о хуманом развоју за 2021. годину указује на значајне изазове с којима се суочава систем социјалне заштите у БиХ међу којима су старење становништва, емиграција радно способних, ниска стопа економске активности жена, те висока заступљеност неформалне економије. Биљежи се и територијална неједнакост с обзиром на то да су приступ и обим социјалне заштите различити у различитим дијеловима земље. Социјалне накнаде су углавном недовољне за основне животне потребе, иако посљедњих година биљеже раст.

Власти у БиХ су у протеклој години донијеле низ мјера у виду законских рјешења којима је циљ смањење сиромаштва и ублажавање јаза између примања мушкараца и жена. Тако је у РС-у, БД БиХ, те у ФБиХ уведено неколико важних мјера,

које подразумевају остваривање материнског додатка за све незапослене породиље, као и мјеру подршке незапосленом родитељу четворо и више дјеце којом се предвиђа да родитељ који одлучи да брине о дјечи има право да прима плату у износу од цца 80% просјечне плате у РС. У БД БиХ је проширен обухват дјечијег додатка на сву дјецу без једног или оба родитеља, као и за породице с дјецом ометеном у развоју и родитељима с тежим инвалидитетом. У ФБиХ је усвојен Закон о родитељима његоватељима, којим је прописано да родитељи који брину искључиво о својој дјечи примају мјесечну најнижу плату и уплаћују им се доприноси за пензионо осигурање. Такође, у цијелој БиХ су проширена права и обухват корисника права лицима која имају здравствене потешкоће и тренутно су или трајно неспособна за рад у виду новчане помоћи и личних или породичних доходака.

Подциљ: До 2030. свуда и за све људе искоријенити екстремно сиромаштво		
Индикатор	Тренд	Опис тренда
Замјенски ЦОР индикатор 1.1.1: Стопа сиромаштва, међународна граница сиромаштва		Н/А
Замјенски ЦОР индикатор: Стопа сиромаштва на нивоу државе/ентитета		Н/А
Подциљ 1.4: До 2030. обезбиједити да сви мушкарци и жене, посебно сиромашни и рањиви, имају једнака права на економске ресурсе, као и приступ основним услугама, власништву и управљању земљиштем и другим облицима својине, наслједству, природним богатствима, приступ одговарајућим новим технологијама и финансијским услугама, укључујући микрофинансирање		
ЦОР индикатор 1.4.1.а: Приступ основним услугама, у % (1.4.1.а Водоснабдијевање)		Н/А
ЦОР индикатор 1.4.1.б: Приступ основним услугама, у % (1.4.1.б Санитарне услуге)		Н/А

9 <https://hdr.undp.org/content/2021-global-multidimensional-poverty-index-mpi#/indicies/MPI>

10 <https://www.undp.org/bs/bosnia-herzegovina/publications/procjena-posljedica-covid-19-na-dru%C5%A1tvo-u-bosni-i-hercegovini-tre%C4%87e-anketno-istra%C5%BEivanje>

У БиХ су Роми једна од најугроженијих категорија друштва, у свим сегментима друштва (здравство, тржиште рада, образовање, политичко дјеловање). У периоду 2019-2023. године проводили су се пројекти намијењени ромској популацији, из грант средстава Министарства за људска права и

избјеглице БиХ. У погледу стамбеног збрињавања изграђено је 25 и санирано 55 стамбених јединица, а корист од инфраструктурних пројеката имало је 365 ромских породица. Запослено је 106 Рома, превентивним прегледима обухваћено 407 Рома. У погледу здравствене заштите Рома, обучено је 175 медијатора и обављено

је 1.120 превентивних прегледа, те је 200 лица било обухваћено добровољним осигурањем. Што се тиче образовања Рома, у току 2020. године Министарство за људска права и избјеглице БиХ је из свог буџета издвојило грант намијењен за имплементацију пројеката образовања Рома.

ЦИЉ 2: ОКОНЧАТИ ГЛАД, ПОСТИЋИ БЕЗБЈЕДНОСТ СНАБДИЈЕВАЊА ХРАНОМ, УНАПРИЈЕДИТИ КВАЛИТЕТ ИСХРАНЕ И ПРОМОВИСАТИ ОДРЖИВУ ПОЉОПРИВРЕДУ

Према показатељима Агенције за статистику БиХ у 2021. години, 5% БДП-а чине пољопривреда, шумарство и риболов, док производња прехранбених производа чини 1,8% БДП-а. У погледу спољно-трговинске размјене пољопривредних производа у 2021. години, увоз је био скоро четири пута већи него извоз. У односу на укупан број запослених 2,5% је запослено у сектору пољопривреде (просјек 2021. година). Изражена је и неформална запосленост, јер је према ILO методологији тај проценат у 2021. години износио 9,5%. Иако БиХ има значајан потенцијал за развој

пољопривредног сектора, постоје и проблеми структурне природе који успоравају развој овог сектора (транспортна инфраструктура, расцјепканост пољопривредног земљишта на мање парцеле и слично).

У октобру 2022. године почео је пилот попис пољопривреде којим је обухваћено 15.887 газдинстава и домаћинстава. Прикупљају се подаци о локацијама пољопривредних газдинстава, о коришћеном пољопривредном земљишту за све усјеве, бројном стању стоке по врстама и категоријама, рурални индикатори, подаци о радној снази, еколошкој пољопривреди, наводњавању, агро-еколошким индикаторима, методама пољопривредне производње, итд.

Пуни попис пољопривреде, који је планиран да се реализује крајем 2023. године, изузетно је важно статистичко истраживање, јер ће први пут након више од 60 година обезбиједити квалитетне податке за анализе стања и потенцијала, као и за стратешко планирање развоја сектора пољопривреде и руралног развоја на свим нивоима организовања. Осим тога, провођењем пуног

пописа пољопривреде у складу с међународним статистичким стандардима, БиХ ће испунити једну од приоритетних обавеза из оквира Процеса стабилизације и придруживања и на тај начин олакшати свој пут ка Европској унији.

Пандемија COVID-19 и сукоб у Украјини су изазвали поремећаје у снабдијевању храном у БиХ, што је додатно погоршано повременим сушама и поплавама у земљи. Пораст цијена хране и енергије је значајно отежао финансијску ситуацију домаћинстава, гдје су најтеже погођене рањиве категорије. У 2022. години раст цијена хране и безалкохолних пића износио је 21,5% у односу на 2021. годину, док су цијене из категорије „електричне енергије, гаса и других енергената“ порасле за 16,5%. Истраживања показују да грађани прибјегавају различитим методама задовољавања основних животних потреба, од задуживања до окретања према пољопривредној производњи.¹¹

У циљу олакшања промета у новонасталој ситуацији узрокованој пандемијом COVID-19, провођене су активности на креирању листе

виталних производа и пописа граничних прелаза отворених за теретни транспорт, као и могућих трговинских мјера које ће побољшати проток робе и обезбиједити снабђеност тржишта храном. С тим у вези, Министарство спољне трговине и економских односа БиХ је у сарадњи с ентитетским министарствима надлежним за трговину и надлежним службама у БД БиХ креирало листу неопходних намирница, које се на одређеним граничним прелима између земаља СЕФТА-е третирају путем тзв. зелене приоритетне траке, чиме се омогућио лакши промет робе у новонасталој ситуацији.

У ФБиХ програм новчаних подршке се остварује кроз програме биљне и анималне производње, руралног развоја и осталих новчаних подршке. У 2021. години пољопривредницима у ФБиХ одобрено је 86,2 милиона КМ у оквиру наведених програма

подршке, а за 2023. годину је усвојен рекордан буџет за подршку пољопривредницима у износу од 164 милиона КМ. У околностима пандемије COVID-19 Влада ФБиХ је додијелила 8,2 милиона КМ финансијске помоћи извозно оријентисаним привредним друштвима, задругама, обртима и другим правним субјектима из пољопривредно-прехранбеног сектора.

У погледу стратешких докумената у сектору пољопривреде и руралног развоја усвојене су стратегије развоја пољопривреде и руралних подручја РС и БД БиХ за период 2021-2027, док је у ФБиХ стратешки документ у процесу усвајања.

Циљ израде наведених стратегија је да се повећа пољопривредна производња на одрживим основама, побољша усклађеност производне структуре, повећа прерада пољопривредних производа и

унаприједи складнији развој руралних подручја.

Неки од међусекторских приоритета су: борба против климатских промјена, равноправност полова и унапређење положаја жена у руралним подручјима, смањење сиромаштва и брига за старе.

У 2021. години у РС-у издвојено је укупно 75 милиона КМ из Аграрног буџета, од чега је за биљну и анималну производњу утрошено: 73% укупног износа, рурални развој 18%, системске и остале мјере 9%. Из Компензационог фонда је укупно издвојено око 13 милиона КМ. У 2021. години, на име подстицаја у пољопривреди у БД БиХ исплаћено је око 16 милиона КМ.

У 2022. је уведена нова мјера која се односила на подршку samozапшљавању жена у руралним подручјима у РС-у, док је у БД БиХ ова мјера на снази од 2019. године.

Подциљ 2.1: До 2030. године окончати глад и обезбиједити свим људима, посебно сиромашним и људима у угроженим ситуацијама, укључујући бебе, током цијеле године, приступ безбједној, нутриционистички вриједној храни у довољним количинама

Индикатор	Тренд	Опис тренда
Прилагођени ЦОР индикатор 2.1.2: Несигурност у снабдијевању храном код одраслог становништва, у %		Усљед пандемије COVID-19 и кризе у снабдијевању храном, у БиХ се биљежи погоршање у погледу вриједности индикатора. Подаци за 2020. годину (12,9%) указују на удаљавање од циља, а који за 2023. годину износи 5%.

Target 2.2: By 2030 end all forms of malnutrition, including achieving internationally agreed targets by 2025 relating to stunting and wasting in children under 5 years of age, and address the nutritional needs of adolescent girls, pregnant and lactating Женe and older persons

Indicator	Trend	Description of trend
ЦОР индикатор 2.2.1: Удио дјецe с умјереним или тешким заостатком у расту		Иако се удио дјецe с умјереним или тешким заостатком у расту смањује и поред поремећаја у снабдијевању храном на глобалном тржишту, вриједност за 2020. годину (9,1%) указује да циљна вриједност (5%) за 2023. годину неће бити достигнута. Битно је напоменути да се већина дјецe налази у умјереном заостатку у расту, а не тешком заостатку, те да постоји већа преваленца у гојазности код дјецe.

ПРИСТУП ХРАНИ ЗА НАЈУГРОЖЕНИЈЕ

Од октобра 2022. до фебруара 2023. UNDP је провео мапирање свих јавних кухиња у БиХ у погледу просторне распоређености, капацитета, броја корисника и других важних аспеката рада, с циљем развијања конкретних

препорука за јавне политике и техничке мјере које доприносе смањењу глади у земљи. Спроведено истраживање показало је да у БиХ тренутно постоје 53 организације за подјелу бесплатних obroка, при чему се 34 објекта налазе у ФБиХ, 18 објеката у РС-у и један објекат у БД БиХ. Највећим бројем објеката управљају хуманитарне/непрофитне

организације у БиХ. Тренутни број корисника у 53 јавне кухиње у БиХ је близу 18.000. Најзаступљеније угрожене категорије друштва међу корисницима јавних кухиња су пензионери, незапослени, самохрани родитељи, лица с потешкоћама у развоју, те припадници ромске популације.

Примјер добре праксе: EU4AGRI

Средином 2020. године започела је имплементација пројекта у БиХ под називом EU4AGRI. EU4AGRI ће до краја 2024. године инвестирати преко 20 милиона евра у пољопривредно-прехранбени сектор у БиХ, јачајући предузећа за снажну домаћу економију и институције за успјешно управљање ЕУ фондовима. Подршка EU4AGRI даје кључни допринос бх. одрживој пољопривреди кроз израду кључних политика и

стратегија (нпр. Стратегија развоја пољопривреде ФБиХ), јачање савјетодавних пољопривредних служби и усклађивање бх. политика с ЕУ правном стечевином. Темељне активности покренуте су ка изради Стратешког плана руралног развоја БиХ 2022-2027, Стратегији пољопривредног и руралног развоја ФБиХ 2021-2027, Закона о уређењу тржишта вина у БиХ, Правилнику о виноградарском и винском регистру, као предусловима за бољу интеграцију бх. пољопривредно-прехранбеног сектора у Европску унију. Поред тога, EU4AGRI је пружио значајну

техничку подршку функционалној анализи три ентитетска министарства, развоју агро-прогностичког система, покренутој Академији пословног планирања за приступ ЕУ фондовима кроз коју је обучен 61 савјетник за подршку приступу ЕУ фондовима, те израђеној дигиталној платформи за приступ ЕУ фондовима у БиХ. Подржан је 91 инвестициони пројекат са 11,7 милиона евра, за више од 971 корисника. Уз континуиран развој бх. пољопривреде, EU4AGRI такође рјешава главне стратешке, научне и технолошке изазове кроз покретање иновација у сектору пољопривреде.

Слика 25: Радник запослен кроз пројекат EU4B, Еко сир Пуђа. Тренутно је и корисник пројекта EU4AGRI

Слика 26: Коњевић поље, корисник EU4AGRI пројекта, "Agrofood", Сенад Омеровић

ЦИЉ 3: ОБЕЗБИЈЕДИТИ ЗДРАВ ЖИВОТ И ДОБРОБИТ СВИХ ЉУДИ, СВИХ ЖИВОТНИХ ДОБИ

Уживање највећег могућег стандарда здравља једно је од фундаменталних права сваког човјека. Питање здравља значајно превазилази оквире здравственог сектора, јер су његове главне одреднице (старост, пол и наслеђивање) везане с условима живљења, факторима животне средине, стиливима живота, социо-економским факторима, факторима везаним за васпитање, образовање и културу, те функционисањем система здравствене и социјалне заштите.

Промоција здравог живота и добробити људи свих животних доби уз уживање високих стандарда здравља је важна у БиХ. Очекивани животни вијек при рођењу је 79 година за жене и 74 за мушкарце у 2019. години, те је забиљежен тренд повећања (извор: WHO база података). Према посљедњим доступним подацима о потрошњи

домаћинства, 98% појединаца било је покривено јавним, а 1% приватним осигурањем.¹² Према истом истраживању, процјењује се да 1% становника није здравствено осигурано. Ипак, током проглашења ванредног стања/природне несреће, сви нивои власти су усвојили мјере о привременој универзалној здравственој заштити везане за COVID-19.

У погледу потрошње на здравство, трошкови се повећавају из године у годину, а према посљедњим подацима они чине 9% БДП-а.¹³ Континуирано повећање издатака се једним дијелом може објаснити и старењем становништва, а и чињеницом да лијечење постаје "скупље" увођењем нових технологија и већег спектра лабораторијских налаза. Услуге дуготрајне његе, превентивне здравствене заштите и здравствене администрације се готово искључиво финансирају из јавних издатака, док се медицинска средства за ванболничке пацијенте у већој мјери финансирају из приватних издатака, односно из директних издатака домаћинства.

У БиХ највише новца се издваја за болничко лијечење и за медицинска средства за ванболничке пацијенте.

У БиХ су стопа смртности дјеце млађе од 5 година те стопа дојеначке смртности на нивоу просјека Европске уније. Најчешћи узроци дојеначке смртности, као и смртности дјеце до пет година воде поријекло од перинаталног доба, што говори о неопходности унапређења перинаталне заштите. С тим у вези, очекује се смањење стопе дојеначке смртности у наредном периоду с обзиром на то да је Влада РС увела 2022. године законско право свим трудницама на бесплатно неинвазивно пренатално тестирање које у раним фазама трудноће може да открије предиспозиције за настанак неке од генетских болести које се испољавају по рођењу дјетета, што значи и бољу и благовремену превенцију и лијечење генетских болести.

Подциљ 3.2: До краја 2030. окончати смртне случајеве који се могу спријечити код новорођенчади и дјеце млађе од 5 година

Индикатор	Тренд	Опис тренда
ЦОР индикатор 3.2.1: Стопа смртности дјеце млађе од 5 година, на 1.000 живорођених		Стопа смртности дјеце млађе од 5 година је један од основних показатеља када говоримо о добробити дјеце. У БиХ ова стопа је у паду, те је 2020. године износила 5,7. Ипак, ако се задржи тренд смањивања из периода 2018-2020, циљна вриједност (5,1) за 2023. годину неће бити остварена без додатних интервенција.
ЦОР индикатор 3.2.2: Стопа дојеначке смртности, на 1.000 живорођених (у доби испод једне године)		Стопа дојеначке смртности је један од показатеља здравственог стања становништва. Према посљедњем показатељу стопа дојеначке смртности износи 4,6 на 1.000 живорођених што је веома близу циљној вриједности за 2023. годину која износи 4,5. Постоји значајна разлика будући да је дојеначка смртност у 2021. години износила 5,9 промила у ФБиХ, 1,8 у РС а у БД БиХ није било смртних случајева у поменутом периоду.

12 Анкета о потрошњи домаћинства 2015.

13 Извор: Национални здравствени рачуни, Агенција за статистику БиХ

У погледу смртности од незаразних болести, стање је погоршано у односу на почетну вриједност тако да се удаљавамо од циљне вриједности за 2023. годину. Међу значајним ризико факторима који утичу на настанак и смртност од незаразних болести су конзумирање дувана, прекомјерна конзумација алкохола, загађеност, гојазност и сл. С тим у вези, потребно је значајно улагати у превентивне мјере здравствене заштите, те повећати физички и финансијски приступ здравственим услугама. Највећи удио

смртности у 2021. години повезан је с кардиоваскуларним обољењима (39%). Након смрти узроковане обољењима циркулационог система, водећи узрок смртности био је COVID-19, а након њега узрок су била обољења од малигнух неоплазми (15%). Значајни узроци смртности, осим горе наведених, јесу ендокрина и метаболичка обољења с поремећајем у исхрани, те обољења респираторног система. Према процјени Свјетске здравствене организације (СЗО), око 38% становништва у БиХ конзумира

цигарете, 43,2% има висок крвни притисак, те је 26,5% претило. У протеклом периоду различити нивои власти предузели су значајне мјере које смањују ризико факторе као што је Закон о забрани пушења у затвореним просторима у ФБиХ који ће се у 2023. години почети примјењивати, те многи превентивни програми попут бесплатне ХПВ вакцинације, програми раног screening-а, подизање свијести о здравим животним навикама и слично.

Подциљ 3.4: До 2030. смањити за једну трећину број пријевремених смртних случајева од незаразних болести кроз превенцију и лијечење и промовисати ментално здравље и благостање		
Индикатор	Тренд	Опис тренда
Прилагођени ЦОР индикатор 3.4.1: Стопа смртности од незаразних болести (на 1.000 становника) – Укупно		Према посљедњим процјенама стопе смртности од незаразних болести, БиХ биљежи погоршање, те постаје сасвим извјесно да овај циљ неће бити достигнут у 2023. години. Процијењена стопа смртности од незаразних болести за 2020. годину износи 18,7 умрлих на 1000 становника (М=24, Ж=13,6), док је циљна вриједност 16,7 (М=19,8, Ж=11,1).
Подциљ 3.5: Појачати превенцију злоупотребе супстанци и лијечење посљедица такве злоупотребе, што обухвата и злоупотребу опојних дрога и штетну употребу алкохола		
Индикатор	Тренд	Опис тренда
ЦОР индикатор 3.5.2: Штетна употреба алкохола, дефинисана према националном контексту као конзумација алкохола по глави становника (у доби од 15 година и више) током календарске године у литрима чистог алкохола		Доступни подаци указују да се штетна употреба алкохола по глави становника повећава. Уочена је полна разлика, тако да је у 2019. години она износила 12,9 литара за мушкарце, а 3,0 литара за жене. Имајући у виду кретање овог показатеља у периоду 2016-2019, циљна вриједност за 2023. годину (5,3) вјероватно неће бити достигнута.

Поред незаразних болести, смртности узроковане саобраћајним несрећама се такође могу да умање превентивним дјеловањем, будући да је велики број саобраћајних несрећа на нашим путевима резултат непоштивања саобраћајних правила и прописа, као и ниског нивоа саобраћајне културе, те све

већег броја учесника у саобраћају. Непрописна брзина која није прилагођена условима на путевима је један од најчешћих узрочника изазивања саобраћајних несрећа, а слиједе оне настале под утицајем алкохола и других опојних средстава. Највећи број саобраћајних несрећа забиљежен је на улицама у насељу,

а најмањи на аутопутевима, тако да се побољшањем квалитета путне инфраструктуре смањује број несрећа. У периоду 2015-2020. видљив је тренд унапређења путне инфраструктуре, а и планирани су многи пројекти који би могли да допринесу приближавању циља за 2023. годину од 11,5.

Подциљ 3.6: До краја 2030. на глобалном нивоу преполовити број смртних случајева и повреда до којих долази у саобраћајним несрећама

Индикатор	Тренд	Опис тренда
ЦОР индикатор 3.6.1: Стопа смртности услјед повреда у саобраћајним несрећама, по 100.000 становника		Један од великих проблема у БиХ је знатно висока стопа смртности узрокована саобраћајним несрећама. Према посљедњим расположивим подацима Свјетске здравствене организације из 2019. године, у БиХ годишње страда 13,5 лица на 100.000 становника те је у погледу достизања циљне вриједности за 2023. годину (11,5) потребно уложити додатне напоре.

**Примјер добре праксе:
Droplet/Карлјиса**

Droplet/Карлјиса је прва мобилна апликација у БиХ која, између осталог, омогућава лакшу регистрацију и проналажење потребних давалаца крви у случајевима потребе. Сам развој мобилне апликације у пилот верзији подржан је кроз пројекат који имплементира невладина организација „Прони“ уз подршку Владе БД БиХ.

Ова идеја изабрана је као једна од најбољих на RISE (Regional Incubator for Social Entrepreneurs)

регионалном програму ИНКУБАЦИЈЕ. RISE је изграђен и праћен од стране Конзорцијума који укључује: PULSE Group, Regional Youth Cooperation Office – RYCO, SEEYN, Institut Français, OFAJ DFJW, AFD – Agence Française de Développement.

**Примјер добре праксе:
ХПВ вакцине**

На свим нивоима власти у БиХ посебан фокус стављен је на подизање свијести опште популације о важности вакцинације против ХПВ-а. У Кантону Сарајево проведен је пилот

пројекат вакцинације против ХПВ-а, који је подразумијевао бесплатно вакцинисање дјевојака и жена од 11 до 26 година током 2022. године. Након тога и ентитетска министарства здравства израдила су властите програме вакцинисања против ХПВ-а, те је у одабраним подручјима у оба ентитета вакцинација започела 2023. године. У БиХ се проводе бројне активности усмјерене на подизање свијести о присуству ХПВ инфекције, континуиране едукације родитеља и дјеце о ХПВ вакцини, као и на обезбјеђивање права на бесплатно и добровољно вакцинисање.

Подциљ 3.8: Постићи универзални обухват здравственом заштитом, укључујући заштиту од финансијског ризика, доступност квалитетних основних услуга из области здравствене заштите и доступност безбједних, дјелотворних, квалитетних и јефтених основних лијекова и вакцина за све

Индикатор	Тренд	Опис тренда
ЦОР индикатор 3.8.1: Обухват основним здравственим услугама		Н/А
ЦОР индикатор 3.8.2: Удио домаћинстава с високом потрошњом на здравство у односу на укупну потрошњу домаћинства, у %		Н/А
- 3.8.1.а Удио становништва с великим издацима домаћинства за здравство (већим од 10%) као удио у укупним издацима или приходима домаћинства		Н/А
- 3.8.1.б Удио становништва с великим издацима домаћинства за здравство (већим од 25%) као удио у укупним издацима или приходима домаћинства		Н/А

У погледу физичке и финансијске доступности здравствене заштите, она још није постигнута, те постоји и удаљавање од циља што је посебно изражено с аспекта броја медицинских сестара на 10.000 становника (Прилагођени ЦОР индикатор 3.ц.1).

Подциљ 3.а: Појачати примјену Оквирне конвенције Свјетске здравствене организације о контроли дувана у свим земљама на одговарајући начин		
Индикатор	Тренд	Опис тренда
ЦОР индикатор 3.а.1: Распрострањеност тренутне употребе дувана (15 година и старији)		Конзумација дуванских производа, према процијењеним подацима СЗО, веома је висока, а и њено смањивање се одвија успореним темпом, тако да је у 2018. години (38,3%) у односу на 2011. годину (39,3%) остварен напредак за само један процентни поен. Ако се настави овај успорени тренд смањивања, може се констатовати да циљна вриједност за 2023. неће бити достигнута (31%).

Посљедње истраживање о коришћењу дувана спроведено је у ФБиХ 2018. године, а у РС 2019. године. Ово истраживање показује значајну конзумацију дувана међу школском дјецом у оба ентитета, с тим да је у ФБиХ она значајнија. Очекује се да ће примјена Закона о забрани пушења у затвореном простору у ФБиХ у мају 2023. године значајно допринијети и смањењу конзумирања цигарета те приближавању остваривања овог циља за 2023. годину (31%).

Подциљ 3.ц: Значајно повећати финансирање у области здравства, као и запошљавање медицинског кадра, обуку, усавршавање и задржавање здравствених радника		
Индикатор	Тренд	Опис тренда
Прилагођени ЦОР индикатор 3.ц.1: Густина и дистрибуција здравствених радника на 10.000 становника		У погледу доступности фармацеута примијећена су побољшања у односу на почетну вриједност (1,2 у 2014. години у односу на 1,5 у 2020. години). Ипак, с обзиром на темпо унапређења, циљна вриједност за 2023. годину (2,1) моћи ће бити достигнута уз додатна залагања.
		У погледу броја љекара на 10.000 становника, примјетно је побољшање у односу на почетну вриједност (20 у 2013. години у односу на 23,3 у 2020. години), те је циљна вриједност за 2023. годину већ остварена (22,5).
		С друге стране, број стоматолога у периоду 2014- 2020. на 10.000 становника се није мијењао (2,3), те самим тим циљна вриједност за 2023. годину (5,3) неће бити достигнута.
		Број медицинских сестара је значајно смањен (63 у 2014. години у односу на 41,1 у односу на 2020. годину), те је евидентно да циљна вриједност за 2023. годину неће бити достигнута (69,1).

Иако нема континуираног праћења емиграција медицинског кадра у развијеније западне земље, више је него очигледно да ово има великог утицаја на недовољан број здравственог особља у нашој земљи.

Примјер добре праксе: Центри за здраво старење

Удружење „Партнерство за јавно здравље“ основало је 18 центара за здраво старење у 10 локалних заједница широм БиХ који пружају дневну његу, професионалну укљученост, рекреативне и образовне активности, здравствене савјете и услуге његе за кориснике. Истраживање које је спровело то удружење, UNFPA у БиХ и истраживачи University College London (UCL) открило је три кључна подручја побољшања за чланове центра: физичка активност, прехранбене навике и односи с пријатељима и породицом. Институције подржавају ове центре обезбјеђујући простор за њихов рад, као што је Центар за здраво старење у Новом Сарајеву који добива финансијску подршку и изнајмљује простор од општине. Од 2019. године ови центри су помогли преко 1.000 корисника.

ЦИЉ 4: ОБЕЗБИЈЕДИТИ ИНКЛУЗИВНО И ЈЕДНАКО КВАЛИТЕТНО ОБРАЗОВАЊЕ И ПРОМОВИСАТИ МОГУЋНОСТ ЦЈЕЛОЖИВОТНОГ УЧЕЊА ЗА СВЕ

Инклузивни образовни систем обезбјеђује да сви млади људи достигну барем минимални ниво постигнућа, успеха, добробити и ангажмана који је потребан за учешће у друштву. Иако препреке за постигнућа, резултате и здравље не потичу нужно из образовних институција, фокус на инклузији захтијева да образовне политике уклоне ове препреке, тамо гдје оне постоје, тако да дјеца могу да слиједу оно што им је важно у животу (Sen, 1999).

Осјећај припадности ученика школи одражава како ученици перципирају инклузивну школску климу. ОЕСД-ов Програм за међународну процјену знања и вјештина ученика (PISA) који се односи на мјерење окружења за учење фокусира се на степен до којег се адолесценти осјећају добродошли и безбједни у школи. Осјећај припадности ученика школи такође представља важан индикатор друштвеног благостања ученика. Извјештај показује како снажан осјећај припадности школи подржава учење, укљученост ученика у школу, те њихово субјективно благостање. Ученици у БиХ имају релативно јак осјећај припадности школи у односу на ученике у другим земљама. Такав закључак произилази из поређења резултата БиХ с резултатима других земаља учесница PISA-е.¹⁴

Што се тиче законске регулативе у БиХ, она се није мијењала у погледу обавезног предшколског образовања, тако да је дефинисано обавезно предшколско образовање једну годину прије основног образовања.

Предшколско васпитање и образовање током године пред полазак у основну школу значајно је ради смањења иницијалних разлика међу ученицима у предзнању и припремљености за основну школу, чиме се доприноси стварању једнаких могућности за постизање успеха у основном образовању за сву дјецу. Предшколско васпитање и образовање у БиХ се проводи у јавним и приватним установама. Процијењено је да 26% дјеце похађа предшколско образовање у доби 3-6 година, с тим да је у погледу обавезног предшколског образовања оно у 100% обухвату (година пред полазак у школу). Предшколско васпитање и образовање је активност од општег интереса која обухвата образовање, бригу и заштиту предшколске дјеце, а која се одвија у складу са законима о предшколском васпитању и образовању у ентитетима, кантонима и БД БиХ. Тим законима уређује се организовано предшколско образовање и образовање дјеце од шест мјесеци до уписа у школу, што се

14

У БиХ већина ученика (80%) у одређеној мјери сматра да припада школи, а само је 16% њих изјавило да се осјећа усамљено у школи. У просјеку, ученици су наводили снажан осјећај припадања школи и позитивне односе с вршњацима у одговорима за свих шест изјава које су укључене у упитник PISA 2018 за мјерење ових аспеката.

остварује кроз програм предшколског васпитања и образовања. Не постоји довољан институционални капацитет, али су ипак забиљежени позитивни помаци да се повећа обухват предшколским образовањем. На примјер, у РС је у посљедње вријеме дошло до значајног повећања броја предшколских установа, тако да је у задњих пет година основано 45 нових предшколских установа (у јавном и приватном сектору). Једну од посљедица таквог образовања има и то да у већини породица ради један родитељ, најчешће мушкарац, како би мајка остајала и чувала дјецу те водила бригу о домаћинству.

ЗНАЧАЈ УЛАГАЊА У РАНИ РАЗВОЈ ДЈЕЦЕ

Улагање у рани развој дјеце је међу најбољим улагањима које једна земља може да учини за своју будућност, доносећи огромне социоекономске поврате, не само за дјецу него и за друштво у цјелини. Три анализе које је спровео UNICEF у БиХ, уз подршку ЦОР Фонда, у 2023. години у погледу улагања у здравље и прехрану, социјалну заштиту и образовање дјеце у доби од 0 до 6 година показале су запањујуће резултате.

Улагање у здравствене и прехранбене услуге намијењене дјецу (0-6 година) доноси поврат инвестиција до пет пута у ФБиХ,

четири пута у РС и три пута у БД у периоду од тридесет година.

Улагање у повећање обухвата предшколског образовања (0-6 година) повећава број година школовања дјеце чиме се и мајкама омогућава лакши приступ тржишту рада. У монетарном смислу, инвестиције у рано васпитање и образовање у наредних тридесет година имају снажан позитиван поврат: очекује се да ће свака уложена КМ донијети 6,9 КМ у ФБиХ, 6,7 КМ у РС и 5,5 КМ у БД. Коначно, повећањем обухвата дјечијег доплатака дјеца би се извукла из сиромаштва и значајно би се смањила неједнакост кроз директни дистрибуциони ефекат. Надаље, индиректни учинак повезан је с побољшањем здравља дјеце и стопе завршетка школовања. Очекивани поврат инвестиције у проширењу обухвата дјечијим доплатама резултује повратом улагања до 6,5 пута више у ФБиХ, 6,7 пута у РС-у и 3,9 пута у БД-у у сљедећих тридесет година.

За разлику од основног образовања, средње образовање није обавезно у БиХ. Према посљедњим подацима¹⁵, стопа уписа ученика у средњу школу је достигла 92%. Међутим, само 22,6% ромске дјеце похађа средњу школу. Стопа уписа на терцијарни ниво образовања у БиХ је тренутно изнад 38%. Укупна стопа неписмености у БиХ, прије 10 година, била је 2,8%, са значајном разликом међу половима.

Највећа стопа неписмености је у групи старијих жена и износи 5,3% за жене

старости 55–69 година, а чак 25,8% за жене старије од 70 година, што значи да је свака четврта жена старија од 70 година у БиХ била неписмена. Разлог томе је и што се обавезно основно образовање почело да примјењује након Другог свјетског рата.

У погледу квалитета школа, може се констатовати да је опремљеност школа основног и средњег образовања рачунарима и приступом интернету у порасту. Резултат позитивног тренда, поред буџетских издвајања за наведене сврхе, неријетко су и пројекти подршке од стране међународних институција и донација страних и домаћих партнера, нарочито услјед одржавања онлајн наставе због пандемије COVID-19.

Када је у питању употреба интернета, у задњих десет година БиХ има константан раст корисника интернета. Широкопојасне услуге су у сталном порасту и број претплатника широкопојасног приступа од укупног броја интернет претплатника је 99,95%. Повећању корисника интернета у посљедње двије године допринијела је и пандемија COVID-19, будући да се школска настава у свим школама одвијала онлајн.

Подциљ 4.1: До 2030. обезбиједити да све дјевојчице и дјечаџи заврше бесплатно, једнако и квалитетно основно и средње образовање које води ка релевантним и дјелотворним исходима учења

Индикатор	Тренд	Опис тренда
Замјенски ЦОР индикатор 4.1.1.а: Просјечан број година школовања		Просјечан број година школовања у БиХ се повећава за оба пола те, с обзиром на темпо побољшања, сасвим је изгледно да ће циљна вриједност 2023. године бити достигнута (М=11,7, Ж=10,2). Према посљедњим подацима просјечан број година школовања за жене износи 9,8 година, док за мушкарце износи 11,4 године.

Подциљ 4.2: До 2030. обезбиједити да све дјевојчице и дјечаци имају приступ квалитетном развоју у раном дјетињству, бризи и предшколском образовању како би се припремили за основно образовање

Индикатор	Тренд	Опис тренда
Прилагођени ЦОР индикатор 4.2.2: Упис у предшколско образовање (3-6 година), у %		Према посљедњим показатељима, процијењена стопа обухвата предшколским образовањем (3-6 година) износи 26%. Иако је примјетан тренд раста, вјероватно се циљна вриједност од 30% за 2023. годину неће остварити без додатног напора.

Подциљ 4.4: До 2030. значајно повећати број младих и одраслих који посједују одговарајуће вјештине, укључујући техничке, дигиталне и стручне, за запошљавање, достојанствено запослење и предузетништво.

Индикатор	Тренд	Опис тренда
Прилагођени ЦОР индикатор 4.4.1: Појединци који користе интернет, у %		У 2022. години проценат појединаца који користе интернет износио је 78,7%. Раст броја појединаца који користе интернет почео је с појавом пандемије COVID-19 у БиХ (2020. година) и наставио се у 2021. и 2022. години. Уколико се раст настави истим темпом, врло вјероватно ће се достићи циљна вриједност за 2023. годину (80%).

Дигитално учење је унапријеђено у неколико административних јединица БиХ успостављањем и унапређењем система за учење и управљање информацијама с општим циљем подршке дигитализацији образовних процеса кроз квалитетно управљање

подацима. То помаже у изградњи отпорнијег система способног за брзо реаговање на ванредне ситуације. административних јединица БиХ успостављањем и унапређењем система за учење и управљање информацијама с општим циљем

подршке дигитализацији образовних процеса кроз квалитетно управљање подацима. То помаже у изградњи отпорнијег система способног за брзо реаговање на ванредне ситуације.

Примјер добре праксе: е-учење

Кроз иницијативу коју је спровело Министарство просвјете и културе РС, те министарства Унско-санског и Западнохерцеговачког кантона у сарадњи с педагошким заводима, школама, ILO, 260 TVET (техничко и струковно образовање и оспособљавање) наставника, тренера и методолога (168 жена, 92 мушкарца) прошло је обуку за е-учење и комбиновано учење у TVET-у, „E-Learning Lab on Digital TVET: Модуларно креирање садржаја и е-педагогија“ и директно саветовање о дигитализацији TVET наставних

планова и програма. Ипак, БиХ мора активније да ради на имплементацији ILO Rapid-STED методологије да би се предвидјеле потребе за специфичним вјештинама и капацитетима који су потребни растућим индустријама у земљи. То подразумијева стратешки приступ изградњи вјештина, укључујући и подизање вјештина TVET наставника за образовање 21. вијека, укључујући педагошке, техничке и дигиталне компетенције. Потребно је даље радити на већем укључивању жена у STEM и ИТ индустрије, промовисати мреже жена у тим индустријама и програме менторске подршке. Ипак, постоје и добре праксе и значајни резултати остварени на овом пољу.

Иницијатива IT Girls, која је иницијално покренута као дио иновационог изазова за младе унутар УН-а у БиХ, имала је великог одјека у БиХ у погледу повећања броја дјевојчица у информационо-комуникационим технологијама. Иницијатива се реализује кроз три стуба, од којих први циља образовни сектор, други директно сарађује с ИКТ сектором, а трећи се фокусира на заговарање и промоцију идеје о повећању броја дјевојчица у ИКТ-у.

**Примјер добре
праксе: Пионирски
концепт медијске
и информатичке
писмености у системима
формалног образовања**

Препознајући важност интеграције медијске и информатичке писмености у формално образовање,

Министарство образовања Кантона Сарајево донијело је Стратегију развоја медијске и информатичке писмености у области образовања (МиП). Тај документ поставља мапу пута за постепено, систематско и међупредметно укључивање концепта МиП-а у основно, средње и високо образовање. Како стицање дигиталних вјештина и вјештина МиП-а почиње у врло раној фази

учења, образовне власти у РС су 2021. године увеле нови школски предмет за ученике 2. и 3. разреда основних школа како би их опремиле релевантним дигиталним и МиП компетенцијама. Циљ је опремити ученике вјештинама и компетенцијама потребним за успјешан живот и учење у дигиталном добу, чиме се доприноси постизању Циља 4.4.

Слика 27: Интеграција медијске и информатичке писмености у формално образовање

Примјер добре праксе: STEAM образовање

STEM образовање као интер-дисциплинарни приступ учењу уклања традиционалне баријере које раздвајају четири дисциплине – науку, технологију, информатику, математику и данас додатно слово А (STEAM) укључује креативно мишљење и примијењену умјетност у стварне ситуације. Кључно за STEAM образовање јесте интеграција поменутих области приликом учења и конкретна и јасна примјена наученог путем рјешавања реалних проблема.

Професије из области STEAM образовања су данас дефицитарне, и недовољан број младих се одлучује да се даље школује у том правцу, док је

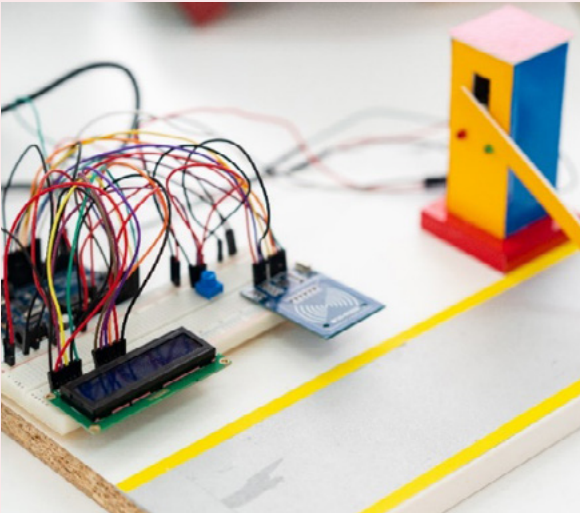
потражња на тржишту у порасту. Рано учење STEAM подручја дјеци отвара могућности да критички и логички закључују већ од предшколске доби. Без обзира на одабир развоја каријере појединаца, STEAM предмети ће бити потребни за успјешно сналажење на тржишту рада, а бројни примјери из свакодневног живота нам указују на важност STEAM образовања.

У оквиру пројекта „Бољом управом до бржег економског раста“ EGG II, који се имплементира уз подршку Норвешке, оснажује се STEAM образовање у основним и средњим школама. Током прве фазе пројекта 32 основне и средње школе у БиХ су опремљене STEM опремом.

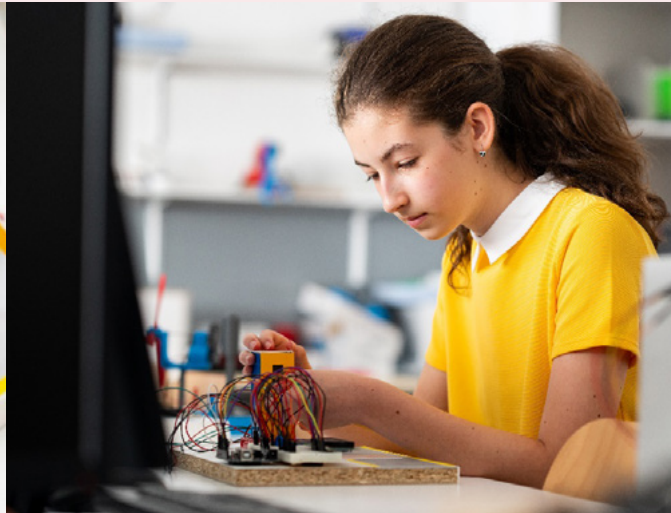
У 2023. и 2024. години у склопу пројекта имплементира се активност „Школа будућности“ која има за циљ

да обучи професоре и професорице да користе донирану STEM опрему, те да развије интересовање ученица и ученика за техничко усмјерење и усавршавање, с посебним фокусом на оснаживање дјевојака у тој области.

У „Школи будућности“ учествује 26 школа из БиХ, с преко 70 наставника и 500 ученика и ученица. Заинтересованост за ову активност је показало 44% дјевојака, а област која је у фокусу ове године је умјетна интелигенција. У 2024. години се очекује додатних 500 ученика који ће учити о роботизици.

Слика 28: STEM опрема

Слика 29: Ламија Хаџимешић, Основна школа
„Хусо Хоџић“ Тешањ

Подциљ 4.5: До краја 2030. елиминисати родну неједнакост у образовању и обезбиједити једнак приступ свим нивоима образовања и стручним обукама за рањиве групе, укључујући лица с инвалидитетом, старије становништво и дјецу у рањивим ситуацијама

Индикатор	Тренд	Опис тренда
Замјенски ЦОР индикатор 4.5.1: Индекс родне неједнакости (Gender Inequality Index)		Индекс родне неједнакости биљежи тренд смањивања у периоду 2018-2021. године (0,162 vs 0,136), тако да је БиХ већ достигла постављени циљ у 2023. години (0,145). Највећи допринос остварењу овог циља је повећање просјечног броја година школовања код жена.

Подциљ 4.а: Изградити и побољшати образовне објекте који су прилагођени дјеци, лицима с инвалидитетом и родним разликама, те омогућити безбједна, ненасилна, инклузивна и дјелотворна окружења за учење за све

Индикатор	Тренд	Опис тренда
Прилагођени ЦОР индикатор 4.а.1: Опремљеност школа основног и средњег образовања рачунарима и приступом интернету за ученике; број ученика / по рачунару, просјек		Овај индикатор приказује однос ученика и рачунара који се налазе у школским учионицама и биљежи позитиван тренд. Према подацима за школску 2021/2022. годину, забиљежен је пораст броја рачунара уз истовремено смањење броја ученика, како у основним, тако и у средњим школама. Просјечан број ученика на 1 рачунар у основном образовању износио је 11,6 а у средњем 10,3 у школској 2021/2022. години. Вјероватно је да ће се циљна вриједност за 2023. годину достићи у основном образовању (8,0), али не и у средњем образовању (4,5). Истовремено је приступ једном рачунару с интернетом у просјеку имало 14,96 ученика у основном и 11,64 у средњем образовању. Такође, и у овом случају врло вјероватно је да ће се циљна вриједност за 2023. годину достићи у основним школама (12,0), али не и у средњим школама (7,0).

ЦИЉ 5: ПОСТИЋИ РОДНУ РАВНОПРАВНОСТ И ОСНАЖИВАТИ СВЕ ЖЕНЕ И ДЈЕВОЈЦИЦЕ

Законом о равноправности полова БиХ уређује се и штити равноправност полова, те се гарантују једнаке могућности свим грађанима, како у јавној тако и у приватној сфери друштва, без обзира на брачно и породично стање. Дискриминација по основу пола и полне оријентације је забрањена.

У нашој земљи је спроведен трећи по реду Гендер акциони план (ГАП БиХ) за период 2018-2022. године. ГАП БиХ је средњорочна јавна политика усмјерена на провођење Закона о равноправности полова у БиХ и доноси се на петогодишњем нивоу. У току је израда четвртог ГАП БиХ за период 2023-2027. године.¹⁶ Мјере из ГАП БиХ се интегришу у политике институција на свим нивоима власти путем годишњих оперативних планова за имплементацију ГАП БиХ. Поред ГАП БиХ у току је и провођење секторских стратегија и акционих планова државе и ентитета за постизање равноправности полова у специфичним областима као што су: насиље у породици и родно засновано насиље, жене, мир и безбједност, предузетништво жена, те јачање положаја жена у руралним областима. Провођење

ГАП БиХ и секторских стратегија је, осим из буџетских средстава која су недовољна, финансирано и из средстава Финансијског механизма за имплементацију Гендер акционог плана БиХ који финансијски подржава Шведска.

У БиХ постоји континуитет рада на превенцији и борби против насиља над женама и насиља у породици, који је интензиван усклађивањем правног и институционалног оквира с Истанбулском конвенцијом. Значајне су законске измјене на ентитетском нивоу у области кривичног права гдје су у оба ентитета кривични закони усклађени с Истанбулском конвенцијом. У БД БиХ је на снази Закон о заштити од насиља у породици. Влада РС усвојила је Акциони план за примјену Конвенције Савјета Европе о спречавању и сузбијању насиља над женама и насиља у породици у РС у периоду 2019-2020. године. У ФБиХ је у процесу доношење нових стратешких докумената за превенцију и борбу против насиља у породици до 2027. године, а у РС је на снази Стратегија за сузбијање насиља у породици РС 2020-2024. година.

Настављен је рад на успостављању рефералних механизма и протокола за мултисекторску сарадњу на ентитетском, кантоналном и општинском нивоу, обезбјеђењу координисаног одговора на насиље над женама, те провођењу секторских, мултисекторских и специјализованих

едукација за различите категорије стручњака укључених у систем заштите жртава (правосуђе, полиција, центри за социјални рад, здравствене установе, образовање, невладине организације, медији и др.).

У складу са стандардима Истанбулске конвенције, отворена су три кризна центра за подршку жртвама силовања, у три здравствене установе у Тузли, Мостару и Сарајеву. У оба ентитета за потребе здравствених установа израђен је приручник „Клиничко поступање у случајевима силовања, као ресурс за заштиту жртава и стандардизовано поступање у случајевима насиља и спроведене обуке професионалаца“. Високи судски и тужилачки савјет БиХ унаприједио је систем прикупљања података у правосуђу БиХ о родно заснованом насиљу и насиљу у породици на тај начин да се евидентира пол жртве и починиоца те њихов однос, чиме су се стекли услови за адекватније праћење и извјештавање правосуђа у БиХ о процесуирању предмета насиља над женама.

У БиХ су у функцији двије СОС линије које служе за пријављивање насиља у породици – 1264 за РС и 1265 за ФБиХ. Ове линије позивају готово искључиво жене. У 2020. години, за вријеме пандемије COVID-19, примљено је 800 позива више него у 2019. години и скоро сви позиви су долазили од жена.¹⁷

¹⁶ На нивоу Савјета министара БиХ, преко 70 институција је усвојило одлуку о политици нулте толеранције према дјелима сексуалног узнемиравања и узнемиравања на основу пола. Поред тога, Влада ФБиХ донијела је Одлуку о политици нулте толеранције према дјелима сексуалног узнемиравања и узнемиравања на основу пола у федералним органима управе, федералним управним организацијама, службама и другим тијелима чији је оснивач Влада ФБиХ, а сличан правни оквир постоји и у РС.

¹⁷ Федерално министарство рада и социјалне политике и Министарство породице, омладине и спорта Републике Српске, преузето из „Жене и мушкарци у БиХ“.

У сигурним кућама широм БиХ је у првих седам мјесеци 2019. године било смјештено 347 жртава насиља над женама и насиља у породици, док се за исти период у 2020. години тај број повећао на 519 жртава. Није било пријема жртава насиља током ванредног стања. На подручју БиХ дјелује 8 сигурних кућа.

Важно је истаћи да су институционални механизми за равноправност полова¹⁸ ургентно реаговали и указали на проблем повећаног насиља у породици у периоду пандемије COVID-19 и на важност да мјере надлежних органа за ублажавање посљедица пандемије буду родно осјетљивије. С тим циљем достављене су препоруке извршним властима и кризним штабовима, издата бројна јавна саопштења, проведене посебне анализе и иницијативе. Поред тога, постојеће активности и финансијски ресурси су преусмјерени у правцу различитих облика директне помоћи сигурним кућама за жртве родно заснованог насиља.

Што се тиче заступљености жена у политици и јавном животу, оне су и даље недовољно заступљене. Од укупног броја 425 кандидата за начелнике и градоначелнике за Изборе 2020. године било је свега 29 жена (6,8%), док је листу за општинске савјете, скупштине општина, градске савјете, скупштине града

и Скупштину БД БиХ чинило 42,3% жена. У институцијама БиХ запослено је нешто више жена у односу на мушкарце (54%). Међутим, уочава се полна дисбаланс када се посматра полна структура руководећих позиција – заступљеност мушкараца на руководећим позицијама је знатно већа. У 2020. години судску власт на нивоу БиХ представљало је 64% суткиња и 36% судија. У Оружаним снагама БиХ, од укупног броја професионалних војника у 2021. години 93% су били мушкарци.

У погледу образовне структуре, временом се жене изједначавају с мушкарцима. Прије 10 година подаци о броју неписмених лица указивали су на значајну полну разлику, али укупна неписменост карактерише старије жене. Након Другог свјетског рата основно образовање је постало обавезно за све, тако да се жене постепено изједначавају с мушкарцима. Чак је примјетан тренд већег броја жена у високом образовању, посебно докторица медицине којих је 63%. Према броју уписа дјецe у предшколско, основно и средње образовање скоро и да нема полне разлике. Што се тиче уписа у високошколско образовање, 3/5 су жене а омјер је сличан и у броју дипломираних студената, те броју магистара наука и специјалиста. Ипак, у погледу стицања звања доктор наука, 3/5 су мушкарци. Таква

ситуација води коначном резултату у којем у 2020. години жене имају боља постигнућа у високом образовању за доб 30-34 године за 10 процентних поена.

Према подацима Агенције за статистику БиХ, жене су два пута мање заступљене на тржишту рада од мушкараца. Жене највише наводе као разлог неактивности бригу о домаћинству, а значајан удио представља и неактивност ради бриге о дјеци и/или њези старих немоћних лица. Иако су неки сектори, попут рада у здравству, карактеристичнији за жене, у просјеку веће плате имају мушкарци. Додатни изазов за вишу активацију жена лежи у правно нерегулисаној економији бриге о другима и непостојању одговарајућих социјалних услуга, укључујући и финансијску доступност предшколског образовања, посебно у ранијој доби дјецe.

Значајно је нагласити да је БиХ први пут примијенила методологију коју је израдио Европски институт за родну равноправност (EIGE) која је омогућила упоредивост појединих домена (рад, знање, моћ и здравље) Индекса родног развоја са земљама чланицама Европске уније, као и са земљама регије. У домену здравље, Индекс за БиХ остварује највећи број бодова (89,8), а најмањи у домену моћ (51,2).¹⁹

18 Агенција за равноправност полова БиХ, Гендер центар Федерације БиХ и Гендер центар Републике Српске.

19 Резултат заједничке иницијативе Агенције за равноправност полова и Агенције за статистику и UN Жене за 2021. годину.

Подциљ 5.1: Окончати све облике дискриминације жена и дјевојчица

Индикатор	Тренд	Опис тренда
Замјенски ЦОР индикатор 5.1.1: Индекс родног развоја (GDI)		У односу на почетну вриједност из 2018. године (0,924) у 2021. години Индекс родног развоја износи 0,940 што значи да је остварена циљна вриједност за 2023. годину (0,934).

Подциљ 5.4: Препознати и вредновати неплаћено старање и рад у домаћинству кроз обезбјеђивање јавних услуга, инфраструктуре и политике социјалне заштите, те кроз промовисање заједничке одговорности у домаћинству и породици, на начин који је прикладан у одговарајућој држави

Индикатор	Тренд	Опис тренда
Прилагођени ЦОР индикатор 5.4.1.а: Удио економски неактивних лица у доби од 20 до 64 године која су неактивна због других породичних обавеза (осим бриге о дјец и неспособним одраслим или немоћним лицима)		У 2021. години забиљежено је погоршање по овом индикатору, како за мушкарце, тако и за жене (М=12,8 Ж=46,8), те је сасвим извјесно да циљна вриједност за 2023. годину неће бити достигнута (М=6, Ж=30). Битно је напоменути и да је дошло и до измјене у методологији израчуна овог индикатора, али треба истаћи и да је COVID-19 имао утицаја на погоршање овог индикатора.
Adjusted SDG indicator 5.4.1.b: Proportion of economically inactive persons aged 20-64 years who are inactive due to care for children or infirm adult persons		За мушкарце овај индикатор биљежи благо побољшање у 2021. години (0,4), те је циљ за 2023. годину (0,4%) остварен.
		Посматрајући жене, дошло је до погоршања у овом индикатору тако да је вриједност у 2021. години износила 8,9%. С обзиром на то да је циљна вриједност за 2023. годину 4%, она неће бити остварена, те указује на важност улагања у такозвану економију бриге.

Подциљ 5.5: Обезбиједити да жене потпуно и дјелотворно учествују и имају једнаке могућности учешћа у руковођењу на свим нивоима доношења одлука у политичком, привредном и јавном животу

<p>Прилагођени ЦОР индикатор 5.5.1: Удио мјеста која заузимају жене у парламентима (%)</p>		<p>На последњим Општим изборима 2022. године забиљежен је благи пораст у проценту изабраних жена у Заступнички дом Парламента БиХ (2018. их је било 21,4%, а 2022. године 23,8%). На ентитетском нивоу дошло је до занемаривог напретка тако да у најновијем сазиву Заступничког дома Парламента ФБиХ имамо 26,5 (Општи избори 2018 – 26,35), а у Народној скупштини РС 26,5% изабраних жена, што је више у односу на претходне Опште изборе 2018. године.</p> <p>Позитиван помак јесте да је први пут жена именована у чланство Предсједништва БиХ те на позицију предсједавајуће Савјета министара БиХ.</p> <p>Што се тиче полне структуре управних одбора десет највише ранжираних компанија на берзи у БиХ, у 2020. години, управљачку структуру је чинило 17% жена и 83% мушкараца. Само је једна компанија за предсједницу имала жену, док су у осталих девет компанија предсједници били мушкарци.²⁰</p>
--	---	--

Централна изборна комисија БиХ је 2020. године усвојила Изјаву о одређеној равнoprавности за равнoprавност полова којом исказује своју одлучност према остваривању напретка на пољу равнoprавности полова у

свим областима јавног и политичког живота. Све политичке странке у БиХ су позване да се обавезу на укључивање принципа равнoprавности полова у своје програме и дјеловање.

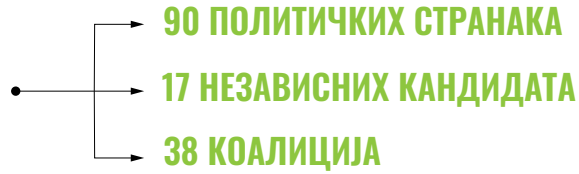
ГОДИНА	2018	2022
ОПШТИ ИЗБОРИ		
 Мушкарци	4.378	4.200
 Жене	3.119	3.058
ГОДИНА	2016	2020
ЛОКАЛНИ ИЗБОРИ		
 Мушкарци	17.343	17.977
 Жене	12.470	12.832

Слика 30: Структура кандидата према полу на општим и локалним изборима

НА ОПШТИМ ИЗБОРИМА
ОДРЖАНИМ 2022. УКУПНО

145

ПОЛИТИЧКИХ СУБЈЕКТА

7.258

КАНДИДАТА

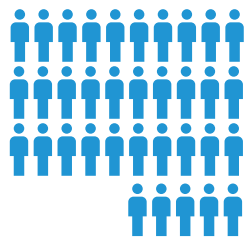
У ЗАСТУПНИЧКИ ДОМ
ПАРЛАМЕНТАРНЕ СКУПШТИНЕ БиХ
ИЗАБРАНА СУ УКУПНО

42 ЗАСТУПНИКА

7 ЖЕНА

35
МУШКАРАЦА

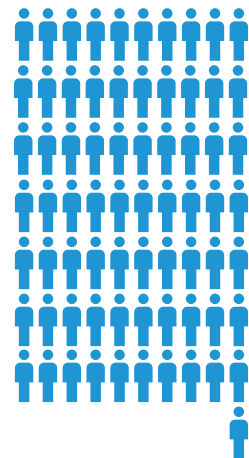
У ЗАСТУПНИЧКИ ДОМ ПАРЛАМЕНТА
БиХ ИЗАБРАНО

98 ЗАСТУПНИКА

27 ЖЕНА

71
МУШКАРАЦА

ПРВИ ПУТ
САВЈЕТОМ
МИНИСТАРА БиХ
ПРЕДСЈЕДАВА
ЖЕНА

САВЈЕТ МИНИСТАРА
У МАНДАТ
2022-2026 ЧИНИ
8 МУШКАРАЦА
(88%)
1 ЖЕНА (12.12%)

На Општим изборима одржаним 2022. укупно 145 политичких субјеката (90 политичких странака, 17 независних кандидата и 38 коалиција) добило је овјеру за учествовање на изборима. Имена укупно 7.258 кандидата (3.058 жена или 42% и 4.200 мушкараца или 58%) су овјерена и укључена у гласачке листиће.

У трочлано Предсједништво БиХ први пут је изабрана једна жена.

У Заступнички дом Парламентарне скупштине БиХ изабрана су укупно 42 заступника, од чега 10 жена (23,8%) и 32 мушкараца (76,2%).

У Заступнички дом Парламента ФБиХ изабрано је 98 заступника, од чега 26 жена (26,5%) и 72 мушкараца (73,5%). У Народну скупштину РС изабрана су 83 посланика, од чега 22 жене (26,5%). У Скупштини БД БиХ заступљене су 4 жене (12,9%).

Први пут Савјетом министара БиХ предсједава жена, а Савјет министара у мандату 2022-2026. чини 8 мушкараца (88%) и једна жена (12,12%).

Жена нема међу челницима странака, а мало их је и на другим руководећим позицијама. Не постоји системско

промовисање равноправности полова у државној служби, а заступљеност жена у највишем руководству варира са само 19% у ентитету РС на 41% у државним институцијама.

ЦИЉ 6: ОБЕЗБИЈЕДИТИ ПРИСТУП ПИТКОЈ ВОДИ ЗА СВЕ, ОДРЖИВО УПРАВЉАТИ ВОДАМА ТЕ ОБЕЗБИЈЕДИТИ ХИГИЈЕНСКЕ УСЛОВЕ ЗА СВЕ

Пристап води, санитацији и хигијени сматра се кључним социо-економским и здравственим индикатором, као и кључном детерминантом преживљавања дјете, здравља мајки и дјете, благостања породице и економске продуктивности. Вода за пиће, санитарни и хигијенски објекти се такође користе у конструисању квинтила богатства који се прате у многим интегрисаним истраживањима домаћинства за

анализу неједнакости између богатих и сиромашних. Приступ води за пиће, санитацији и хигијени је из тог разлога кључни индикатор за многа истраживања домаћинства и пописе становништва.

У нашој земљи око 89% становништва је прикључено на јавну водоводну мрежу, 48% на канализациону мрежу а само 15% отпадних вода се пречишћава. Системи за пречишћавање отпадних вода су поприлично застарјели и захтијевају значајне инвестиције, посебно у свјетлу испуњавања стандарда ЕУ. У том смислу континуирано се ради на унапређењу квалитета воде за пиће, успостављању и проширењу планова за безбједност воде, те обухвата водоводним и санитационим услугама, укључујући и подзаконске акте с циљем унапређења система упозоравања и дјелотворног одговора у случају изненадног загађења које би могло да утиче на квалитет воде.

Законска регулатива у тим областима је успостављена, али се улажу додатни напори да би се обезбиједила усаглашеност с одговарајућим директивама Европске уније. Поред тога, нови програми модернизације с циљем пружања ефикаснијих и одрживијих услуга усвојени су у оба ентитета 2022. године, којим се уводи и систем мјерења квалитета услуга, те нови механизми финансирања у овом сектору.

Вода има значајну улогу и у економији у БиХ. Хидроелектране су кључне у производњи електричне енергије, с укупним потенцијалом од изнад 6,000 MW, од чега је само 2,504 MW (35%) искоришћено. Постоји и велики потенцијал за наводњавање, а сектор пољопривреде има значајан удио у економији земље с доприносом у БДП-у од више од 5% и запошљавању од 18%. Поред тога, вода је од великог значаја за сектор туризма који доживљава експанзију.

Подциљ 6.1: До краја 2030. постићи универзалан и једнак приступ безбједној и јефтиној питкој води за све		
Индикатор	Тренд	Опис тренда
ЦОР индикатор 6.1.1: Удио становништва које користи питку воду из система којима се сигурно управља		У погледу овог индикатора забиљежен је тренд раста удјела становништва које користи питку воду из система којима се сигурно управља са 75% (2019) на 89% (2020), чиме је премашена циљна вриједност за 2023. годину (80%).
Target 6.3: By 2030, improve water quality by reducing pollution, eliminating dumping and minimizing release of hazardous chemicals and materials, halving the proportion of untreated wastewater and substantially increasing recycling and safe reuse globally		
Индикатор	Тренд	Опис тренда
ЦОР индикатор 6.3.1: Становништво прикључено на пречишћавање урбаних отпадних вода, у %		У БиХ се биљежи знатан пораст процента становништва прикљученог на пречишћавање урбаних отпадних вода са 3,6% (2015) на 21,7% (2017), чиме је премашена циљна вриједност за 2023. годину (20%). Овај пораст произилази из чињенице да су веће урбане средине улагале у инсталирање пречистача отпадних вода којима је обухваћен значајнији број грађана.
Target 6.5: By 2030 implement integrated water resources management at all levels, including through transboundary cooperation as appropriate		
Индикатор	Тренд	Опис тренда
ЦОР индикатор 6.5.1: Степен имплементације интегрисаног управљања водним ресурсима од 0 до 100		У односу на 2017. годину, у 2020. години дошло је до пораста вриједности овог индикатора са 52,9 на 60,88 на скали од 0 до 100, те је врло вјероватно да ће циљна вриједност за 2023. годину бити достигнута (65). Капацитет за имплементацију елемената IWRM-а је генерално адекватан, а елементи се углавном имплементирају у оквиру дугорочних програма.

Иако у БиХ 89% становништва користи питку воду из система којима се безбједно управља, стање квалитета воде није задовољавајуће у већем дијелу земље. Према дужини водотока у 2020. години, 49,80% површинских водотока има лош квалитет вода, а само 7,05% висок квалитет (2015. је то било 18%).²¹

Циљ је да се до 2030. године проценат водотока с лошим квалитетом воде смањи на 15%. Текућу воду у стамбеној јединици или из појединачног извора у непосредној близини има 99,1% домаћинстава у БиХ.

ЦИЉ 7: ОБЕЗБИЈЕДИТИ ПРИСТУП МАТЕРИЈАЛНО ПРИСТУПАЧНОЈ, ПОУЗДАНОЈ, ОДРЖИВОЈ И МОДЕРНОЈ ЕНЕРГИЈИ ЗА СВЕ

Кување, освјетљење и гријање представљају велики удио у потрошњи енергије у домаћинствима у земљама с ниским и средњим приходима. За кување и гријање, домаћинства се обично ослањају на чврста горива (као што су дрво, дрвени угаљ, биомаса) или петролеј

у комбинацији с неефикасним технологијама (нпр. отворена ватра, пећи, гријачи простора или лампе). Добро је познато да је ослањање на тако неефикасну енергију за кување, гријање и освјетљење повезано с високим нивоом загађења ваздуха у домаћинству (у затвореном простору). Ти штетни утицаји на здравље могу се избјећи усвајањем чистих горива и технологија за све главне енергетске сврхе у домаћинству или у неким околностима коришћењем напредних пећи за кување (тј. оних које постижу циљне стопе емисија предвиђене смјерницама Свјетске здравствене организације) и коришћењем строгих протокола за њихову безбједну употребу.

У посљедњих 5 година није видљив напредак у погледу коришћења чистих горива и технологија, те квалитет ваздуха остаје један од кључних изазова за БиХ. Све наведено утиче на загађење околине и ваздуха (ПМ 2,5) па и не чуди да је БиХ заузела 19. мјесто на листи најзагађенијих земаља у 2022. години.²²

Подциљ 7.1: До 2030. године обезбиједити универзални приступ финансијски приступачним, поузданим и модерним енергетским услугама

Индикатор	Тренд	Опис тренда
ЦОР индикатор 7.1.2: Удио становништва које се примарно ослања на чиста горива и технологију		У погледу овог индикатора, због измјене методологије, уочена је разлика у почетним вриједностима које су дефинисане у Оквиру и оних које су тренутно доступне. Удио урбаног становништва које се примарно ослања на чиста горива и технологију је унапријеђен са 62% (2015) на 67% (2020), тако да је врло вјероватно да ће циљна вриједност за 2023. годину бити достигнута (69%).

Подциљ 7.2: До 2030. обезбиједити универзални приступ финансијски приступачним, поузданим и модерним енергетским услугама

Индикатор	Тренд	Опис тренда
ЦОР индикатор 7.2.1: Удио извора обновљиве енергије у укупној крајњој потрошњи енергије (%)		У погледу удјела обновљивих извора енергије у укупној потрошњи енергије забиљежен је напредак са 35,7% (2018) на 39,84% (2020). Уколико се настави тренд раста у наредним годинама, могуће је очекивати достизање циљне вриједности за 2023. годину (41%).

Министарски савјет Енергетске заједнице, у 2022. години, дефинисао је нове националне циљне вриједности за 2030. годину када је у питању удио обновљивих извора енергије (ОИЕ) у укупној бруто потрошњи енергије. За БиХ та вриједност износи 43,6%, а према посљедњим подацима из 2020. године, БиХ има солидних 39,84% удјела обновљивих извора енергије у бруто финалној потрошњи. Разлог томе су хидроенергетски потенцијали у сегменту електричне енергије. Осим за хидроелектране, БиХ има и велики трошковно конкурентан соларни и вјетропотенцијал. Идентификовани потенцијал ОИЕ у БиХ указује на то да је дугорочно могуће декарбонизовати не само електроенергетски сектор него и секторе гријања/хлађења и транспорта њиховом електрификацијом.

Од укупне инсталиране снаге производних објеката у БиХ на хидроелектране се односи 48,5%, на термоелектране 46,3%, док се 2,9% односи на вјетроелектране. Остатак од 2,3% отпада на мале произвођаче међу којима су мале хидроелектране, соларне електране, електране на биогаз и биомасу, мале вјетроелектране и индустријске електране.

ОИЕ јако зависе од временских прилика, те немају увијек исти ниво електричне енергије коју могу да произведу. Због тога су у БиХ формиране „виртуелне електране“

које чине мрежу више произвођача струје, батерија – спремнака и паметних потрошача који управљају потрошњом те у неком тренутку враћају стабилност у систем. Модел приступа „виртуелне електране“ тржишту електричне енергије је успостављен због његовог значаја за подстицање производње електричне енергије из обновљивих извора, побољшање услуга на велепродајном и локалном дистрибутивном тржишту, оптимизацију производње из обновљивих извора с потребама електроенергетског система, али и законом установљеног права произвођача на слободан приступ тржишту електричне енергије. Такође, овдје се ради о постепеном прихватању концепта откупа електричне енергије из обновљивих извора који је тржишно оријентисан, умјесто досадашњег концепта заснованог на шемама подстицаја и гарантованом откупу који губи на значају због смањења цијена производне технологије, а тиме и већој конкурентности обновљивих извора у односу на изворе који користе фосилна горива. Прва „виртуелна електрана“ у електроенергетском систему БиХ успостављена је средином 2022. године да би до краја исте године шест „виртуелних електрана“ имало приступ тржишту електричне енергије у БиХ. Укупна инсталирана снага свих производних погона износила је 117,48 MW (од чега је у малим хидроелектранама 86,28 MW,

фотонапонским електранама 28,74 MW и електранама на биомасу и биогаз 2,46 MW).

БиХ има развијене одговарајуће механизме за подстицање производње електричне енергије из обновљивих извора енергије као на примјер гарантоване откупне цијене за сва постројења, обавеза снабдјевачима који снабдијевају крајње купце да преузму одговарајуће количине електричне енергије произведене обновљивим изворима енергије итд. Што се тиче постројења која производе електричну енергију из ОИЕ, видљив је тренд снажног раста у БиХ па тако у ФБиХ у 2021. години постоје 72 инсталиране мале хидроелектране, 453 соларне електране и 8 вјетроелектрана, док у РС-у постоји 38 инсталираних малих хидроелектрана и 219 соларних електрана, а вјетроелектране нису још изграђене.

Даља експлоатација обновљивих извора енергије у будућности увелико ће зависити од пада цијена појединих технологија, потицајних механизма, административних баријера током добивања дозвола и сл.

У 2022. години производња електричне енергије из мањих обновљивих извора (с доминантним удјелом малих хидроелектрана) била је за 3,5% већа у односу на годину раније. Истовремено, соларне електране су произвеле 58,4% више електричне енергије.

Подциљ 7.3: До 2030. године удвостручити глобалну стопу унапређења енергетске ефикасности

Индикатор	Тренд	Опис тренда
ЦОР индикатор 7.3.1: Енергетски интензитет мјерен у погледу примарне енергије и БДП-а		У погледу овог индикатора, због измјене методологије, уочена је разлика у почетним вриједностима које су дефинисане у Оквиру и оних које су тренутно доступне. БиХ је у периоду 2015-2019. године постепено смањивала енергетски интензитет са 6,7 из 2015. године до 6,5 колико је забиљежено 2018. године. Према посљедњим подацима за 2019. годину, овај показатељ је износио 6,1 MJ/2017 USD PPP чиме је премашена циљна вриједност за 2023. годину (6,2).

У погледу коришћења енергије за производњу једне јединице економског учинка (енергетски интензитет), БиХ је према посљедњим подацима достигла средњорочни циљ за 2023. годину.

Раздвајање енергетског интензитета, нпр. по секторима финалне потрошње или крајњој употреби, могло би да пружи даљи увид у напредак ка енергетској ефикасности. Било би пожељно, током времена, развити прецизније индикаторе енергетског интензитета на секторском нивоу који би омогућили сагледавање истог према индустрији (нпр. цемент, челик) или према врсти возила (нпр. аутомобили, камиони).

Стратегија развоја енергетике РС до 2035. године као стратешки приоритет предвиђа експанзију ЦОР-а и уређивање законске области, те израду топлотних мапа за градове и општине у РС и то кроз уређивање законског оквира који ће стимулисати промоцију ЦОР-а (75% когенерација, 50% ОИЕ, 50% отпадна топлота или комбинација). Такође, Стратегијом је предвиђен приоритет подстицања „зелених“ радних мјеста и економских активности, јер би покретање мјера енергетске ефикасности позитивно утицало на повећање броја радних мјеста и економске активности у повезаним индустријама попут грађевинарства, архитектуре, производње грађевинског материјала, производње сировина итд.

У погледу енергетске ефикасности, у оба ентитета и БД БиХ паралелно су донесени закони о енергетској ефикасности.

БиХ је као уговорна страна Енергетске заједнице (ЕнЗ) обавезна да изради Интегрисани национални енергетски и климатски план (NECP) у складу с препоруком Министарског савјета ЕУ 2018/1/МС-ЕнС. План обухвата 5 различитих области/димензија, а то су:

- енергетска безбједност,
- пуна интеграција унутрашњег тржишта енергије,
- енергетска ефикасност,
- декарбонизација,
- истраживање, иновације и конкурентност.

Тренутно је у процесу израда Интегрисаног енергетског и климатског плана БиХ за период 2021-2030. године. Имплементација NECP-а ће омогућити БиХ интеграцију енергетских и климатских циљева као и одговарајућих политика и мјера, чиме ће допринијети усклађивању енергетских политика с политикама ЕУ. Самим тим ће се смањити административна оптерећења и обезбиједити већа повезаност и дугорочнија предвидљивост инвестиција.

Такође, БиХ је, 2020. године, на Самиту у Софији, потписала Декларацију о Зеленој агенди за Западни Балкан, којом се обавезала на провођење овог документа кроз пет кључних области: климатске промјене, циркуларна економија, биодиверзитет, борба против загађења ваздуха, воде, земљишта и тла, те одрживост руралних подручја. Тиме се БиХ обавезала да ће заједно с ЕУ и осталим државама потписницама

Декларације радити на постизању угљеничне неутралности континента до 2050. године, увођењем строге климатске политике и реформом енергетског и транспортног сектора. Такође, потписивањем Декларације даје се предност енергетској ефикасности и њеном побољшању у свим секторима, као и подршци приватне и јавне шеме обнове зграда, обезбјеђењу адекватног финансирања и потпуном извршењу Директиве 2010/31/ЕУ о енергетским својствима зграда.

Потписивањем Уговора о ЕнЗ, УН Агенде 2030 и Париског споразума као и на основу осталих уговора и споразума које је потписала (нпр. Уговор о Енергетској повељи, Иницијатива за Западни Балкан), БиХ је исказала своје јасно одређење за одрживи развој енергетског сектора. Уз циљано повећање ефикасности сектора и коришћења обновљивих енергетских ресурса, БиХ може постићи паралелну конвергенцију с преузетим обавезама и политикама ЕУ, те позиционисати енергетику као мотор стабилности и одрживог развоја економије.

Примјер добре праксе: Паметне школе

Центар за развој и подршку Тузла води регионални пројекат „Иновативни услови за паметне школе“ (SMART Schools) у сарадњи с Владом Тузланског кантона, Зеленом акцијом из Загреба, Владом Бродско-посавске жупаније, и Бродском задругом за заштиту животне средине из Славонског Брода.

Пројекат је подржан од стране INTERREG IPA програма прекограничне

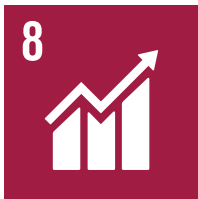
сарадње Хрватске, БиХ и Црне Горе и укључује енергетску реконструкцију седам основних и средњих школа, прекогранично такмичење за уштеду енергије, ИТ/техничко такмичење у технологији обновљиве енергије и Камп младих иноватора.

Главни циљ пројекта је промовисање паметног, одрживог и инклузивног раста у прекограничном пројектном подручју кроз енергетску ефикасност и развој обновљиве енергије. Пројекат је обухватио 37.596 учесника из 105 школа и постигао је значајне резултате, укључујући 219.446 kWh

уштеде енергије (6,93%), едукацију 42 запослена у школи за управљање енергијом, унапређење енергетских иновација 19 младих иноватора и реновирање седам школа.

Пројекат је препознатљив по укључености и партнерству владиних институција, попут Владе Тузланског кантона, која је суфинансирала пројекат и имала представнике три министарства који су учествовали у пројектним активностима. Исти партнери су одобрили и другу фазу пројекта „SMART школе – 2“ с већим бројем школа и корисника.

**ЦИЉ 8: ПРОМОВИСАТИ
ИНКЛУЗИВАН И
ОДРЖИВ ЕКОНОМСКИ
РАСТ, ЗАПОСЛЕНОСТ И
ДОСТОЈАНСТВЕН РАД ЗА
СВЕ**

Пандемија COVID-19 у великој је мјери успорила cjелокупну економију у БиХ. Међутим, према подацима из 2021. године биљежи се раст економске активности од 7,5%.

Иако је опоравак економије видљив у 2021. години, овако велики раст је посљедица поређења БДП-а са 2020. годином када је већина економских активности заустављена, или се одвијала смањеним капацитетом због рестриктивних мјера које су биле на снази након појаве пандемије COVID-19. Међутим, треба имати у виду посљедице сукоба у Украјини и раст цијена на глобалном тржишту које ће бити видљиве у наредним статистичким извјештајима, као и друге изазове које је тешко предвидјети.

Подциљ 8.1: Континуиран економски раст по глави становника		
Индикатор	Тренд	Опис тренда
Прилагођени ЦОР индикатор 8.1.1: Реална стопа раста БДП-а	↑	У 2021. години раст економске активности износио је 7,5%, што је више од циљне вриједности за 2023. годину (3,2%). Међутим, треба напоменути да је овај раст резултат упоредбе БДП-а са 2020. годином у којој је интензитет производних али и услужних дјелатности, због посљедица пандемије COVID-19, био врло низак.
Подциљ 8.2: Постићи више нивое економске продуктивности кроз диверзификацију, технолошко унапређење и иновације, између осталог, фокусирајући се на радноинтензивне и високопрофитабилне секторе		
Индикатор	Тренд	Опис тренда
Замјенски ЦОР индикатор 8.2.2: Процијењени БДП (2011. PPP \$), према полу	↑	Напредак је видљив у погледу процијењеног БДП-а per capita за жене и мушкарце. Према посљедњим подацима за 2021. годину, процијењени БДП per capita за жене износио је 10.709 (2017 PPP \$), док је за мушкарце износио 19.917 (2017 PPP \$). Врло је вјероватно да ће циљне вриједности за 2023. годину (Ж=11.080; М=21.100) бити остварене.

Према подацима Агенције за статистику БиХ, у 2021. години раст економске активности износио је 7,5%, што је резултат повећане активности у области пружања смјештаја те припреме и услуживања хране (19,5%), прерађивачке производње (14,4%), трговине (12,6%), превоза (11,3%), али и ИКТ сектора (11%).²³

Регионални савјет за сарадњу процијенио је 2019. године да је удио запослености у неформалној економији између 25-35% укупне запослености. Високи нивои опорезивања, укључујући оне с ниским примањима, дестимулишу формално запошљавање.

То заузврат ствара ризик од даље маргинализације од редовног запошљавања и могућности за обуку и развој (ETF, 2019).

Стопа запослености за 2022. годину износила је 40,2%, те је у благом расту у односу на претходну годину када је износила 40,61%. Стопа запослености биљежи значајну разлику међу половима, што је посљедица ниске активности жена на тржишту рада. Стопа активности жена износи 386,8%, док за мушкарце износи 59,7%.

У оба ентитета жене су власнице 27% привредних субјеката. У РС већина предузећа (97,2%) у власништву

жена су микропредузећа. У ФБиХ предузећа у власништву жена концентрисана су у секторима ниске продуктивности и у просјеку су мања него предузећа која су у власништву мушкараца. Истраживања су показала (Foundation 787, април 2020) да је криза узрокована пандемијом COVID-19 имала већи негативни утицај на предузећа која су у власништву жена. У БиХ предузећа у власништву жена спадају у категорију најновијих предузећа, тј. 40% их је млађе од 6 година (Свјетска банка, 2018). Такав тренд може да буде позитиван сигнал који ће утицати на повећање броја привредних субјеката којим управљају жене.

Подциљ 8.3: Промовисати развојно оријентисане политике које подржавају производне активности, стварање достојанствених послова, предузетништво, креативност и иновативност; подстицати формално оснивање и раст микропредузећа, односно малих и средњих предузећа, између осталог, и кроз приступ финансијским услугама

Индикатор	Тренд	Опис тренда
Прилагођени ЦОР индикатор 8.3.1: Удио неформалне запослености у непољопривредним дјелатностима, према полу		У БиХ је остварен значајан напредак у погледу смањења неформалне запослености за жене и мушкарце. Удио укупне неформалне запослености у непољопривредним дјелатностима у 2021. години износио је 8,4% (Ж=6,9%; М=9,6%) те је остварена циљна вриједност за 2030. годину (укупно 12%, Ж=9%; М=14%). Остварењу овог подциља доприноси и постепена урбанизација БиХ, али битно је напоменути и измјену у методологији провођења Анкете о радној снази, што је допринијело реалнијем приказу овог индикатора.

Влада ФБиХ је почетком 2022. године, у онлајн формату, имплементирала процес додјеле финансијске помоћи за ублажавање посљедица пандемије обртима и другим самосталним дјелатностима. Цијели процес, од објаве Јавног позива до преноса средстава на рачун обртника,

обављен је бесконтактно, односно онлајн и за 40 дана. Федерално министарство развоја, обрта и предузетништва направило је апликацију и отворило линк путем којег је комуницирало с корисницима. Није било потребно прикупљати и доносити документацију, губити

вријеме у редовима. Добро осмишљена сарадња и ефикасно провођење били су кључни за овај Јавни позив. На тај начин, са скоро 60 милиона КМ, помогнуто је 24.766 корисника и подржано укупно 44.056 радних мјеста у ФБиХ.

Подциљ 8.3: Промовисати развојно оријентисане политике које подржавају производне активности, стварање достојанствених послова, предузетништво, креативност и иновативност; потицати формално оснивање и раст микропредузећа, односно малих и средњих предузећа, између осталог, и кроз приступ финансијским услугама

Индикатор	Тренд	Опис тренда
Замјенски ЦОР индикатор 8.3.2: Нова регистрована предузећа на 1.000 становника (старосна група 15-64 године)		У 2020. години регистрована је у просјеку једна д.о.о. компанија на 1.000 становника. У наредном периоду неопходно је уложити додатне напоре да би се смањио број процедура (13) и вријеме њиховог прикупљања и реализације (80 дана) за оснивање компаније те достигла циљна вриједност за 2023. годину (2,00).

Подциљ 8.4: До краја 2030. побољшати ефикасност ресурса у потрошњи и производњи и уложити напоре да се развоји економски раст од деградације животне средине

Индикатор	Тренд	Опис тренда
Прилагођени ЦОР индикатор 8.4.б: Продуктивност ресурса („PPS по килограму“)		Продуктивност ресурса је у благом расту од 2015. године, када је износила 0,82 СКМ/kg (Стандард куповне моћи по килограму) до 2019. године када је забиљежено 0,90 СКМ/kg. Референтну 2020. годину обиљежила је COVID-19 криза која је проузроковала пад продуктивности ресурса, посебно због пада БДП-а у односу на релативно једнаку домаћу потрошњу. Према посљедњим подацима за 2020. годину, продуктивност ресурса износи 0,86 СКМ/kg па се не може очекивати да ће циљна вриједност за 2023. годину (1,8 СКМ/kg) бити достигнута.

Када је у питању продуктивност ресурса биљежи се тренд раста од 2015. до 2019. године, с тим да је у 2016. години дошло до пада продуктивности због знатнијег пораста домаће потрошње материјала. Економија у БиХ је у 2020. години утрошила 9,8%

више природних ресурса у односу на базну 2015. годину. На сваког становника БиХ у 2020. години утрошено је приближно 11,7 тона пољопривредних култура, минерала, метала и фосилних горива, односно на дневној бази су се трошила 32 килограма ресурса по становнику.

Да би остварили производњу веће економске вриједности уз што је могуће мањи утрошак материјалних ресурса, неопходно је улагати у разноликост индустријских активности, услужни и грађевински сектор, те користити различите изворе енергије.

Подциљ 8.5: До 2030. постићи пуну и продуктивну запосленост и достојанствен рад за све жене и мушкарце, укључујући младе и лица с инвалидитетом, те исту плату за рад једнаке вриједности

Индикатор	Тренд	Опис тренда
Замјенски ЦОР индикатор 8.5.2: Стопа запослености		На тржишту рада биљежи се благи раст стопе запослености у 2021. години (39,6%). Наглашена је разлика у запослености међу половима, између осталог и као посљедица пандемије COVID-19 (Ж=28,7%; М=51,1%). Истовремено, стопа запослености младих је у паду (19,8%). Циљне вриједности за 2023. годину су достигнуте у погледу укупне стопе запослености (37,3%) и стопе запослености код мушкараца (46,9%). Међутим, не може се очекивати да ће вриједности за жене (32%) и младе (24,6%) у погледу стопе запослености бити достигнуте у 2023. години.

Тржиште рада, у погледу старосних група, карактерише висок удио запослених (од укупног броја запослених) старосне доби 25-49 година (66,3%), док је младих у старосној групи 15-24 године само 7,9%. Поред тога, од укупног броја незапослених лица 62,5% припада старосној групи 25-49, а младих 18,1%.

Институције у БиХ проводе низ програма за унапређење запослености, а примјер неких од мјера спроведених у 2021. години налази се у табели испод.

Ниво власти	Врста програма	Број корисника	Број корисника по категоријама
ФБиХ	Подршка запошљавању и рехабилитација	6,512	253 (млади без радног искуства); 517 (жене – дугорочно незапослене); 96 (с радним искуством до 35 година); 20 (демобилисани борци); 1.077 (дугорочно незапослени 40+); 32 (дјеца РВИ); 4.053 (све категорије).
	Иницијативе startup предузетништва	1,580	335 (млади); 272 (жене); 54 (демобилисани борци); 919 (све категорије).
РС	Подршка запошљавању и рехабилитација	3,153	843 (све категорије); 43 (лица без радног искуства ВСС); 12 (Роми) 2.255 (циљне категорије у привреди).
	Иницијативе startup предузетништва	1,475	200 (све категорије); 1.274 (дјеца погинулих бораца, ратни војни инвалиди); 1 (Роми).
БД	Подршка запошљавању и рехабилитација	133	50 (дугорочно незапослени); 4 (прво радно искуство); 58 (млади до 30 година); 16 (50+); 2 (чланови породице погинулих бораца и РВИ); 3 (Роми).
	Иницијативе startup предузетништва	42	све категорије

Евидентно је да је стопа запослености младих у паду, па је потребно посветити више пажње рјешавању тог проблема. Додатни изазов представља и одлазак младих, јер у привлачењу талената БиХ губи трку са земљама које нуде боље услове. Као мјера подршке тржишту рада уведене су законске могућности преквалификације, доквалификације и образовања одраслих у оба ентитета и БД. Иако се у БиХ број младих који нису ни на тржишту рада

нити су укључени у образовање (NEET) смањује, ипак су примјетне гендер разлике као и разлике између урбаних и руралних подручја. Тако је, рецимо, најмањи удио младих који нису нити на тржишту рада нити су укључени у образовање забиљежено код жена у градским срединама (15,7%), а највећи удио је забиљежен код жена у руралним подручјима (23,9%).²⁴

Вођени принципима Глобалног компакта о миграцијама, у наредним

годинама власти у БиХ ће се требати више усмјерити на рјешавање питања недостатка вјештина кроз промоцију регуларних миграционих праваца, уз истовремене напоре на уклањању узрока емиграције у дугорочном периоду. Потребно је интегрисати питања миграција у развојне и секторске политике да би се максимизовао развојни потенцијал миграција и постизање Агенде 2030.

Подциљ 8.6: До 2030. значајно смањити удио младих који нису запослени нити су укључени у процес образовања или обуке

Индикатор	Тренд	Опис тренда
ЦОР индикатор 8.6.1: Удио младих који нису укључени у образовање, запослени или на едукацијама (%) ²⁵		У односу на базну годину (2019), ситуација у 2021. години се побољшала па је удио младих који нису укључени у образовање, запослени или на едукацијама износио 19,9% (Ж=20,4%; М=19,5%). Циљна вриједност за 2023. годину од 18% (укупно и за оба пола) ће очигледно бити достигнута.

Примјер добре праксе: Локално запошљавање

Међународна организација рада (ILO) покренула је другу фазу пројекта „Подршка Европске уније партнерствима за локално запошљавање“ у БиХ. Након раније израде програма стручног оспособљавања, креирана је платформа која окупља локалне власти, агенције за запошљавање, школе и центре за обуку, непрофитне организације и послодавце у циљу оспособљавања или преквалификације незапослених и теже запошљивих лица како би савладали нове вјештине које ће им омогућити проналазак посла на тржишту рада.

Кључни резултати обухватају: успостављање 20 локалних партнерстава за запошљавање, обуку више од 1.600 незапослених кроз локална партнерства за запошљавање, те више од 500 запослених лица одмах након обуке.

Слика 31: Тренинг за рад на CNC машинама за незапослена лица

24 Анкета о радној снази за 2021. годину. Агенција за статистику БиХ.

25 За потребе овог индикатора младима се сматрају лица старости између 15 и 24 године (укључиво) која представљају обесхрабрену младу популацију, као и оне које су, између осталог, изван радне снаге због инвалидитета или ангажовања у кућним пословима.

Подциљ 8.9: До 2030. осмислити и спровести политике за промовисање одрживог туризма, који ствара радна мјеста и промовише локалну културу и производе

Индикатор	Тренд	Опис тренда
ЦОР индикатор 8.9.1: Одрживи туризам		Утицај пандемије COVID-19 посебно је видљив у сектору туризма. Услијед пандемије, у 2021. години забиљежен је пад прихода од туризма у односу на полазну вриједност. Уколико се врши поређење с резултатима из 2020. године, у 2021. години биљежи се раст годишње стопе примитака од туризма за 42,2% и раст учешћа сектора туризма у БДП-у БиХ на 6,6%. У наредном периоду очекује се континуирани раст прихода од туризма како због поновног успостављања слободе кретања након завршетка пандемије COVID-19, тако и због активности усмјерених на привлачење домаћих и страних туриста предузетих од стране свих нивоа власти, укључујући и приватни сектор. Циљне вриједности за 2023. годину су 7% у погледу годишње стопе раста прихода те 10% у погледу удјела у БДП-у.

Наша земља се може похвалити изузетним природним љепотама и богатим културно-историјским наслеђејем, те стога туризам представља један од свијетлих, али недовољно искоришћених потенцијала у БиХ. Иако је сектор туризма био један од брзорастућих у земљи, с потенцијалом значајног удјела у БДП-у, пандемија COVID-19 је утицала на пад прихода од туризма за више од 85% и пад броја ноћења за готово 80% у 2020. години.

У 2021. години сектор туризма се почео опорављати од ових шокова, а тренд опоравка је настављен у 2022. и 2023. години. Иако је пандемија имала девастирајући утицај на зимски, здравствени туризам, истовремено је довела до раста интереса за изласке у природу, планинарење и друге сличне активности.

Упркос показатељима брзог опоравка сектора туризма након пандемије, учинак туристичке индустрије још увијек није на задовољавајућем нивоу. Нашој земљи су потребна додатна улагања у развој туристичке инфраструктуре, укључујући и ваздушни, друмски и жељезнички саобраћај и привлачење нових путничких и туристичких оператера. Истовремено, потребно је даље радити на промоцији туристичких потенцијала у БиХ у свијету.

Примјер добре праксе: „Стазама Via Dinarice: Одрживи туризам у циљу зеленог раста“

Via Dinarica повезује седам земаља и територија кроз које се протеже планински ланац Динарских Алпи: од Словеније до Албаније. То је платформа која служи за развој локалних заједница и малих предузећа активних на локалном, државном и међународном нивоу у области угоститељства и пружања туристичких услуга на отвореном, као и за промоцију туризма у природи и културног наслеђа. Концепт Via Dinarica промовише одрживи туризам и економски развој земаља дуж коридора Динарских Алпи, уз очување животне средине и поштивање социокултурне различитости и аутентичности заједница.

Циљ пројекта Via Dinarica, који су у БиХ покренули USAID и UNDP још 2014. године, а којем се касније придружила и Агенција за развојну сарадњу Италије, те домаће институције на различитим нивоима власти, јесте повезивање градова и руралних заједница у регији. Пројектом се доприноси подизању свијести о добрим пословним праксама и заштити животне средине, креирању туристичке понуде засноване на јединственим природним љепотама, традиционалним производима и културној баштини, те повезивању у регији у сврху покретања одрживог развоја.

До сада је пројекат резултовао проценом више од 3.500 km стаза и идентификацијом смјештајних и услужних капацитета препознатих у оквиру свјетски признатих онлајн

алата за претраге Outdooractive platform. Креирано је преко 170 радних мјеста и ојачани су капацитети за близу 200 пружалаца туристичких услуга, укључујући и произвођаче традиционалних производа у склопу седам ланаца вриједности: мед, биље, шумске гљиве, шумско воће, традиционални ручни производи, воће и производи од воћа.

Диверзификована је и туристичка понуда која обухвата hiking, планински бициклизам, рафтинг и сл. Via Dinarica је привукла глобалну пажњу путем магазина као што су National Geographic, The Guardian, Lonely Planet, Outside Magazine, Vogue, The Independent који су писали о Via Dinarici, величајући њену љепоту и јединственост.

Слика 32: Јелењача, Лукомир

Слика 33: Јахорина

ЦИЉ 9: ИЗГРАДИТИ ОТПОРНУ ИНФРАСТРУКТУРУ, ПРОМОВИСАТИ ИНКЛУЗИВНУ И ОДРЖИВУ ИНДУСТРИЈАЛИЗАЦИЈУ И ПОДСТИЦАТИ ИНОВАЦИЈЕ

У погледу квалитета инфраструктуре, БиХ је забиљежила прогрес, али је развој модерног друмског, жељезничког и ваздушног саобраћаја још увијек економски изазов за БиХ. Иако је у последњем периоду забиљежена опадајућа

стопа смртности услјед повреда у саобраћајним несрећама, стање друмског саобраћаја у нашој земљи је и даље незадовољавајуће и налазимо се при самом врху европске љествице по смртности у саобраћају. У БиХ је у 2023. години потписан инвестициони уговор за наставак изградње коридора Vc с циљем бољег повезивања БиХ с регијом и ЕУ који ће омогућити бржи привредни развој. Уз претходно потписане уговоре за извођење радова, окончање изградње коридора Vc очекује се крајем 2028. године. Такође, наставља се улагање у изградњу брзих и магистралних цеста, те унапређење авиопромета чиме ће се унаприједити рад већ функционалних аеродрома у земљи. Неопходан је додатни подстрек

побољшању путне инфраструктуре како би се приближили европском просјеку, те обезбиједили предуслове за убрзани одрживи раст.

Додатна финансијска подршка од стране ЕУ, те међународних финансијских институција за инфраструктурне пројекте биће омогућена путем Оквирне стратегије транспорта БиХ за период 2016-2030. године, која се заснива на секторским стратешким документима ентитета и Брчко дистрикта БиХ. Преостаје усклађивање прописа о жељезничком, друмском, поморском саобраћају, унутрашњим пловним путевима и интермодалном саобраћају с *Acquis communautaire* и имплементација исте.

Подциљ 9.2: Промовисати инклузивну и одрживу индустријализацију и до 2030. значајно повећати удио индустрије у стопи запослености и бруто домаћем производу, у складу с околностима у земљи

Индикатор	Тренд	Опис тренда
ЦОР индикатор 9.2.1: Додана вриједност производње: Као удио БДП-а (9.2.1.а); По глави становника (9.2.1.б) USD		У 2021. години забиљежен је раст додане вриједности производње, како у удјелу БДП-а БиХ (14,4%), тако и по глави становника (667 \$), те су средњорочне вриједности за 2023. годину премашене (13% удјела у БДП-у и 600 \$ по глави становника).

Подциљ 9.3: Повећати приступ малих индустријских и осталих предузећа финансијским услугама, што обухвата и повољне кредите, и повећати њихову интеграцију у ланце вриједности и у тржишта

Индикатор	Тренд	Опис тренда
ЦОР индикатор 9.3.1: Удио малих индустрија у укупној доданој вриједности у индустрији (%)		У 2020. години удио малих индустрија у укупној доданој вриједности у индустрији износио је 11,13%. У односу на тренутно доступну базу вриједност из 2017. године (11,79%) видљив је благи пад. Међутим, у односу на базу вриједност из Оквира (17,06%) пад је много израженији. Евидентно је да се циљна вриједност за 2023. годину (21,40%) неће остварити. Ипак, ова ситуација може да одражава посљедице пандемије COVID-19 у којој су мала предузећа била посебно погођена.

Подциљ 9.4: До 2030. унаприједити инфраструктуру и прилагодити индустрије да би постале одрживе, уз већу ефикасност у коришћењу ресурса и већи ниво усвајања чистих и еколошки прихватљивих технологија и индустријских процеса

Индикатор	Тренд	Опис тренда
ЦОР индикатор 9.4.1: Емисије гасова стаклене баште по 1 USD БДП-а		У БиХ је остварен значајан напредак у погледу смањења емисије CO ₂ у производњи. У 2019. години за производњу једног долара вриједности (1 USD) емитовано је 0,42 kg CO ₂ те је остварена циљна вриједност за 2030. годину (0,47 kg CO ₂).

Подциљ 9.6: Подржати развој домаће технологије, истраживање и иновације у земљама у развоју, између осталог, путем обезбјеђења повољног окружења у погледу политика за индустријску диверзификацију и додавање вриједности добрима

Индикатор	Тренд	Опис тренда
ЦОР индикатор 9.6.1: Удио индустрије средње и високе технологије у укупној доданој вриједности		Удио индустрије средње и високе технологије у укупној доданој вриједности у земљи стагнира. Биљежи се тек незнатан напредак у 2020. години (19%) у односу на почетну вриједност из 2015. године (18%). Уколико се тренд раста настави досадашњим темпом, циљна вриједност за 2023. годину (21%) неће бити остварена.

Остварен је средњорочни циљ у погледу удјела додане вриједности у БДП-у и по глави становника. Међутим, још увијек је присутан низак удио „мале индустрије“, као и индустрије средње и високе технологије у укупној доданој вриједности. Према посљедњим расположивим подацима UNECE-а, удио додане вриједности производње малих индустрија у укупној доданој вриједности индустрије у 2019. години задржао се на готово једнаком нивоу као и годину раније (11,13%).

Повећање удјела сектора индустрије средње високе и високе технологије може се постићи кроз иновације односно развојем иновативне економије што је циљ Стратегије паметне специјализације, која је тренутно у фази израде, дефинисаће потенцијале, те нагласити конкурентне предности, односно подручја привреде која су приоритетна за будућа улагања.

Иако је остварен напредак у погледу емисије CO₂ по јединици додане вриједности, његова вриједност остаје и даље висока, нарочито код претварања енергије (термоелектране, топлане, саобраћај)

и сагоријевања горива у индустрији. У складу с обавезама које произилазе из Париског споразума, БиХ је започела с реализацијом мјера ублажавања (енг. NDC), према којим је:

- ажурирала своју циљну вриједност смањења условљене емисије гасова стаклене баште на 36,8% испод граница из 1990. године, а до 2030. године;
- повећала неусловљене циљеве смањења емисије гасова стаклене баште на 33,2% до 2030. године у односу на ниво из 1990. године, што је 18% више него у иницијалним мјерама;
- поставила дугорочне циљеве смањења емисије гасова стаклене баште на 61,7% до 2050. године (неусловљене) и 65,6% (условљене) испод нивоа од 1990. године;
- први пут укључила приоритете и активности на адаптацији.

БиХ је усвојила Национални план адаптације (енг. National Adaptation Plan – NAP) којим се даје допринос циљевима Париског споразума и Агенде 2030 и омогућава

институцијама да интегришу ризике климатских промјена у процесе развојног планирања и буџетирања. Стратегија прилагођавања климатским промјенама и Стратегија ниских емисија 2020-2030. се надограђују на Национални план адаптације у смислу уграђивања приступа адаптацији климатским промјенама у процесе одлучивања и буџетирања. Обе стратегије, као и Стратегија заштите животне средине 2022-2032 (ESAP), усвојене су на свим нивоима власти у БиХ.

Да би се створила развојна и модерна земља треба улагати у иновације и економије базиране на иновацијама и новим технологијама. БиХ и даље издваја јако мала средства из БДП-а за иновације, науку и истраживање и развој, те је недовољно разумијевање о важности истих у економском расту и друштвеном развоју. Процијењена укупна издвајања за истраживања, било да су приватна или јавна улагања, износила су око 0,19% БДП-а у 2021. години²⁶.

²⁶ Агенција за статистику БиХ, Саопштење: Истраживање и развој 2021, 12. јануар 2023, стр. 2

https://bhas.gov.ba/data/Publikacije/Saopstenja/2023/RDE_01_2021_Y1_1_BS.pdf

У БиХ је на пословима истраживања и развоја у 2021. години, изражено еквивалентом пуне запослености, било запослено 1.483 истраживача (48,8% мушкараца, 51,2% жена). Највећи број њих био је запослен у сектору високог образовања (1.289), пословном сектору (143), државном сектору (49), док у непрофитном сектору није било формално запослених истраживача. Према научној области, највећи број истраживача се бави информативним технологијама (37,8%), затим друштвеним наукама (20,6%), хуманистичким наукама (14,6%), природним наукама (12,7%), пољопривредним наукама (10,1%), те медицинским и здравственим наукама (4,2%).

У односу на милион становника, у БиХ је у 2021. години било 460,2 истраживача с еквивалентом пуне запослености што је близу циљне вриједности за 2023. годину. Број истраживача с пуним радним временом расте у односу на број становника, али у апсолутном броју се смањује. Недовољна средства најчешћи су разлог недостатка иновативних активности у предузећима у БиХ. Због недостатка вјештина, фрагментисаног тржишта

рада и ниског нивоа интеграције у глобалне токове знања и ланце вриједности, директна страна улагања нису усмјерена на секторе базиране на знању. Додатни изазов је и емиграција образоване радне снаге, јер у привлачењу талената БиХ губи трку са земљама које нуде боље услове.

Ефикасна и приступачна информационо-комуникациона инфраструктура и услуге представљају предуслов за развој свих сегмената друштва. Доступност широкопојасног интернета је незаобилазан фактор за обезбјеђење конкурентске позиције државе у савременом глобализованом друштву. БиХ биљежи континуиран развој широкопојасних мрежа, међутим још увијек није задовољавајућа заступљеност широкопојасног приступа великих и врло великих брзина (брзине од најмање 30 Mbit/s, односно најмање 100 Mbit/s). Укупан број претплатника фиксног широкопојасног интернета на крају 2022. године износио је 875.598, у односу на 2021. годину забиљежен је раст од 9,75%. Број корисника мобилног интернета је у 2022. години износио 2,61 милион што

показује раст од 13,98% у односу на претходну годину. У 2023. години се очекује доношење стратешких докумената (Политика сектора електронских комуникација и Стратегија развоја широкопојасног приступа у БиХ) који ће у фокусу имати мјере за потицање даљег развоја широкопојасног приступа, уз појачане активности на уклањању уочених препрека и недостатака у досадашњем развоју.

Као мјера подршке тржишту рада уведене су законске могућности преквалификације, доквалификације и образовања одраслих у оба ентитета и БД БиХ. Вођени принципима Глобалног компакта о миграцијама, у наредним годинама власти у БиХ ће се требати више усмјерити на рјешавање питања недостатка вјештина кроз повећање опција које омогућавају регуларизацију статуса миграната и/или олакшавање регуларних миграционих опција, уз истовремене напоре на уклањању узрока емиграције у дугорочном периоду. Потребно је интегрисати питања миграција у развојне и секторске политике да би се максимизовао развојни потенцијал миграција и постизање Агенде 2030.

Подциљ 9.5: Проширити научна истраживања, унаприједити технолошке капацитете индустријских сектора у свим земљама, посебно у земљама у развоју, што подразумева да се до 2030. потичу иновације и значајно повећа број радника у области истраживања и развоја на 1 милион људи као и да се повећава јавна и приватна потрошња на истраживање и развој

Индикатор	Тренд	Опис тренда
ЦОР индикатор 9.5.1: Расходи за истраживање и развој као удио БДП-а		Процијењена укупна издвајања за истраживања у БиХ износила су око 0,19% БДП-а у 2021. години, те није дошло до напретка у односу на почетну вриједност. Евидентно је да циљна вриједност за 2023. годину (0,53%) неће бити остварена.
ЦОР индикатор 9.5.2: Истраживачи (еквивалент пуног радног времена) на милион становника		Према посљедњим подацима за 2021. годину, у БиХ је радило 460 истраживача на милион становника. Тренд овог индикатора је у порасту, али на његово кретање утиче и смањење становништва па се не може тврдити да су остварени позитивни помаци, јер је број истраживача у апсолутном износу у константном паду. Уколико се овакав тренд настави, циљна вриједност за 2023. годину (500) тешко ће бити достигнута.

Примјер добре праксе: Бања Лука – Град будућности

Иницијативу Бања Лука – Град будућности су заједнички провели Град Бања Лука, Министарство за научнотехнолошки развој, високо образовање и информационо друштво РС и UNDP пилотирањем приступа коришћењу технологије и иновација за боље јавне услуге и квалитет живота у Бањој Луци. Иницијатива је покренута у периоду од 2020. до 2021, усред пандемије COVID-19, када су кроз иновациони изазов прикупљене иновативне идеје од јавних институција, предузећа, академске заједнице и цивилног друштва о томе како побољшати јавне услуге, учинити јавне просторе отпорнијима и искористити технологију за одрживији и удобнији град.

Слика 34: Бања Лука

Од 60 пријава иновација, 10 иницијатива је одабрано за пилотирање у два градска подручја – Лазарево I и Лазарево II. У само 8 мјесеци ове пилот интервенције уведена су пионирска рјешења за паметно управљање отпадом, дигитално управљање градским зеленим површинама, паметни систем јавне расвјете, паметни градски превоз, управљање саобраћајем и друмовима; платформа за е-трговину као вид подршке руралним подручјима и руралним компанијама унутар

града, постављајући нове стандарде квалитета за пружање јавних услуга.

Иницијатива је мобилизовала низ партнера, укључујући Иновациони центар Бања Лука, Универзитет у Бањој Луци, медије и грађане. Многа од ових пилот рјешења заснованих на технологији су проширена на нивоу града, док приватни сектор, а посебно ИКТ индустрија у регији Бања Лука представљају богатство локалних талената, технолошког знања и искустава који могу даље да покрећу трансформацију Бање Луке у град будућности.

Слика 35: Пилот интервенције у Бањој Луци

ЦИЉ 10: СМАЊИТИ НЕЈЕДНАКОСТ УНУТАР И ИЗМЕЂУ ЗЕМАЉА

Смањење неједнакости унутар земље подразумијева побољшање положаја рањивих група: лица с инвалидитетом, Рома, повратника и интерно расељених лица, породица с двоје и више дјеце, старијих лица, незапослених, нискоквалификованих радника, жена, младих и дјеце. С друге стране, смањивање неједнакости између земаља подразумијева бржи раст неразвијених земаља и земаља у развоју у односу на развијене земље.

Према посљедњим доступним подацима Агенције за статистику, 16,9% становништва је живјело у релативном сиромаштву. Најбогатија петина је 4,9 пута више трошила у односу на најсиромашнију петину. Стопа сиромаштва старих износи 19,6%, а удио дјеце која живе у домаћинствима која су релативно сиромашна је 18,7%. Иако Закон о равноправности полова БиХ гарантује

пуну равноправност полова, жене су чешће изложене дискриминацији приликом запошљавања, чешће подлијежу отпуштању у времену реструктурисања и реформи, и теже проналазе нови посао. Најугроженија група жена су самохране мајке или жене које су хранитељи домаћинства. На лошији положај жена утиче и ниво образовања.

Стратегија за унапређење положаја старијих лица до 2028. године усвојена је у РС, док је у ФБиХ у процесу израде Стратегија развоја система социјалне и дјечије заштите до 2030. године којом ће се обухватити унапређење положаја старијих лица. Визија тих стратегија је основна поставка да старија лица буду уважена и искоришћена као ресурс у заједници са свим својим капацитетима и квалитетима уз одржив систем интегрисаних услуга које подржавају здраво и активно старење и побољшавају квалитет живота старијих лица. Основ за доношење стратегије представља и Мадридски међународни план акције о старењу (МІРАА), као и ревидирана Европска социјална повеља, којим

се обавезују државе на поштовање права старијих лица.

Позитивни аспекти законодавства Европске уније које је земља усвојила као кандидат на путу европских интеграција укључују приступачност медијских садржаја лицима с инвалидитетом. Регулаторна агенција за комуникације БиХ проводи активности на увођењу нових одредби у регулаторни оквир које се тичу обавезе обезбјеђења удјела програма у приступачном формату за лица с инвалидитетом. Као први корак, уведене су обавезујуће квоте јавним РТВ сервисима у БиХ којима се обезбјеђује одређени удио програмских садржаја приступачног лицима с инвалидитетом као дио услова дозволе. Слична одредба ће ускоро бити обавезујућа и за остале јавне и комерцијалне ТВ станице. Увођење обавезујућих квота значајно доприноси повећању нивоа медијских садржаја приступачним лицима с инвалидитетом и потешкоћама у развоју у БиХ, који је тренутно веома низак (око два посто).

Примјер добре праксе: Млади у служби старијих

Општина Прозор-Рама проводи активности на промоцији друштвено корисних активности међу младима, с нагласком на побољшање квалитета живота старијих лица у потреби кроз пројекат „Млади у служби старијих“ који проводи Удружење „Црвени крст Прозор-Рама“, уз подршку ReLoad програма. Један од главних циљева овог пројекта био је успостављање Волонтерског сервиса за младе, а резултовао је тиме да десет младих волонтера редовно посјеђује 16 старијих лица у њиховим домовима како би им пружили помоћ, укључујући кућне послове, припрему оброка, куповину намирница, посјете

лекару, дружење и друге активности. Пројекат је успјешно спојио младе и старије, промовишући друштвену кохезију и смањујући изолацију међу старијим лицима. Ова иницијатива била је врло значајна за локалну заједницу јер брига за старија лица у потреби није на задовољавајућем нивоу у Прозор-Рама. Сличан пројекат „Старење и здравље“ се имплементира у БД БиХ гдје Црвени крст пружа услуге помоћи и његе у кући у преко 25 мјесних заједница за 120 корисника о којима се брине 12 његоватеља.

Слика 36: Удружење „Црвени крст Прозор-Рама“ на терену

Примјер добре праксе: Старење с достојанством

Пројекат „Достојанствено старење“ реализовало је Удружење родитеља четворо и више дјеце Рудо у сарадњи с Дневним центром и уз подршку пројекта ReLOaD2. Пројекат је имао за циљ да допринесе социјализацији старијих лица у општини Рудо и створи могућности за хуману и континуирану подршку њиховом животу, што је резултовало стварањем Дневног центра и дефинисањем модела подршке социјално искљученим корисницима, у овом случају лица старијих од 60 година. Смањењем социјалне искључености и изолације старијих лица поспјешује се развој и омогућава већа доступност мреже социјалне заштите. Спроведене активности биле су добро прихваћене и многи су показали интерес за наставак активности након завршетка пројекта. Додатно, геронтодомаћице су едуковане за рад са старијим лицима и за бригу о њима. Овакви

пројекти имају велики значај за мање средине, јер доприносе побољшању положаја социјално искључених категорија.

Сличан пројекат је имплементиран у јавној установи Геронтолошки центар Бања Лука у сарадњи с Факултетом физичког васпитања и спорта Универзитета у Бањој Луци, те Факултетом спорта и физичког васпитања – Нови Сад кроз реализацију иницијативе „Ефекти примјене програма вјежбања, суплементације и едукативног програма на унапређење физичке форме, биомаркера здравља и квалитета живота код лица треће доби у Војводини и РС“.

Право на рад и запошљавање расељених лица и повратника је и даље, поред питања здравства, социјалне заштите и образовања, једна од највећих препрека одрживом повратку у БиХ. И даље је присутна висока стопа незапослености и не постоји поуздан одговарајући

механизам који би одговорио задовољењу потреба радно способног становништва у БиХ, а тиме и повратника и расељених лица.

Као што је већ наведено у Циљу 1, власти у БиХ су у протеклој години донијеле низ мјера у виду законских рјешења којима је циљ смањење неједнакости. Тако је у РС и БД БиХ уведено неколико важних мјера, које подразумевају остваривање материнског додатка за све незапослене породиље, као и мјеру подршке незапосленом родитељу четворо и више дјеце којом се предвиђа да родитељ који одлучи да брине о дјечи има право да прима плату у износу од цца 80% просјечне плате у РС. Поред тога, у ФБиХ донесен је Закон о материјалној подршци породицама с дјецом који, по одређеним условима прописаним Законом, омогућава остварење дјечијег додатка у висини од 19% најниже плате у ФБиХ те новчане помоћи незапосленим породиљама

(коју може да користи и отац) у висини од 55% најниже плате у ФБиХ. Поред тога, уведено је законско право на пуни износ плате за све труднице и породиље по основу привремене спријечености за рад.

У БиХ је примјетна неједнакост између урбаних и руралних дијелова, тако да су према многим показатељима становници у урбаним дијеловима у бољем положају (стопа запослености,

образовање, приступ јавној инфраструктури и сл.). Оба ентитета, кантони као и општине проводе мјере подршке руралним подручјима да би унаприједили живот у тим срединама.

Тренутно расположиви економски показатељи указују на успорен процес економске конвергенције, односно животни стандард грађана у БиХ много заостаје за просјеком ЕУ. Према Агенцији за статистику

која је објавила резултате Европског програма успоредбе цијена и БДП-а, БДП по становнику у БиХ, изражен у КМ у 2021. години износио је тек 33% просјека ЕУ, док је стварна индивидуална потрошња по становнику у стандарду куповне моћи, у истој години, износила 41% просјека ЕУ.

Подциљ 10.1: До 2030. прогресивно постићи и одржати раст прихода доњих 40% становништва по стопи вишој од просјека у земљи

Индикатор	Тренд	Опис тренда
Замјенски ЦОР индикатор 10.1.1.а: Gini коефицијент неједнакости прихода		Н/А
Индикатор	Тренд	Опис тренда
Замјенски ЦОР индикатор 10.1.1.б: Посједовање рачуна у финансијској институцији		Н/А

Подциљ 10.4: Усвојити политике, посебно фискалну политику и политике у области плата и социјалне заштите, и прогресивно постићи већу равноправност

Индикатор	Тренд	Опис тренда
Замјенски ЦОР индикатор 10.4.1: Однос минималне нето плате и просјечне плате		Однос минималне нето плате и просјечне плате у 2022. години износио је 0,55 у ФБиХ и 0,53 у РС. У оба ентитета у БиХ и БД БиХ остварене су циљне вриједности за 2023. годину (ФБиХ=0,47; РС=0,51).

Подциљ 10.ц: До 2030. смањити на мање од 3% трошкове трансакција за дознаке миграната и елиминисати трошкове дознака с трошковима који су виши од 5%

ЦОР индикатор 10.ц.1: Трошкови дознака као удио укупно дозначеног износа		Посматрани индикатор односи се на потребе смањења трошкова дознака за мигранте. Трошкови дознака повећани су у 2021. години (6,9%) у односу на почетну вриједност из 2018. године (6,5%), па није за очекивати да ће циљна вриједност за 2023. годину (5,0%) бити остварена.
--	---	--

Влада ФБиХ је крајем 2021. године прописала методологију утврђивања и усклађивања износа најниже плате. Најнижи мјесечни износ плате који припада раднику за рад на пуно радно вријеме не може износити мање од 55% просјечне мјесечне

нето плате у ФБиХ. Примјена ове методологије започела је у 2022. години, те је истовремено остварен и циљ за 2030. годину. Поред усклађивања минималне с просјечном платом, методологијом је прописано и усклађивање с

потрошачким цијенама и БДП-ом, што је уједно један од начина прилагођавања плата инфлацији која је наступила у 2022. години.

Примјер добре праксе: Стоматолошка ординација за лица с инвалидитетом

“Удружење за подршку породицама с дјецом и лицима са сметњама у развоју „Colibri“ предводило је кампању за отварање специјализоване стоматолошке ординације за лица с инвалидитетом у Сарајеву.

Дјеца и одрасли с Down-овим синдромом, аутизмом или сличним инвалидитетом често захтијевају потпуну анестезију да би се подвргли стоматолошким захватима, што заузврат захтијева добро опремљену клинику дизајнирану да подржи те потребе.

„Colibri“ је својим залагањем успјешно водио кампању за отварање Центра за пружање стоматолошких услуга дјеци са сметњама у развоју у склопу Стоматолошког факултета Универзитета у Сарајеву. Овај центар је опремљен одговарајућим простором, операционом салом, стручним особљем и опремом која ће задовољити специфичне потребе лица са сметњама у развоју. Љекари са Стоматолошког факултета Универзитета у Сарајеву и анестезиолози Клиничког центра Универзитета у Сарајеву заједно раде на пружању специјализованог и адекватног лијечења дјеци са сметњама у развоју којој је та услуга потребна.

Примјер добре праксе: Омладински центар „Вермонт“

Године 2015. Омладински центар „Вермонт“ Брчко у сарадњи с међународном организацијом Save the Children успоставио је Дневни центар за дјецу укључену у живот и/или рад на улици и дјецу која су у ризику да то постану, а сврха тога је допринос обезбјеђивању што потпунијег остваривања права ове групе дјеце изложене разним видовима радне експлоатације, насиљу, неком другом виду експлоатације, или дјеце у ризику да постану дјеца улице. Центар окупља 142 дјеце (стални) и 247 евидентираних. Дневни центар представља безбједно мјесто за дјецу улице, гдје се адекватно и интервентно реагује на акутни проблем дјетета, обезбјеђује приступ услугама социјалне и здравствене заштите, школском систему, те промовишу и штите дјечија права, пружа

психосоцијална помоћ и подршка дјеци која добровољно користе услугу. У склопу Дневног центра реализује се програм подршке породицама који има за циљ јачање улоге жене у друштву кроз едукацију о људским правима, трговине људима, психосоцијалној подршци, остваривању права те већој конкурентности на тржишту.

Помак је видљив у погледу увођења социјалног предузетништва путем закона о социјалном преузетништву у ФБиХ, РС и БДБиХ који се заснивају на принципима социјалне инклузије и омогућавања лицима, која су у ризику од сиромаштва и друштвене искључености, да добију могућност и средства која су потребна за пуно учешће у економском, друштвеном и културном животу, али и достизању животног стандарда и благостања.

Слика 37: Дневни центар у Брчком

ЦИЉ 11: УЧИНИТИ ГРАДОВЕ И НАСЕЉА ИНКЛУЗИВНИМ, БЕЗБЈЕДНИМ, ОТПОРНИМ И ОДРЖИВИМ

У БиХ постоји 145 јединица локалне самоуправе (општина и градова), од чега 79 у ФБиХ, 65 у РС те БД БиХ. Градови с преко 100.000 становника су Сарајево, Бања Лука, Тузла, Зеница, Бијељина и Мостар у којима живи преко 25% популације.

Општине и градови у нашој земљи су надлежни за доношење и провођење планских докумената (стратешко и просторно планирање), стамбену политику, грађевинско земљиште и управљање природним ресурсима, те пружање основних услуга као што су комунална инфраструктура, јавна чистоћа, водоснабдијевање, управљање комуналним отпадом и отпадним водама, јавна расвјета, паркиралишта, паркови и јавни превоз. Поред тога, јединице локалне самоуправе су одговорне и за пружање услуга предшколског образовања, финансирање и управљање установама основног образовања, као и услуга у погледу културе, спорта, основне здравствене заштите и социјалне заштите. Општине и градови брину и о безбједности људи и имовине, укључујући и мјере заштите од катастрофа.

Слика 38: Промоција чисте, здраве и одрживе животне средине у БиХ

Иако су ЦОР-ови глобални, њихов утицај је највидљивији на локалном нивоу, односно у градовима и заједницама. За локалне и кантоналне власти у БиХ, ЦОР се може сматрати трансформативном агендом с циљем побољшања укупног квалитета живота грађана. Ефикасно пружање услуга и управљање развојним изазовима (загађење животне средине, природне катастрофе и климатске промјене, сиромаштво и социјална искљученост) захтијевају проактивно дјеловање локалних и кантоналних власти које континуирано јачају развојна партнерства у својим заједницама. Таква партнерства су потребна не само да би се обезбиједила досљедност и кохерентност политика унутар локалних заједница према ЦОР-у, већ и да би се подигла свијест грађана о томе како њихове појединачне или заједничке акције доприносе стварању бољег и одрживог друштва.

Пракса интегрисаног приступа планирању локалног развоја у БиХ заживјела је прије више од 10 година. Општине и градови широм земље увели су низ механизма укључивања грађана у процесе планирања развоја, као и њихове партиципације, те повећања транспарентности, социјалне инклузије, родне равноправности, управљања катастрофама и одрживости. Ниво имплементације стратегија развоја се повећава

Уз подршку UNECE-а и OSCE-а, у погледу заштите процедуралних права јавности на чисту, здраву и одрживу животну средину, рад у БиХ обавља се и прати под окриљем Конвенције о приступу информацијама, учешћу јавности и приступу правди у питањима животне

средине и Регистра о загађивачима и загађењима животне средине.²⁷ За промовисање партиципативног и инклузивног локалног управљања животном средином основани су Архус центри у Бањој Луци, Тузли, Сарајеву и Зеници.²⁸

Иако се јединице локалне самоуправе у БиХ суочавају с низом изазова у остваривању одрживог развоја, постоји и значајан напредак и низ добрих пракси.

Примјер добре праксе: Дигитална платформа Urban Lab

Urban Lab је први виртуелни алат ове врсте за трансформацију јавних простора у БиХ који воде грађани. Замишљен је као алат који помаже локалним властима да организују интерактивне јавне консултације и прикупе идеје грађана о обнови и регенерацији јавних простора – попут улица, четврти, паркова, тргова, оронулих мјеста, итд.

Овај алат даје грађанима јачи глас у поновном замишљању јавних простора према зеленијем, отпорнијем и погоднијем граду. Дигитална платформа развијена је у склопу иницијативе „Замисли моју улицу“ коју проводе Општина Центар Сарајево, Град Сарајево и Универзитет у Сарајеву у сарадњи с UNDP-ом.

Културна баштина као ресурс одрживог развоја

Очување културног и природног наслеђења је једна од важних надлежности општина и градова. Иако је очување овог наслеђења вишеструк и сложен подухват с бројним добробитима за друштво, у

нашој земљи није остварен значајнији напредак у погледу издвајања финансијских средстава по глави становника. Највећи дио улагања односи се на заштиту културне баштине која чини 96,18% укупних трошкова баштине.

27 <https://aarhusclearinghouse.unece.org/national-reports>

28 <https://aarhus.osce.org/bosnia-herzegovina>

Подциљ 11.4: Појачати напоре на заштити и безбједности свјетске културне и природне баштине

Индикатор	Тренд	Опис тренда
ЦОР индикатор 11.4.1: Укупни издаци по становнику утрошени на конзервацију, заштиту и очување цјелокупне културне и природне баштине, према изворима финансирања (јавним, приватним), врсти баштине (културној, природној) и нивоу власти (национална, регионална и локална/општинска)		Укупни издаци утрошени по становнику на конзервацију, заштиту и очување цјелокупне културне и природне баштине у БиХ за 2020. годину износили су 27,70 КМ по глави становника што је у односу на кориговану почетну вриједност из 2019. године мање за 8,7%. Да би се достигла циљна вриједност за 2023. годину (48,00 КМ/рс) потребно је уложити додатне напоре.

**Примјер добре праксе:
Међусекторски допринос
културе одрживом
урбаном развоју**

Град Сарајево добио је UNESCO-ову титулу Креативног града филма чиме промовише културу и креативност за одрживи развој, у складу с Агендом 2030. Побољшањем приступа разноврсним филмским садржајима током цијеле године и унапређењем

учествовања у филмској култури за све грађане, као и стварањем нових прилика за запошљавање и развој вјештина како за филмске професионалце, тако и за младе људе, Град Сарајево представља ту културу у свим развојним областима као што су образовање, инклузивност, животна средина и привредни раст и вриједан је допринос одрживом урбаном развоју.

Квалитет ваздуха

У погледу загађености ваздуха, грађани у урбаним дијеловима БиХ су изложени значајној загађености ваздуха у зимском периоду, услјед застарјелих модела гријања и кувања на чврста горива, затим термоелектрана/топлана на угаљ,

индустрије и старих возила.²⁹ Квалитет ваздуха је значајно нарушен, поготово са PM_{2,5} честицама те SO₂. Ипак, власти на свим нивоима у нашој земљи улажу напоре у погледу провођења енергетске транзиције и декарбонизације, укључујући доношење закона о обновљивим изворима енергије,

увођење енергетског управљања, унапређење енергетске ефикасности у јавном и приватном сектору кроз стављање изолације на зграде и субвенције преласка на алтернативне изворе енергије, подстицајне зелене политике и слично. Енергетска транзиција је дуготрајан процес, али и процес који нема алтернативе.

29

Око 58% укупних емисија у ваздух постројења за производњу енергије потиче од сагоревања угља и тресета те 20% од сагоревања чврстих горива и уљних продуката, из индустрије је допринос 9%, од транспорта између 7–12%, пољопривреде 9% те отпада 4%.

Подциљ 11.6: До 2030. смањити негативан утицај градова на животну средину, мјерен по глави становника, тако што ће се посебна пажња посветити квалитету ваздуха и управљању комуналним и другим отпадом

Индикатор	Тренд	Опис тренда
Замјенски ЦОР индикатор 11.6.1.а: Удио нетретираног комуналног отпада		Иако се удио нетретираног комуналног отпада смањује (23,5% у 2020), то смањење неће бити довољно да се достигне циљна вриједност за 2023. годину (17%).
Замјенски ЦОР индикатор 11.6.1.б: Удио рециклираног комуналног отпада		Према подацима за 2020. годину, удио рециклираног комуналног отпада у укупној количини сакупљеног отпада у земљи износи 0,03%. Удио рециклираног комуналног отпада се смањује, мада се у апсолутном износу повећава, тако да циљна вриједност за 2023. годину (15%) неће бити постигнута.
ЦОР индикатор 11.6.2: Загађење ваздуха, просјечна концентрација PM2,5 (µg/m³)		Распоређено по годишњој просјечној концентрацији PM2,5 (µg/m³), пондерисано према популацији на основу доступних података, БиХ, према свјетском Извјештају о квалитету ваздуха, заузима 19. мјесто на листи најзагађенијих земаља у 2022. години у свијету с концентрацијом од 33,6 µg/m³. Да би се достигла циљна вриједност за 2023. годину (21 µg/m³) потребно је уложити додатне напоре.

У посљедњих 5 година није видљив напредак у погледу коришћења чистих горива и технологија, те квалитет ваздуха остаје један од кључних изазова за БиХ. Све наведено утиче на загађење околине и ваздуха па и не чуди да је БиХ заузела 19. мјесто на листи најзагађенијих земаља свијета у 2022. години.

Извори загађености ваздуха укључују гријање и кување на чврста горива, термоелектране/топлане на угаљ, индустрију и стара возила. Око 58% укупних емисија у ваздух постројења за производњу енергије потиче од сагоријевања угља и тресета те 20% од сагоријевања чврстих горива и уљних продуката, из индустрије је

допринос 9%, од транспорта између 7–12%, пољопривреде 9%, те отпада 4%. Квалитет ваздуха је значајно нарушен, поготово PM2,5 честицама, те SO₂. Тренутно у БиХ постоје мјерна мјеста на 17 локација.

Примјер добре праксе: Рециклажа отпада у Кантону Сарајево

Пилот пројекат који се тренутно проводи у Сарајеву „Ефикасан систем управљања отпадом у Кантону Сарајево“, финансира Влада Републике Чешке, а реализује се у сарадњи између међународне организације People in Need у БиХ, међународне компаније Dekonta, јавног комуналног предузећа Рад д.о.о. Сарајево, те општина у КС. Чистије Сарајево и заштита животне средине с повећањем обима

рециклирања и смањењем количине отпада који се одлаже на Регионалној депонији Смиљевићи заједнички је циљ наведених актера. Кроз пројекат је обезбијеђена неопходна опрема – звонасти контејнери, канте за индивидуалне стамбене објекте, зелени отоци и компостери, како би се грађанима обезбиједили сви неопходни услови за сортирање. Подјелом компостера грађанима збринуће се чак 50% комуналног отпада који чини биоотпад. Овај отпад могуће је компостирати, чиме пољопривредници смањују трошкове набавке компоста за своја имања, а

истовремено се успорава пуњење депоније Смиљевићи због чега су на добитку сви становници Кантона Сарајево. Примјер позитивне праксе у Кантону Сарајево представља и постављање Рецикломата, које се проводи од августа 2022. године. Суштина је да се амбалажни отпад разврстава у домаћинствима и да се одлаже на адекватан начин, што директно смањује укупне количине одложеног отпада у контејнере и на депонији, што доводи до чистије околине и продужења вијека трајања депоније.

Примјер добре праксе: Зелени градови

БД БиХ се 2021. године придружио програму „Зелени градови“ који подржава Европска банка за обнову и развој (ЕБРД) потписивањем Меморандума између Владе Дистрикта и ЕБРД-а.

Акциони план зелених градова, који је усклађен с Агендом 2030,

обухвата 134 конкретна индикатора који се раде по истој методологији Европске банке за обнову и развој (ЕБРД) и имплементирају у 52 града широм Европе, те омогућавају да се у 8 основних области дефинишу конкретни приоритети и мјере које ће бити намијењене развоју БД БиХ. Најважније од тих области су заштита ваздуха, тла, воде, енергетска ефикасност, декарбонизација и слично.

УСЛОВИ СТАНОВАЊА

Иако званични подаци у погледу индикатора 11.1.1: Услови становања нису доступни, институције у БиХ улажу значајне напоре како би се свим становницима обезбиједио адекватан смјештај, а посебно оним најугроженијим. У периоду 2019-2023. имплементирани су инфраструктурни пројекти за стамбено збрињавање Рома у укупном износу од 407 хиљада КМ од чега су 92% средства Министарства за људска права и избјеглице БиХ (МЉПИ), а остало су средства локалних заједница. Овим пројектом обухваћено је 1.675 корисника, а средства су усмјерена на боље услове живота у ромским

насељима путем унапређења путне инфраструктуре, уличне расвјете, канализационе мреже те степеништа и стаза за лица с инвалидитетом. У истом периоду за стамбено збрињавање Рома утрошено је укупно 1,5 милиона КМ средстава МЉПИ-ја, док су локалне заједнице и „Caritas” Швицарске суфинансирале пројекте са 1,1 милион КМ. Од наведених средстава санирана су и у потпуности изграђена 63 стамбена објекта, намијењена за 1.675 лица.

Значајно је нагласити да је у току и имплементација пројекта „Затварање колективних центара и алтернативног смјештаја путем обезбјеђења јавних стамбених рјешења” који

се финансира на основу Оквирног споразума о кредиту између Развојне банке Савјета Европе (СЕВ) и БиХ. Пројекат се имплементира у 46 локалних заједница. До марта 2023. године завршени су радови на изградњи зграда у оквиру 37 потпројеката у којима је обезбијеђено 1.026 стамбених јединица у које је већ усељен једнак број породица. У току је реализација 25 потпројеката у оквиру којих ће бити изграђено 25 стамбених зграда за смјештај 831 корисничку породицу.

ПРИМЈЕР ДОБРЕ ПРАКСЕ: ОПШТИНЕ С НУЛА ОТПАДА

„Општине с нула отпада“ од 2021. године имплементирају Центар за енергију, животну средину и ресурсе – ЦЕНЕР 21 из Сарајева (БиХ) и Инжењери заштите животне средине (Environmental Engineering Group – EEG) из Новог Сада (Србија).

Финансира се у оквиру IPA програма прекограничне сарадње Србија – БиХ 2014-2020, с основном сврхом постизања дугорочне ресурсне ефикасности у сектору управљања отпадом у прекограничном подручју.

Реализацијом заједничких активности заснованих на принципима нултог отпада и циркуларне економије, пројекат има за циљ јачање одрживог развоја у преко 90 општина у региону.

Активности пројекта укључују израду акционих планова за нула отпада, припрему техничко-инвестиционе документације за концепт нула отпада, израду интерактивних GIS мапа с локацијама дивљих депонија, провођење програма обуке за представнике комуналног предузећа одговорног за управљање отпадом и представника локалне заједнице о одвојеном прикупљању отпада, организовање заједничке студијске посјете Регионалном центру за

управљање отпадом у Марибору, Словенија, те набавку и уградњу опреме за побољшање услуга управљања отпадом и повећање рециклирања. То укључује набавку контејнера за суви отпад који се може рециклирати, контејнера за други мијешани отпад, те компоста за органски, мокри кућни отпад, као и чишћење одабраних дивљих депонија и постављање контејнера за отпад капацитета 7 м³.

Јавни сектор је укључен у реализацију пројекта кроз активно учешће јавних предузећа за управљање отпадом и школа у циљном прекограничном подручју.

ЦИЉ 12: ОБЕЗБИЈЕДИТИ МОДЕЛЕ ОДРЖИВЕ ПОТРОШЊЕ И ПРОИЗВОДЊЕ

Европски зелени договор даје стратешки основ и усмјерење ка климатски неутралној, ресурсно ефикасној и конкурентној економији, гдје је циркуларна економија један од главних блокова. Како би локализовала Европски зелени договор на регију Западног Балкана, ЕУ је развила Зелену агенду за Западни Балкан и пратеће смјернице за њену имплементацију, високо фокусирану на транзицију ка циркуларној економији. Циркуларна економија је развојна прилика за бх. економију која се налази у раним фазама транзиције ка функционалној тржишној привреди. У БиХ је продуктивност ресурса у благом расту од 2015. до 2019. године, с тим да је у 2016. години дошло до пада продуктивности због знатнијег пораста домаће потрошње материјала. Годину 2020. обиљежила је криза COVID-19 која је проузроковала пад продуктивности ресурса посебно због пада БДП-а у односу на релативно једнаку домаћу потрошњу. Економија БиХ је у 2020. години утрошила 40,5 милиона тона природних ресурса, што је за 9,8% више у односу на 2015.

годину. Домаће вађење неметалних минерала је повећано за око 25,8% у односу на 2015. годину. Према подацима Агенције за статистику БиХ, на сваког становника БиХ у 2020. години утрошено је приближно 11,7 тона пољопривредних култура, минерала, метала и фосилних горива, односно на дневној бази су се трошила 32 kg наведених ресурса по становнику.

У контексту управљања отпадом у БиХ, у претходном периоду, примјетна је стагнација раста количина комуналног отпада у БиХ (1,2 милиона тона). Међутим, истовремено дошло је до смањења броја становника, те је производња отпада по глави становника порасла за 6% (у 2021. години) у односу на 2010. годину. Услугама управљања отпадом покривено је 74% становништва, иако покривеност значајно варира између урбаних (80-90% покривености) и руралних подручја (40-45% покривености).³⁰ Покривеност становништва услугом сакупљања отпада се тек незнатно повећала током година и углавном је отежана инфраструктурним и оперативним ограничењима, чије рјешавање захтијева значајна улагања. Отпад који настаје, али није сакупљен, доприноси настајању дивљих депонија. На територији БиХ постоји више од 1.300 дивљих депонија³¹ и њихов број се и даље

повећава, упркос благом порасту популације обухваћене услугама прикупљања отпада и разним иницијативама за затварање таквих одлагалишта. Надаље, одвојено прикупљање отпада није системски ријешено, што је углавном посљедица непостојања или недостатних погона за рециклажу.³² Поред непостојања објеката за сортирање и рециклажу, не постоје финансијски подстицаји за грађане да разврставају свој отпад, а постоји и веома ниска свијест јавности о потреби правилног управљања отпадом. Са стране индустрије, ограничене количине индустријског и опасног отпада се санирају и поново користе. Према подацима из 2018. године, само 10%³³ индустријског отпада се користи као секундарна сировина.

С друге стране, компаније у БиХ препознају важност и бенефите циркуларне економије за њихово пословање. На основу истраживања спроведеног са 338 предузећа у оквиру припреме Мапе пута за циркуларну економију за БиХ, 61% предузећа је спремно на транзицију ка пословању у складу с принципима циркуларне економије, док преко 80% препознаје важности и доприносе циркуларне економије развоју њиховог пословања.

30 <https://www.eea.europa.eu/themes/waste/waste-management/municipal-waste-management-country/bosnia-and-herzegovina-municipal-waste/view>

31 <https://cci.ba/media/1/39/579.html>

32 <https://www.eea.europa.eu/themes/waste/waste-management/municipal-waste-management-country/bosnia-and-herzegovina-municipal-waste/view>

33 Municipal waste management – Bosnia and Herzegovina, Country fact sheet, European Environment Agency, Sept 2018

Подциљ 12.6: подстицати компаније, посебно велике и међународне, да усвоје одрживе праксе и интегришу информације о одрживости у свој циклус извјештавања

Индикатор	Тренд	Опис тренда
ЦОР индикатор 12.6.1: Број компанија које објављују извјештаје о одрживости		Број компанија које објављују извјештаје о одрживости повећан је с двије компаније из 2019. године на 11 компанија у 2023. години. Циљна вриједност постављена у Оквиру за 2023. годину износи 30.

Запажен је раст компанија које, у БиХ, припремају и објављују годишње извјештаје о одрживости. Овај тренд можемо да припишемо захтјевима иностраних тржишта према добављачима из БиХ (посебно нордијске земље), али и као резултат Награде за бизнис лидере одрживог развоја у БиХ. Наиме, све компаније које прођу процес апликације за награду и дођу до статуса финалисте у својој категорији/тематској области у склопу процеса апликације добивају нацрт анекса годишњег извјештаја који се прави користећи GRI индикаторе и који UN Global Compact признаје у процесу пријаве компаније за чланство.

Ефикасно коришћење ресурса у индустрији, управљање отпадом и прелазак на циркуларну економију су обухваћени ентитетским стратешким документима до 2027. године (Стратегија развоја индустрије РС 2021-2027 и Стратегија развоја ФБиХ 2021-2027), Акционим планом одрживог управљања енергијом

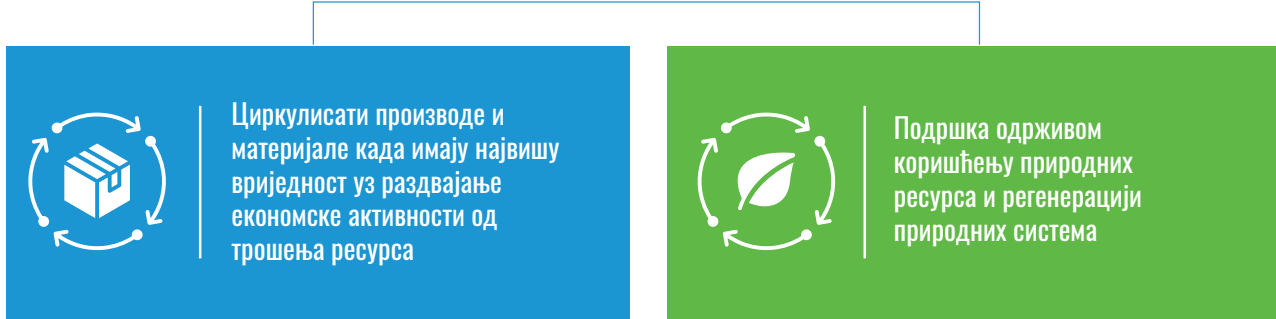
и прилагођавања климатским промјенама (SECAP) до 2030. године на различитим нивоима власти те Програмом економских реформи БиХ 2023-2025.

У 2022. години БиХ је покренула процес израде прве Мапе пута за циркуларну економију да би се удаљила од линеарног економског модела ка моделу који спречава губитак биодиверзитета, климатске промјене и исцрпљивање природних ресурса. Мапа пута до 2030. године поставља стратешке основе за систематску промјену и омогућава дугорочну транзицију ка циркуларној економији, подстичући будуће промјене регулаторног оквира и мобилизацију инвестиција у индустрију, предузећа и потпорну инфраструктуру. Мапа пута предвиђа иницирање транзиције ка циркуларној економији у три приоритетна сектора: производни сектори (производња, снабдијевање, дистрибуција) и коришћење производа и услуга (текстилна индустрија, индустрија

коже и обуће, дрвнопрерађивачки и металопрерађивачки сектор), грађевински и пољопривредно-прехранбени сектор.

У 2023. години започет је пројекат уклањања опасног отпада с простора некадашње хемијске индустрије Хлор алкалног комбината (ХАК) у Тузли и деконтаминација тла у индустријској зони Тузла. Влада ФБиХ ће суфинансирати санацију и уклањање депоније крука из круга с 2 милиона КМ. Ова депонија један је од највећих еколошких проблема у ФБиХ. Ради се о опасном отпаду који је годинама стварала хемијска индустрија у Тузли, а који није прописно одлаган. Министарство просторног уређења и заштите околице ТК урадило је истраживање у којем је наведено да крук и остали хемијски спојеви, који су пронађени, представљају опасност по здравље становништва, јер је отпад закопан у земљу поред корита ријеке Јале.

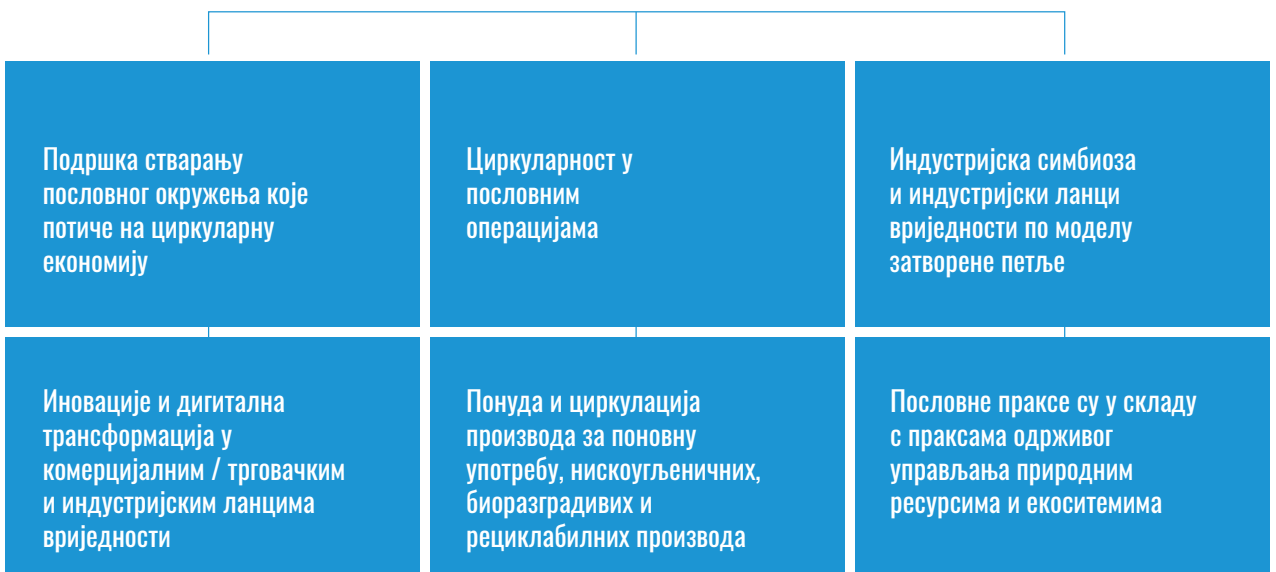
ОПШТИ ЦИЉЕВИ

СПЕЦИФИЧНИ ЦИЉЕВИ

МЈЕРЕ

Примјер добре праксе: Смањење емисије CO₂

Фабрика цемента Какањ је свјесна своје одговорности према животној средини и својој локалној заједници и стога свој рад усклађује са свим релевантним законима о животној средини на свим нивоима државе. На локалном нивоу фабрика Какањ

представља примјер добре праксе смањења емисије CO₂ – примјеном замјенских горива (горива из отпада). Тренутно, фабрика је произвела цца 10% укупне енергије за производњу клинкера из алтернативних горива (AF), а циљ је повећати производњу на 30% до 2030. године. За постизање зацртаног циља, фабрика је у фази имплементације два пројекта

(складишта за половне гуме, RDF). Додатно, фабрика је редуковала све остале емисије у ваздух (SO₂, NOx, HCl, HF, PCDD/F, тешки метали) за неколико десетина до неколико стотина пута од бруто додане вриједности (GVE) захваљујући примјени BAT техника.

Слика 39: Фабрика цемента Какањ

Са сједиштем у Брчком, БИМАЛ група је лидер у преради уљарица и житарица како у земљи, тако и у региону чије пословање обухвата обраду, производњу, трговину, складиштење и услуге бизнис парка. Компанија БИМАЛ д.д. је од 2013. године сертифицирана по ISCC ЕУ

стандарду, који је посебно усмјерен на испуњавање прописа ЕУ и који се примјењује на прераду сјемена и производњу сирових уља за даљу прераду и производњу биодизела. Погон котловнице БИМАЛ је 2021. године добио савремено, поуздани и ефикасни котловски

погон на комбиновану биомасу (сунцокретова љуска, дрвена сјечка) са свим пратећим садржајима. Ова котловница је прва котловница на биомасу у Агроиндустријском комплексу СТУДЕН Холдинга.

ЦИЉ 13: ПРЕДУЗЕТИ ХИТНЕ МЈЕРЕ НА СУЗБИЈАЊУ КЛИМАТСКИХ ПРОМЈЕНА И ЊИХОВИХ ПОСЉЕДИЦА

БиХ је као једна од земаља чланица Sendai оквира за смањење ризика од катастрофа 2015-2030 укључена у процес средњорочног прегледа напретка у овој области. Налази Добровољног извјештаја о средњорочном прегледу имплементације Sendai оквира

у БиХ показују напредак према остваривању циљева, приоритетних активности и подциљева Sendai оквира као и вјероватноћу њиховог потпуног остваривања до 2030. године. Наглашава се да у свом приступу управљању катастрофама БиХ прелази на проактивни приступ помјерајући свој фокус на превенције и ублажавање ризика од катастрофа. У претходном периоду у земљи је направљен одређен помак у увођењу свеобухватног приступа и интегрисању смањења ризика и изградње отпорности у различите развојне секторе гдје се већина спроведених активности односи на

домен управљања катастрофама.

Поред тих настојања, надлежне институције су у претходном периоду реализовале активности усмјерене ка унапређењу локалних планова интервенције приликом катастрофа, подизање свијести становника путем израде приручника и брошура на нивоу јединица локалне самоуправе, те едукацији начелника и штабова за ванредне ситуације локалних заједница. Такође, у сарадњи с UNDP-ом реализоване су активности у правцу израде планова заштите од поплава.

Примјер добре праксе: Инклузивна и регенеративна зелена економија

Од октобра 2022. године дјелује Коалиција за род и климу у складу с глобалном иницијативом успоставе акционих коалиција за родну равноправност које су покренуте прошле године у БиХ.³⁴ Ово је четврта у низу коалиција које су успостављене, а чији су петогодишњи циљеви усмјерени на подржавање равноправнијег учешћа дјевојака и жена у одлучивању о плановима

и мјерама за ублажавање и адаптацију на климатске промјене, те инклузивнији приступ и друштвени дијалог о транзицији ка регенеративној економији.

Рад Коалиције огледа се у периодичним састанцима радног тијела које даје препоруке за могући рад надлежних институција, невладиног и академског сектора или било којих релевантних актера на унапређењу општих циљева Коалиције у БиХ. Коалиција је припремила Извјештај који има за циљ мапирање већ постојећих статистичких података, кроз

различита статистичка истраживања и административне податке, али и идентификовање потенцијалних извора података на основу којих би се добиле релевантне информације које би послужиле за доношење одлука и политика везаних за утицај рода и животне средине. Значај Извјештаја је и у мапирању рода у правним актима у БиХ, како би се препознало да ли је компонента родне равноправности инкорпорисана у правне документе који третирају област животне средине и климатских промјена.

34

Коалиција је основана кроз партнерство Агенције за равноправност полова Министарства за људска права и избјеглице БиХ с UNDP-ом и UN Жене. <https://forum.generationequality.org/action-coalitions>

**Примјер добре праксе:
Слив ријеке Врбас**

Пројекат „Слив ријеке Врбас“ проведен је у 9 јединица локалне самоуправе у сливу ријеке Врбас (Србац, Лакташи, Бања Лука, Челинац, Котор Варош, Језеро, Мркоњић Град, Купрес и Шипово). Тим пројектом су формиране општинске радне групе за израду Плана заштите од поплава

и имплементиран План на подизању јавне свијести о поплавама. Израђени су кратки леци са смјерницама за поступање у поплавама, те је одржана вјежба свих поменутих јединица локалне самоуправе. Инсталирани су радиорелејни уређаји чиме је цјелокупна територија Подручног одјељења Републичке управе цивилне заштите Бања Лука, тј. 21

локална заједница, покривена VHF радиомрежом, и чиме је систем комуникација унапријеђен на значајно виши ниво. Истовремено, инсталирани су системи за рано упозоравање о надолазећој опасности од поплава, као и системи сирена за узбуњивање.

Слика 40: Ријека Врбас

Подциљ 13.1: Оснажити адаптивни капацитет и прилагодљивост на ризике повезане с климатским условима и природним катастрофама у свим земљама

Индикатор	Тренд	Опис тренда
ЦОР индикатор 13.1.2: Процент јединица локалне самоуправе које имају усвојене стратегије смањења ризика од катастрофа у складу са Sendai оквиром за смањење ризика од катастрофа 2015-2030. година.	➔	Период 2019-2022. карактерише почетак процеса усклађивања стратегија развоја на локалном нивоу са Sendai оквиром. У том периоду је 7 стратегија јединица локалне самоуправе у потпуности усклађено са Sendai оквиром, док су 33 стратегије дјелимично усклађене. Посматрајући потпуну усклађеност са Sendai оквиром, тренутно је 5% стратегија усклађено што је далеко мање од циљне вриједности за 2023. која износи 50%, тако да можемо констатовати да циљна вриједност неће бити остварена.

Заштићеним подручјима у РС-у проглашени су: два строга резервата природе, три национална парка, 16 споменика природе, три заштићена станишта, пет заштићених пејзажа, културних пејзажа, паркова природе, три заштићена подручја с одрживим коришћењем природних ресурса, што

је укупно 32 подручја односно 2,8% укупне територије РС.³⁷ БД БиХ нема ниједну заштићену површину до сада.

Процјена процента заштићених подручја на нивоу БиХ, према подацима из стратегија ентитета, износи 3,37%.

Поред потребе да се повећа проценат заштићених подручја важно је и очување већ проглашених заштићених подручја.

Подциљ 15.1: До 2030. обезбиједити очување, обнову и одрживо коришћење копнених слатководних екосистема и њихових окружења, посебно шума, мочварног земљишта, планина и исушеног земљишта, у складу с обавезама према међународним споразумима

Индикатор	Тренд	Опис тренда
Замјенски ЦОР индикатор 15.1.2.б: Процент заштићених подручја (%)		Посматрајући тренд у задњих 10 година, проценат заштићених подручја у БиХ, иако се повећао са 2,07 (2013) на 3,37 (2022), неће достићи циљну вриједност за 2023. годину (7,0).
Индикатор	Тренд	Опис тренда
Замјенски ЦОР индикатор 15.1.2.ц: Број површина сумњивих на постојање мина		Број површина сумњивих на постојање мина смањен је са 478 (2019) на 466 (2021), што је недовољно да би се достигла циљна вриједност за 2023. годину (350).

Иако је у протеклом периоду у БиХ уложен значајан напор на уклањању мина, БиХ је још увијек земља која је значајно загађена минско-експлозивним средствима. Извиђање и чишћење дијела контаминираних површина и након тога враћање безбједних површина у употребу је тијесно повезано с ЦОР-ом с обзиром на то да нека минска поља у БиХ имају

социо-економски, хуманитарни, комерцијални и еколошки утицај. У 2019. години усвојена је Стратегија противминског дјеловања БиХ 2018-2025. чија је ревизија предвиђена 2023. године.

У 2021. години кроз завршетак дванаест (12) задатака мински сумњивих подручја (МСП) враћена је

на безбједно коришћење површина од 20.859,470 m², на којој је пронађено и уништено укупно 2.900 мина и 722 НУС-а (неексплодирана убојна средства). С прегледом стања у јануару 2022. године, у току је реализација двадесет пет (25) МСП површине од 46 km².

Примјер добре праксе: Let's Do It

Пројекат „Let's Do It” у БиХ који проводе Удружење грађана „Руке“ из Сарајева и Удружење грађана „Мозаик пријатељства“ из Бање Луке од 2012. године до сада је ангажовао 206.981 волонтера на чишћењу дивљих депонија и садњи дрвећа.

Волонтери су очистили око 16.370 тона отпада и засадили 485.716 различитих садница дрвећа.

Пројекат је организовао двије волонтерске акције – „Let's Do It – Очистимо земљу за један дан“ и „Let's Do It – Милион садница за 1 дан“ – у 115 општина, с циљем укључивања свих општина у БиХ.

Пројекат је дио глобалног покрета „Let's Do It World“ који има 113 земаља учесница и преко 18.000.000 волонтера.

ЦИЉ 16: ПРОМОВИСАТИ МИРОЉУБИВА И ИНКЛУЗИВНА ДРУШТВА ЗА ОДРЖИВ РАЗВОЈ, ОБЕЗБИЈЕДИТИ ПРИСТУП ПРАВДИ ЗА СВЕ И УСПОСТАВИТИ ЕФИКАСНЕ, ОДГОВОРНЕ И ИНКЛУЗИВНЕ ИНСТИТУЦИЈЕ НА СВИМ НИВОИМА

Реформе у области владавине права, основних права и добра управа су и даље најхитнија питања за земље Западног Балкана, укључујући и БиХ. Земље с јаким институцијама, професионалном државном службом и јавним службама усмјереним на кориснике боље су у управљању

кризом, а такође стварају окружење које олакшава раст приватног сектора, смањује сиромаштво и доноси резултате за грађане. Као и многе друге земље свијета, БиХ се у протеклом периоду суочила с бројним глобалним изазовима, што је успорило провођење бројних реформи.

Свјетски индикатори управе Свјетске банке коришћени су као замјенски индикатор којим се прати напредак земље у погледу шест специфичних индикатора управе. Нажалост, према посљедњим подацима из 2021. године, наша земља не биљежи напредак и потребни су додатни напори да би се остварили утврђени подциљеви.

Упркос изазовима и слабијој динамици у погледу остваривања ових подциљева, различити нивои власти у

нашој земљи наставили су проводити низ активности на унапређењу ефикасности, инклузивности и одговорности јавног сектора. Реформе у оквиру Циља 16 су великим бројем обухваћене и процесом интеграције БиХ у ЕУ и као такве су предмет низа стратешких докумената, укључујући Свеобухватну стратегију управљања јавним финансијама у БиХ 2021-2025 и Стратешки оквир за реформу јавне управе.

Суверени кредитни рејтинг БиХ „Б3 са стабилним изгледима“ је потврђен од стране Moody’s Investors Service у јулу 2022. године и „Б с позитивним изгледима“ од стране агенције Standard & Poor’s у фебруару 2023. године, двије међународне рејтинг агенције с којима БиХ има потписане уговоре за израду и праћење сувереног кредитног рејтинга.

Индикатор	Тренд	Опис тренда
Замјенски индикатор 16.6.1: Свјетски индикатори управе: 1. Глас и одговорност 2. Политичка стабилност 3. Дјелотворност владе 4. Квалитет регулативе 5. Владавина права 6. Контрола корупције		У 2021. у односу на 2016. годину, БиХ биљежи назадовање у погледу пет од шест индикатора.
Индикатор	Тренд	Опис тренда
Замјенски индикатор 16.6.3: Кредитни рејтинг (S&P)		Након спроведених анализа, у фебруару 2023, агенција Standard & Poor’s унаприједила је БиХ суверени кредитни рејтинг који је сада „Б с позитивним изгледима“.

Иако у БиХ нису доступни подаци о задовољству становништва јавним услугама, посебно у контексту методологије за наведени индикатор, истраживања проведена у 17 локалних заједница³⁸ у 2020. години указују на пад степена незадовољства грађана услугама и инфраструктуром које пружају јединице локалне самоуправе, а које се односе на административне

и комуналне услуге. У поређењу с вриједношћу утврђеном 2016. године у склопу истог истраживања која је износила 35%, поновљено истраживање у 2020. години указало је на нижу стопу незадовољства грађана услугама и инфраструктуром на локалном нивоу и то 23%. С тим у вези, може се закључити да је дошло до одређеног побољшања у погледу квалитета и приступа јавним услугама

и инфраструктури на локалном нивоу.

У задње двије године у БиХ је покренут и низ активности на дигитализацији у јавној управи, посебно у контексту пружања услуга грађанима. Неколико примјера добрих пракси које вриједи примијенити у ширем смислу приказано је у тексту испод.

Примјер добре праксе: е-Бебе

Пројекат „е-Бебе (2021-2022)“ има за циљ да олакша упис новорођенчади у матичне књиге, а пилот пројекат је рађен на подручју општине Центар Сарајево. Пројекат је настао на иницијативу Канцеларије координатора за реформу јавне

управе, а спроведен је у сарадњи с Општином Центар Сарајево, Општом болницом „Проф. др. Абдулах Накаш“ и Агенцијом за идентификационе документе, евиденцију и размјену података БиХ. Овим пројектом је омогућено да родитељи далеко лакше уписују дјецу у матичне књиге. Од пуштања система у рад до данас, према подацима Општине Центар,

на овај начин уписано је више од 600 беба. Влада РС омогућила је родитељима електронску пријаву дјетета успостављањем информационог система „е-беба“, односно омогућавањем електронске размјене података између здравствених установа (породилишта) и надлежних институција РС за вођење евиденција о грађанима.

Примјер добре праксе: Јединствена контакт тачка за пословање

У оквиру Министарства привреде и предузетништва, Влада РС је 2018.

године успоставила електронске јединствене контакт тачке с циљем да се, на једном мјесту, лицима заинтересованим за пружање услуга учине доступним информације о поступцима за покретање и

обављање услужних дјелатности. Овај портал садржи свеобухватну листу услуга са шифрама дјелатности које чине посебну категорију привредних дјелатности, чиме се убрзава процес.

Примјер добре праксе: eCitizen

Уз подршку Пројекта општинског управљања животном средином развијена је онлајн платформа под називом eCitizen. Ова платформа, заједно с припадајућом мобилном апликацијом, омогућава ефикасну комуникацију између локалне управе и грађана. Кроз доступне модуле за комуникацију с локалном управом, грађани имају прилику да учествују у јавним расправама о планирању политика и буџета, годишњим анкетама о задовољству

комуналним услугама, те постављају питања и захтијевају информације о истим. eCitizen се имплементира у скоро 30% локалних самоуправа у земљи. Иако се формално налази у оквиру Циља 17, додатни индикатор који се прати у контексту управе односи се на јачање статистичких система. Наша земља стагнира када је у питању напредак у остваривању утврђеног подциља, те су потребни додатни напори на свим нивоима власти да би се унаприједили доступност и квалитет статистичких података.

38 Пројекат општинског управљања животном средином (MEG). Јединице локалне самоуправе у којима је спроведено истраживање незадовољства грађана јавним услугама и инфраструктуром: Бихаћ, Босанска Крупа, Цазин, Добој, Грачаница, Градачац, Градишка, Калесија, Козарска Дубица, Костајница, Приједор, Прњавор, Сански Мост, Теслић, Тешањ, Тузла и Жепче. <https://www.undp.org/bs/bosnia-herzegovina/projects/meg-2-projekat>

Индикатор	Тренд	Опис тренда
Замјенски ЦОР индикатор 17.19.2: Јачање статистичких система		<p>Према посљедњим подацима Свјетске банке, у 2020. години остварени су лошији резултати у односу на базну 2018. годину у пољу процјене изворних података (50) и процјене периодичности и благовремености (60), док је на пољу методолошке процјене статистичких капацитета забиљежен исти ниво као и у 2018. години (70). Мало је вјероватно да ће се остварити циљне вриједности за 2023. годину (процјена изворних података=75; процјена периодичности и благовремености=70 и методолошка процјена статистичких капацитета=75). Због измијењене методологије у погледу праћења овог индикатора потребно је утврдити нове циљне вриједности.</p>

ЦИЉ 17: ОЈАЧАТИ ИНСТРУМЕНТЕ ЗА ПРОВОЂЕЊЕ И РЕВИТАЛИЗАЦИЈУ ГЛОБАЛНОГ ПАРТНЕРСТВА ЗА ОДРЖИВИ РАЗВОЈ

БиХ је у периоду између два добровољна извјештаја била веома активна у смислу учешћа и презентовања својих резултата у имплементацији ЦОР-а на регионалним састанцима и конференцијама. Такође, гдје год је то било могуће, и сама је иницирала регионалну сарадњу и међусобну размјену најбољих пракси и научених лекција у процесу имплементације Агенде 2030, уз изношење и појединих слабости и уских грла, како би размјена искустава била што интензивнија и кроз интерактивну дискусију се дошло до рјешења или побољшања неких активности у земљама региона.

БиХ је 2021. године иницирала одржавање првог експертског састанка земаља региона Западног Балкана о стању имплементације ЦОР-а. Исти је одржан у Сарајеву 29. и 30. новембра 2021. године, када је одлучено да се годишњи састанци редовно одржавају до 2030. године. На том састанку отворено се разговарало о свим достигнућима и

проблемима у нашим земљама на путу ка пуној имплементацији ЦОР-а, организацији институција у овом процесу, те сарадњи различитих нивоа власти. У складу с договором, друга конференција је одржана у децембру 2022. године у Будви, Црној Гори, гдје је настављена размјена искустава. Између осталог, БиХ је представила своје активности у локализацији процеса имплементације ЦОР-а. У јулу 2022. године БиХ је учествовала и у састанку на маргинама Политичког форума на високом нивоу у Њујорку који је организовала Црна Гора, гдје су практично настављене традиционалне регионалне консултације.

Наша земља је сваке године наставила да активно учествује у раду Регионалног форума УНЕСКО-а у Женеви, гдје је на пленарним сједницама износила ретроспективу својих годишњих активности у овој проблематици, а и активно учествовала и у појединим округлим столовима. Такође, Савјет за праћење реализације Циљева одрживог развоја у БиХ је заједно с представницима МННР-а и Агенције за равноправност полова БиХ крајем 2021. године у Женеви с представницима UNCTAD-а, УНЕСКО-а, ОНЧР-а и другим органима разматрао будућу сарадњу на пољу примјене Агенде 2030.

БиХ је у склопу свог предсједавања Јадранско-јонском иницијативом и EUSAIR-ом организовала у Бањој Луци регионалну конференцију представника 10 земаља Иницијативе

на тему: „Midterm Evaluation on the Implementation of SDGs in All Region“, у којој су учествовали представници земаља Јадранско-јонске иницијативе који се баве имплементацијом ЦОР-а, затим представници академија, приватног сектора и локалних заједница. Ово је био још један допринос наше земље у подстицању размјене искустава и боље припреме за Регионални форум у Женеви као и предстојећи Самит о одрживом развоју у Њујорку.

БиХ је активно учествовала и у конференцијама у организацији РСС-а на тему имплементације ЦОР-а у Југоисточној Европи у Солуну и Истанбулу.

На иницијативу БиХ, 2021. године Централноевропска иницијатива која има 17 земаља чланица организовала је састанак везан за размјену искустава у имплементацији Агенде 2030, гдје је БиХ била једна од три земље која је представила историјат својих активности.

У мају 2022. године предсједавајући Савјета министара БиХ је на првом Међународном форуму о прегледу миграција извјестио о напретку БиХ у имплементацији Глобалног пакта о безбједним, уређеним и регуларним миграцијама (GCM). Потписивањем Декларације о напретку потврђена је одређеност БиХ ка сарадњи у области међународних миграција у свим њеним димензијама.

На глобалном плану наши представници су активно учествовали и у форуму „UNOSD 2022 Sustainable Development Transformation“, одржаном у октобру 2022. године у Сеулу, Републици Кореји, гдје је посебно представљен концепт локализације процеса имплементације Агенде 2030, коју је пратила исцрпна дискусија. БиХ је активно учествовала и у Глобалној радионици за израду VNR-а у Торину у децембру 2022. године.

БиХ је такође дала свој допринос Средњорочном прегледу провођења Sendai оквира за смањење ризика од катастрофа.

Извјештај о људским правима такође указује на још једно важно питање које треба узети у обзир у свим дијалозима и реформама о друштвено-економској политици. Наиме, уз исељавање, унутрашње кретање становништва представља други најважнији демографски тренд. Постоји јасан образац миграције из сиромашнијих и мање развијених подручја у богатија и из руралних у урбана подручја гдје је већа могућност проналажења посла и боља инфраструктура, услуге и животни стандард. Резултат је јасна просторна неједнакост, подстакнута јавном управом и управљањем јавним

финансијама, гдје су мање мобилне и рањивије групе људи остављене у подручјима која су сиромашнија ресурсима.

7. БУДУЋИ ИЗАЗОВИ И ПРИЛИКЕ

Усвајањем Оквира трасиран је пут који повезује све нивое власти у БиХ у њиховим настојањима да обезбиједи одрживију, инклузивнију и зеленију будућност за генерације које долазе. Напори БиХ ка креирању добре управе, друштва које свима пружа једнаке могућности и стварање претпоставки за паметни раст, а који леже у срцу Агенде 2030, те провођење неопходних реформи које захтијева процес Европских интеграција, успорени су услјед низа изазова.

Глобални изазови који су успорили напредак у највећем броју земаља свијета, узрокујући кризу здравствених система, прекиде у ланцима снабдијевања храном и енергентима, као и рекордну инфлацију, нису заобишли ни нашу земљу.

БиХ се суочава и с низом унутрашњих изазова у погледу успјешне имплементације Агенде 2030, а који укључују потребу да се ојача међусекторска координација и системско провођење политика одрживог развоја. Потребни су додатни напори да се концепт одрживости интегрише у све поре друштва, од развојних мјера институција, пословних модела приватног сектора до понашања на нивоу заједница и појединца.

То укључује и веће учешће жена у друштвено-економском животу што претпоставља успостављање равнотеже између приватног и пословног живота те промовисање заједничке одговорности у домаћинству и породици.

Имајући у виду да је сектор енергије у БиХ високо зависан од угља који производи више од 60% електричне енергије у земљи, примарни изазов је процес зелене транзиције. Употреба фосилних горива доприноси емисијама гасова стаклене баште, погоршавајући учинке климатских промјена. Међутим, БиХ има значајан потенцијал обновљивих извора енергије, укључујући соларну, вјетро и хидроенергију. Инвестирање у ове изворе енергије би смањило емисије и побољшало квалитет ваздуха, креирајући радна мјеста у сектору обновљиве енергије.

Дигитализација је још један од препознатих акцелератора одрживог развоја у БиХ, посебно у комбинацији с јачањем истраживачких потенцијала. Земља има добро образовану популацију, а улагање у дигиталну инфраструктуру и истраживање и развој би помогло стварању радних мјеста у технолошком сектору, креирању конкурентније економије и смањењу потрошње енергије.

Јавна средства су најважнији извор финансирања одрживог развоја, али постоји простор за боље фокусирање на сфере које креирају одрживе позитивне промјене. И у нашој земљи, као и у остатку свијета, јавна средства су недостатна за имплементирање Агенде, тако да се ради на успостави модела за увођење иновативних начина финансирања и на јачању развојних партнерстава. При томе, потребно је водити рачуна да све будуће политике и мјере адресирају потребе најугроженијих група становништва које су најчешће и најтеже погођене кризама. Реформа здравственог сектора, с унапређењем квалитета услуга те физичког и економског приступа здравственој заштити, те реформа система образовања и социјалне заштите стога и даље остају међу приоритетима свих нивоа власти у БиХ.

Сад, на пола пута до 2030. године, БиХ је посвећена да уложи максималне напоре и допринесе имплементацији највећег и најважнијег плана данашњице.

АНЕКС 1. ПРЕГЛЕД ЦОР ИНДИКАТОРА, ЦИЉЕВА И РЕЗУЛТАТА

ИНДИКАТОР	Полазна вриједност (2015)	Тренутна/ последња доступна вриједност	Средњорочна циљна вриједност (2023)	Коначна циљна вриједност (2030)
1 NO POVERTY 				
 Замјенски ЦОР индикатор 1.1.1: Стопа сиромаштва, међународна граница сиромаштва	3,9	Н/А	3	0
 Замјенски ЦОР индикатор 1.2.1: Стопа сиромаштва на нивоу државе/ентитета	16,9	Н/А	15	8,5
 Брчко дистрикт Босне и Херцеговине	17,6	Н/А	13,2	8,8
 Федерација Босне и Херцеговине	17,1	Н/А	12,9	8,6
 Република Српска	16,4	Н/А	12,3	8,2
 ЦОР индикатор 1.4.1.а: Приступ основним услугама, у % (1.4.1.а Водоснабдијевање)	88,6	Н/А	93	96*
 ЦОР индикатор 1.4.1.б: Приступ основним услугама, у % (1.4.1.б Санитарне услуге)	23,1	Н/А	75	89*

ИНДИКАТОР	Полазна вриједност (2015)	Тренутна/ последња доступна вриједност	Средњорочна циљна вриједност (2023)	Коначна циљна вриједност (2030)	
2 ZERO HUNGER 					
 ЦОР индикатор 1.4.1.6: Приступ основним услугама, у % (1.4.1.6 Санитарне услуге)	9,6	12,6 (2020)	5	0	
 ЦОР индикатор 2.2.1: Удио дјеце с умјереним или тешким заостатком у расту	10,2 (2015)	9,1 (2020)	5	0	
3 GOOD HEALTH AND WELL-BEING 					
 ЦОР индикатор 3.2.1: Стопа смртности дјеце млађе од 5 година, на 1.000 живорођених	5,8 (2018)	5,7 (2020)	5,1	2,5	
 ЦОР индикатор 3.2.2: Стопа дојеначке смртности, на 1.000 живорођених (у доби испод једне године)	5 (2018)	4,6 (2020)	4,5	3,8	
 Прилагођени ЦОР индикатор 3.4.1: Стопа смртности од незаразних болести (на 1.000 становника)- Укупно	18,2 (2015)	18,7	16,4	12,1	
	- Жене (3.4.1.a)	13,2 (2015)	13,6	11,1	8,8
	- Мушкарци (3.4.1.b)	23,1 (2015)	24	19,8	15,7
 ЦОР индикатор 3.5.2: Штетна употреба алкохола, дефинисана према националном контексту као конзумација алкохола по глави становника (у доби од 15 година и више) током календарске године у литрима чистог алкохола	6,43 (2016)	7,81 (2020)	5,3	4	
 ЦОР индикатор 3.6.1: Стопа смртности услјед повреда у саобраћајним несрећама, по 100.000 становника	15,7 (2016)	13,5 (2019)	11,5	6,4	

ИНДИКАТОР		Полазна вриједност (2015)	Тренутна/ последња доступна вриједност	Средњорочна циљна вриједност (2023)	Коначна циљна вриједност (2030)
	ЦОР индикатор 3.7.2: Стопа наталитета адолесцената (у доби од 15 до 19 година) на 1.000 жена у тој старосној групи	11 (2016)	10,1	8,7	4,9
	Р индикатор 3.8.1: Обухват основним здравственим услугама	61 (2014)	65	69	75
	3.8.1.a Удио становништва с великим издацима домаћинства за здравство (већим од 10%) као удио у укупним издацима или приходима домаћинства	8,18 (2015)	N/A	6,5	4
	3.8.1.b Удио становништва с великим издацима домаћинства за здравство (већим од 25%) као удио у укупним издацима или приходима домаћинства	1,39	N/A	0,5	0
	ЦОР индикатор 3.a.1: Распрострањеност тренутне употребе дувана (15 година и старији)				
	- Укупно	39,3 (2011)	38,3	31	25
	- Жене (3.a.1.b)	30,5 (2011)	30,2	24	20
	- Мушкарци (3.a.1.ц)	48,4 (2011)	46,3	39	31
	Прилагођени ЦОР индикатор 3.ц.1: Густина и дистрибуција здравствених радника на 10.000 становника				
	- Стоматолози	2,31 (2014)	2,3 (2020)	5,3	7,2
	- Медицинске сестре - техничари	63 (2014)	41,1 (2020)	69,1	75,5
	- Фармацеути	1,24 (2014)	1,5 (2020)	2,1	5,9
	- Медицински доктори	20 (2013)	23,3 (2020)	22,5	24,8

ИНДИКАТОР	Полазна вриједност (2015)	Тренутна/ последња доступна вриједност	Средњорочна циљна вриједност (2023)	Конечна циљна вриједност (2030)
				
 Замјенски ЦОР индикатор 4.1.1.а: Просјечан број година школовања				
 - <i>Жене</i>	8,5 (2018)	9,8 (2021)	10,2	12,1
 - <i>Мушкарци</i>	10,9 (2018)	11,4 (2021)	11,7	12,4
 Алтернативни индикатор ЦОР 4.1.1.б: Удио дјевојчица и дјечака старијих од 15 година који постигну PISA ниво 2 или виши у читању, математици и природним наукама				
 - <i>Читање</i>	46	Н/А	55	70
 - <i>Математика</i>	42	Н/А	55	70
 - <i>Природне науке</i>	43	Н/А	55	70
 Прилагођени ЦОР индикатор 4.2.2: Упис у предшколско образовање (3-6 година) у %	18 (2018)	26 (2023)	30	60
 SDG индикатор 4.3.1: Стопа учешћа младих и одраслих у формалном и неформалном образовању и обуци током претходних 12 мјесеци, према полу				
 - <i>Укупно</i>	8,7 (2016)	Н/А	15,4	29,5
 - <i>Жене</i>	8,5 (2016)	Н/А	15,2	30,2
 - <i>Мушкарци</i>	8,9 (2016)	Н/А	15,6	29,8
 Adjusted SDG indicator 4.4.1: Појединци који користе интернет, %	70 (2018)	78,7 (2022)	80	95
 Замјенски ЦОР индикатор 4.5.1: Индекс родне неједнакости (Gender Inequality Index)	0,162 (2018)	0,149	0,145	0,089

ИНДИКАТОР	Полазна вриједност (2015)	Тренутна/ последња доступна вриједност	Средњорочна циљна вриједност (2023)	Коначна циљна вриједност (2030)
 Прилагођени ЦОР индикатор 4.а.1: Опремљеност школа основног и средњег образовања рачунарима и приступом интернету за ученике; број ученика / по рачунару, просјек				
 - Просјечан број ученика по 1 рачунару (основно образовање)	14,42 (2018/2019)	11,06 (2021/2022)	8,00	4,00
 - Просјечан број ученика на 1 приступ интернету (основно образовање)	22,29 (2018/2019)	14,96 (2021/2022)	12,00	6,50
 - Просјечан број ученика по 1 рачунару (средње образовање)	11,89 (2018/2019)	10,03 (2021/2022)	4,50	3,00
 - Просјечан број ученика на 1 приступ интернету (средње образовање)	14,67 (2018/2019)	11,64 (2021/2022)	7,00	4,00
5 GENDER EQUALITY 				
 Замјенски ЦОР индикатор 5.1.1: Индекс родног развоја (GDI)	0,924 (2018)	0,940 (2021)	0,934	0,975
 Прилагођени ЦОР индикатор 5.4.1.а: Удио економски неактивних лица у доби од 20 до 64 године које су неактивне због других породичних обавеза (осим бриге о дјечи и неспособним одраслим или немоћним лицима)				
 - Укупно	26,3 (2019)	27,7 (2020)	20	17
 - Мушкарци	7,7 (2019)	9,1 (2020)	6	5
 - Жене	36,3 (2019)	36,6 (2020)	30	20
 Прилагођени ЦОР индикатор 5.4.1.б: Удио економски неактивних лица у доби од 20 до 64 године које су неактивне због бриге о дјечи или немоћним одраслим лицима				
 - Укупно	3,5 (2019)	6,2 (2021)	3	2

ИНДИКАТОР		Полазна вриједност (2015)	Тренутна/ последња доступна вриједност	Средњорочна циљна вриједност (2023)	Коначна циљна вриједност (2030)
	- Мушкарци	0,4 (2019)	0,3 (2021)	0,4	0,4
	- Жене	5,1 (2019)	8,9 (2021)	4	3
	Прилагођени ЦОР индикатор 5.5.1: Удио мјеста која заузимају жене у парламентима (%)				
	Босна и Херцеговина	21,4 (2018)	23,8	23,5	40,0
	Федерација Босне и Херцеговине	27,0 (2018)	26,5	29,0	40,0
	Република Српска	21,8 (2018)	26,5	24,0	40,0
	Брчко дистрикт Босне и Херцеговине	9,7 (2018)	12,9	20,0	40,0
6 CLEAN WATER AND SANITATION 					
	ЦОР индикатор 6.1.1: Удио становништва које користи питку воду из система којима се безбједно управља	75 (2019)	89 (2020)	80	90
	ЦОР индикатор 6.3.1: Становништво прикључено на прочишћавање урбаних отпадних вода, у %	3,6 (2015)	21,7 (2017)	20	50
	Замјенски ЦОР индикатор 6.3.2.а: Биохемијска потрошња кисика у ријекама	2,3 (2013)	Н/А	2,1	1,94
	Замјенски ЦОР индикатор 6.3.2.б: Фосфати у ријекама	0,03 (2014)	Н/А	0,03	0,03
	ЦОР индикатор 6.5.1: Степен имплементације интегрисаног управљања водним ресурсима 0-100	52,9 (2017)	60,88 (2020)	65	70

ИНДИКАТОР	Полазна вриједност (2015)	Тренутна/ последња доступна вриједност	Средњорочна циљна вриједност (2023)	Коначна циљна вриједност (2030)
7 AFFORDABLE AND CLEAN ENERGY 				
↑ ЦОР индикатор 7.1.2: Удио становништва које се примарно ослања на чиста горива и технологију (урбано)	62 (2015)	67 (2020)	69	84
↑ ЦОР индикатор 7.2.1: Удио извора обновљиве енергије у укупној крајњој потрошњи енергије (%)	35,7 (2018)	39,84 (2019)	41	45
↑ ЦОР индикатор 7.3.1: Енергетски интензитет мјерен у погледу примарне енергије и БДП-а	6,7 (2015)	6,1 (2019)	6,2	5,5
8 DECENT WORK AND ECONOMIC GROWTH 				
↑ Прилагођени ЦОР индикатор 8.1.1: Реална стопа раста БДП-а	3,7 (2018)	7,4 (2021)	3,2	7
↑ Замјенски ЦОР индикатор 8.2.2: Процијењени БДП (2011. PPP \$), према полу				
↑ - Жене	8,432 (2018)	10,709 (2021)	11,080	20,150
↑ - Меп	17,123 (2018)	19,917 (2021)	21,100	28,500
↑ Прилагођени ЦОР индикатор 8.3.1: Удио неформалне запослености у непољопривредним дјелатностима, према полу				
↑ - Укупно	17,1 (2019)	8,4 (2021)	15,0	12,0
↑ - Жене	12,6 (2019)	6,9 (2021)	11,0	9,0
↑ - Мушкарци	19,8 (2019)	9,6 (2021)	17,0	14,0

ИНДИКАТОР		Полазна вриједност (2015)	Тренутна/ последња доступна вриједност	Средњорочна циљна вриједност (2023)	Коначна циљна вриједност (2030)
	Замјенски ЦОР индикатор 8.3.2: Нова регистрована предузећа на 1.000 становника (старосна група 15-64 године)	1,09 (2018)	1,00 (2020)	2,00	2,50
	Прилагођени ЦОР индикатор 8.4.2.а: Домаћа потрошња сировина (kg/1 USD БДП-а)	2,0 (2015)	N/A	1,8	1,6
	Прилагођени ЦОР индикатор 8.4.б: Продуктивност ресурса („PPS по килограму“)	0,8 (2015)	0,8 (2020)	1,8	1,6
	Замјенски ЦОР индикатор 8.5.2: Стопа запослености				
	- Укупно	35,5 (2019)	39,6 (2021)	37,3	45,9
	- Жене	26,7 (2019)	28,7 (2021)	32,0	40,0
	- Мушкарци	44,6 (2019)	51,1 (2021)	46,9	55,0
	- Млади	23,4 (2019)	19,8 (2021)	24,6	30,2
	ЦОР индикатор 8.6.1: Удио младих који нису укључени у образовање, запослени или на едукацијама (%)				
	- Укупно	21,0 (2019)	19,9 (2021)	18,0	10,0
	- Жене	21,4 (2019)	20,4 (2021)	18,0	10,0
	- Меп	20,7 (2019)	19,5 (2021)	18,0	10,0

ИНДИКАТОР	Полазна вриједност (2015)	Тренутна/ последња доступна вриједност	Средњорочна циљна вриједност (2023)	Коначна циљна вриједност (2030)
 ЦОР индикатор 8.9.1: Одрживи туризам				
 - Удио прихода од туризма у односу на БДП, изражен у % (8.9.1.а)	9,3 (2019)	6,6 (2021)	10,0	10,0
 - Годишња стопа раста прихода од туризма (8.9.1.б)	6,9 (2019)	-29,1 (2021)	7,0	7,0
9 INDUSTRY, INNOVATION AND INFRASTRUCTURE 				
 Замјенски ЦОР индикатор 9.1.1: Квалитет инфраструктуре (1-5)	2,6 (2016)	2,4 (2018)	3,00	3,50
 ЦОР индикатор 9.2.1: Додана вриједност производње				
 - Као удио БДП-а (9.2.1.а)	11,7 (2015)	14,4 (2021)	13,0	15,0
 - По глави становника* (9.2.1.б) \$	535 (2015)	667 (2021)	600	700
 ЦОР индикатор 9.3.1: Удио малих индустрија у укупној доданој вриједности у индустрији (%)	17,06 (2017)	11,13 (2019)	21,40	22,80
 ЦОР индикатор 9.4.1: Емисије гасова стаклене баште по USD 1 БДП-а	0,59 (2014)	0,42 (2019)	0,53	0,47
 ЦОР индикатор 9.5.1: Расходи за истраживање и развој као удио БДП-а	0,20 (2015)	0,19 (2021)	0,53	2,00
 ЦОР индикатор 9.5.2: Истраживачи (еквивалент пуног радног времена) на милион становника	354 (2015)	460,2 (2021)	500	800

ИНДИКАТОР		Полазна вриједност (2015)	Тренутна/ последња доступна вриједност	Средњорочна циљна вриједност (2023)	Коначна циљна вриједност (2030)
	ЦОР индикатор 9.б.1: Удио индустрије средње и високе технологије у укупној доданој вриједности	18% (2015)	19% (2019)	21%	25%
					
	Замјенски ЦОР индикатор 10.1.1.а: Gini коефицијент неједнакости прихода	31,2	Н/А	30	29
	Замјенски ЦОР индикатор 10.1.1.б: Посједовање рачуна у финансијској институцији				
	- Укупно	58,8 (2017)	Н/А	65	80
	- Мушкарци	54,7 (2017)	Н/А	63	80
	- Жене	62,2 (2017)	Н/А	67	80
	Alternative SDG indicator 10.4.1: Ratio of minimum net wages to average wages				
	- Федерација Босне и Херцеговине	0,44 (2019)	0,55 (2022)	0,47	0,51
	- Република Српска	0,50 (2019)	0,53 (2022)	0,51	0,54
	ЦОР индикатор 10.ц.1: Трошкови дознака као удио укупно дозначеног износа	6,5 (2018)	6,9 (2021)	5,0	3,0

ИНДИКАТОР	Полазна вриједност (2015)	Тренутна/ последња доступна вриједност	Средњорочна циљна вриједност (2023)	Коначна циљна вриједност (2030)
11 SUSTAINABLE CITIES AND COMMUNITIES 				
 Замјенски ЦОР индикатор 11.1.1: Услови становања (%)				
 - Влага у зидовима/ темељима	15,2 (2015)	10,0	Н/А	8,0
 - Кров који прокишњава	7,2 (2015)	5,0	Н/А	3,0
 - Неадекватно гријање стамбене јединице	10,8 (2015)	8,0	Н/А	5,0
 - Трули прозори, оквири или врата	12,5 (2015)	10,0	Н/А	6,0
 ЦОР индикатор 11.4.1: Укупни издаци по становнику утрошени на конзервацију, заштиту и очување цјелокупне културне и природне баштине, према изворима финансирања (јавним, приватним), врсти баштине (културној, природној) и нивоу власти (национална, регионална и локална/ општинска)	46,38 (2019)	27,70 (2020)	48,00	55,00
 ЦОР индикатор 11.5.1: Број смртних случајева, несталих лица и лица директно погођених катастрофама на 100.000 становника	Утврдити (2014)	Н/А	Смањити за 20%	Смањити за 50%
 Замјенски ЦОР индикатор 11.6.1.а: Удио нетретираног комуналног отпада	25 (2015)	23,5 (2020)	17	10

ИНДИКАТОР	Полазна вриједност (2015)	Тренутна/ последња доступна вриједност	Средњорочна циљна вриједност (2023)	Коначна циљна вриједност (2030)
 Замјенски ЦОР индикатор 11.6.1.6: Удио рециклираног комуналног отпада	0 (2015)	0,03 (2020)	15,00	30,00
 ЦОР индикатор 11.6.2: Загађење ваздуха, просјечна концентрација PM2,5 (µg/m³)	34,6 (2019)	33,6 (2022)	21,0	13,0
 ЦОР индикатор 11.6.2: Удио локалних самоуправа с усвојеним инклузивним и интегрисаним стратегијама развоја које обухватају питање управљања ризицима од катастрофа	Н/А	Н/А	Повећати за 50%	100%
				
 Прилагођени ЦОР индикатор 12.4.2: Удио третираног опасног отпада	7 (2018)	Н/А	15	30
 ЦОР индикатор: 12.5.1: Стопа рециклирања, у тонама рециклираног материјала	4.000 тона или 1% створеног отпада (2018)	Н/А	10%	35%
 ЦОР индикатор 12.6.1: Број компанија које објављују извјештаје о одрживости	2 (2019)	11 (2022)	30	150

ИНДИКАТОР	Полазна вриједност (2015)	Тренутна/ последња доступна вриједност	Средњорочна циљна вриједност (2023)	Коначна циљна вриједност (2030)
13 CLIMATE ACTION 				
 ЦОР индикатор 13.1.2: Процент јединица локалне самоуправе које имају усвојене стратегије смањења ризика од катастрофа у складу са Sendai оквиром за смањење ризика од катастрофа 2015-2030. година	НА	5% (2023)	50%	90%
15 LIFE ON LAND 				
 Замјенски ЦОР индикатор 15.1.2.а: Очување биолошке разноврсности (%)				
 - Чиста вода (15.1.2.а)	67 (2015)	Н/А	90	100
 - Земљиште (15.1.2.б)	18 (2015)	Н/А	35	50
 Замјенски ЦОР индикатор 15.1.2.б: Процент заштићених подручја (%)	2.07 (2013)	3,37 (2022)	7,0	17,0
 Замјенски ЦОР индикатор 15.1.2.б: Број површина сумњивих на постојање мина	478 (2019)	466 (2021)	350	300

ИНДИКАТОР	Полазна вриједност (2015)	Тренутна/ последња доступна вриједност	Средњорочна циљна вриједност (2023)	Коначна циљна вриједност (2030)
				
 Прилагођени ЦОР индикатор 16.1.1: Убиства с намјером на 100.000 становника				
 - Укупно	1,3 (2016)	1,31 (2020)	1,2	1,0
 - Мушкарци	1,7 (2016)	2,3 (2020)	1,6	1,4
 - Жене	0,8 (2016)	0,3 (2020)	0,6	0,6
 Замјенски индикатор 16.6.1: Свјетски индикатори управе				
 - Глас и одговорност	39,0 (2019)	36,2 (2021)	55,0	65,0
 - Политичка стабилност	30,0 (2019)	33,4 (2021)	50,0	63,0
 - Дјелотворност владе	28,9 (2019)	13,4 (2021)	50,0	58,0
 - Квалитет регулативе	47,0 (2019)	46,1 (2021)	55,0	70,0
 - Владавина права	47,6 (2019)	42,7 (2021)	48,0	53,0
 - Контрола корупције	30,3 (2019)	28,8 (2021)	48,0	55,0
 ЦОР индикатор 16.6.2: Удио становништва задовољног последњим искуством с јавним услугама	38,1 (2013)	Н/А	50,0	70,0
 Замјенски индикатор 16.6.3: Кредитни рејтинг (S&P)	Б (2018)	Б стабилно (2022)	Б+	ББ

ИНДИКАТОР	Полазна вриједност (2015)	Тренутна/ последња доступна вриједност	Средњорочна циљна вриједност (2023)	Коначна циљна вриједност (2030)
				
	Замјенски ЦОР индикатор 17.19.2: Јачање статистичких система			
	70,0 (2018)	70 (2020)	75	90
	66,7 (2018)	60 (2020)	70	80
	70,0 (2018)	50 (2020)	75	90

